GHEORGHE GRIGURCU

DIALOGURI CRUDE ȘI INSOLITE

realizate de Grigore Scarlat

Încă din ani timpurii, am sperat, cu o candidă tărie, că voi deveni "scriitor"... • Creația literară, oricît de critici am fi cu noi înșine, oricît de dornici de ameliorare morală, nu poate fi despărțită de o demonie a afirmării • Am simțit prezența intensă a Domnului în clipe de cumpănă, ca și în cîteva - puține - luminoase destinderi • Niciodată nu ne-am aflat mai "subt vremi" decît în răstimpul regimului comunist • Soarta mea a fost, pesemne, a nu-mi găsi locul nicăieri • Credeți-mă că știu ce este prietenia... Autentica prietenie cred că asta înseamnă: un sacrificiu reciproc, cotidian și discret • Consider că ecuația eminesciană "poezie-sărăcie" rămîne caracteristică pentru scriitorul român • Grație mie, Tîrgu-Jiul are o anume circulație în mass-media *din țară • Nu regret că sînt "criticul Grigurcu" • "Negativistul" din mine crede că a greșit mai curînd în plus decît în minus...*

GHEORGHE GRIGURCU

Dialoguri crude și insolite

realizate de Grigore Scarlat

Poetului și artistului plastic
Vasilian Doboș,
vibrantă prețuire pentru
sensibilitatea d-sale
atît de fine și [illegible]

29 aprile, Iași.

EDITURA TIMPUL
IAȘI - 1999

Prefață

Domnul Gheorghe Grigurcu este - înainte de toate, - un spirit extrem de selectiv. Această indiscutabilă calitate i-a pricinuit omului și scriitorului numeroase neplăceri. S-a apropiat - și a fost acceptat - de personalități ale literaturii și culturii naționale, după cum s-a distanțat de numeroși intruși, iar aceștia din urmă, văzîndu-se tratați așa cum se cuvine de poetul și criticul literar, au dus campanii necruțătoare împotriva lui. Nu i-au iertat intransigența cu care Gheorghe Grigurcu nu a vrut să negocieze - cuvîntul este la ordinea zilei! - cu ei. A negocia cu asemenea inși ar fi dus eventual la o răsplată materială, la o schimbare a domiciliului, dar ar fi însemnat și un compromis moral. N-ar fi fost greu, într-o lume strîmbă precum cea a comunismului, cînd laudele interesate erau echivalate în mod curent cu "avantaje" bănești și de carieră. Însă Gheorghe Grigurcu nu a ales această cale, din cel puțin două motive bine determinate: primul: educația primită în familie, vegheată de vrednicia părinților și a bunicilor, al doilea: educația literară și estetică, a cărei orientare nu i-ar fi permis nici un rabat în demersurile d-sale critice. Iar această radicalitate a sa ce i-a marcat atît traiectoria vieții cît și pe cea a creației, a deranjat "forurile locale", cu atît mai mult cu cît Gheorghe Grigurcu nu a mai fost, după plecarea de pe meleagul nașterii, niciodată un "localnic", indiferent unde l-au dus telegarii existenței. Basarabeanul din Soroca deranja burtăverzimea din Transilvania, din capitală, de oriunde. Straniu, poetul și criticul literar Gheorghe Grigurcu devenise un fel de străin în propria sa țară, după ce țării i se furaseră teritorii...

Gheorghe Grigurcu a preferat să rămînă atașat principiilor sale de viață, să-și urmeze destinul - un destin care nu i-a adus prea multe bucurii omenești, dar l-a răsplătit - sperăm să fie așa și în continuare - cu o recunoaștere unanimă astăzi. Pentru că, pronunțînd numele lui Gheorghe Grigurcu, definim onoarea, (se poate scrie și cu majusculă!), demnitatea unui om care a fost incomparabil mai mult decît noi "subt vremi".

Sintagma cronicarului moldovean i se potrivește de minune, dar dacă alții încep s-o folosească pînă la demonetizare, nu fac decît să producă clișee de tipul celor din belșug utilizate în a lor "tinerețe revoluționară". Dacă în post-adolescență Gheorghe Grigurcu era bine primit de marele

Lucian Blaga, dacă autorul **Poemelor luminii** *- Doamne, ce tristă realitate! - încerca să convingă "forurile" ca poeziile lui să fie publicate, iar tînărului să i se creeze un loc de redactor la o revistă literară, ei bine, astăzi, cei care i-au respectat tăria din anii grei ai comunismului, ca și tinerii congeneri, îi apreciază statura morală, personalitatea, într-o lume culturală ce încearcă - și doar în parte reușește - să se dezbare de vechile prejudecăți și de ierarhiile comandate.*

Cu acest spirit sagace, inconfundabil, cu omul generos pînă la sacrificiu, cu acest om care își trăiește singurătatea în locurile care mai poartă semnele genialității lui Constantin Brâncuși, am purtat un mai lung dialog pe care l-am imprimat în reviste de o lăudabilă tradiție, dar și de o remarcabilă deschidere spre modernitate: **Steaua, Familia, Convorbiri literare, Vatra**. *Sînt, toate, reviste care apar în provincie, sînt, toate, reviste capitale ale spiritului românesc, și - de ce nu ? - universal. Reviste literare care conservă un spirit al locului -* **spiritus loci**, *cum îl denumeau latinii - , aspirînd la cultivarea unor esențe pentru a le racorda la contemporaneitatea noastră atît de febrilă, atît de incitantă prin tot ce ne propune.*

Lăsăm cititorului plăcerea de-a descoperi în paginile cărții de față răspunsurile d-lui Gheorghe Grigurcu la întrebările noastre, care și-au dorit să extragă imaginea personalității poetului și criticului literar, dar și a timpului sub a cărui arcadă s-au derulat tribulațiile acestui "incomod", însă consecvent autor al literaturii române din perioada postbelică. Nu am "dirijat" răspunsurile cu pricina - ar fi fost și împotriva firii, cînd este vorba de dl. Grigurcu - , după cum nu sîntem nici "responsabili" față de unele afirmații care îi vor "deranja", mai mult sau mai puțin, pe cîțiva dintre scriitorii ce se vor regăsi în aceste pagini. Personal, nu am fost întrutotul de acord cu unele afirmații mai mult decît tranșante, dar mi-am dat seama că spusele respective sînt "rupte" din viața celui intervievat, așa cum lîna se alege din fuiorul său și nu din altul.

Întrebările și răspunsurile - scrise și transcrise la mașinile noastre de scris, mărci ce amintesc de un timp îndepărtat - au circulat pe ruta Satu-Mare-Tg-Jiu, dus-întors. Adeseori, am discutat și la telefon aspecte ce aveau nevoie de precizări.

Ceea ce pare paradoxal - și acest fapt se explică prin izolarea și prin sărăcia în care ne zbatem amîndoi - este că, pînă acum, cu dl. Gheorghe Grigurcu nu m-am întîlnit decît de cîteva ori, în anii 1968-1972, pentru a urma o lungă pauză, pînă în 1990, cînd ne-am revăzut la "Zilele revistei

Familia", *fără să mai avem prilejul a ne mai reîntîlni de atunci. Dacă prețurile la hotel nu ar fi azi de-a dreptul exorbitante, cel puțin pentru mine, ar fi trebuit să mă urc în tren și să dau o "fugă" pînă la Tg-Jiu, mai ales că nu am fost niciodată în Oltenia! Dar pentru că acest lucru e cu neputință, mă gîndesc cu spaimă că aș putea trece pe lîngă dl. Grigurcu fără să-l salut eu primul, pentru că s-ar putea să nu ne mai recunoaștem pe stradă!*

Acest volum de dialoguri apare prin marea bunăvoință a d-lui Cassian Maria Spiridon, care a simțit fiorul acestor mărturisiri și a devenit prietenul lor. Bunăvoința domniei sale nu poate fi întrecută decît de mulțumirile noastre.

Satu Mare, la 3 decembrie 1998
Grigore Scarlat

Stimate domnule Gheorghe Grigurcu, vă mai amintiți ce gust aveau strugurii din Basarabia? Căci vinul - alb - cred că vă era interzis la vîrsta aceea! Mă refer la articolul dv. "*Basarabia și vinul alb*", apărut în "*România liberă*". Dar Soroca - Soroca avea ceva fabulos - în stil sud-american sau sadovenian - , ori cei care o alipiseră (desigur, forțat) o reduseseră la platitudinea stepei rusești? A fost sau nu copilăria dv. un miracol? Ori un miracol - dacă se poate spune - bine temperat?

Strugurii din Basarabia! Ținut uberos, provincia mea natală m-a copleșit cu roadele ei, aș putea zice, alături de dv., și "sadoveniene", (întrucît marele prozator a scris, în anii lui buni, destule pagini despre Basarabia și chiar două cărți: **Orhei și Soroca** și **Drumuri basarabene**), în răstimpul celor două etape pe care le-am petrecut pe pămîntul ei deja pîndit și sfîrtecat de război, de la 1936 pînă la 1939 și de la 1941 pînă la 1944. Amintirile mele inițiale se pierd într-un vîrtej orbitor de soare și frunze, de polen și miresme. În grădina casei părintești de pe strada Alecu Donici mai întîi, apoi în livada altei locuințe așezate pe un povîrniș plin cu pomi fructiferi al cartierului Bujărăuca, am cunoscut aceleași năluciri edenice, între ramuri, fructe, ierburi, fluturi, păsări, albine. Lumea era proaspătă, parcă abia ieșită din mîna lui Dumnezeu, cum ar fi spus Eugen Ionescu. O copleșitoare solaritate mă pătrundea pînă-n rărunchi. Într-o ceață albăstrie, de stepă incipientă, se zăreau la orizont contururile cafenii ale vechii cetăți moldave ce străjuiește urbea spre răsărit. La amiază, bunica mă scălda într-o apă întunecată, întremătoare, încărcată cu frunze de nuc. Stăteam mai tot timpul la aer, desenînd și chiar, cu ajutorul prematur al unor tuburi de vopsele și pensule, încercînd a "picta". Nimic nu se compară cu cele trăite atunci. Amintirile cîntă în mine, glorios, irepetabilul. Copilăria mea a fost, într-adevăr, un "miracol", dar nu unul "temperat", ci dezlănțuit, plenar. O epifanie a paradisului, nemeritată decît de pruncul deplin ce eram, în afara oricărei umbre, de care, bineînțeles, nu mi-am dat seama decît ulterior,

cînd am intrat în vîrsta de fier. Atunci **am trăit** poezia, cu o senzualitate inocentă și fabuloasă, precum un uragan de făgăduințe, care, după zeci de ani, s-a răsfrînt, într-o slabă măsură, în vers. Părinții poeziei mele sînt peisajele din Soroca, între care am văzut lumina zilei. Formulele incantatorii ale mediului au trecut, atît cît m-am învrednicit de ele, în metafore ale versului. Mă duceam cu tatăl meu la pescuit pe malul Nistrului, în zilele văratice, cînd zenitul apăsa apa ca un miraj materializat, iar cu bunicul pășeam uneori pe lunecușul fluviului înghețat, într-un cerc uriaș, halucinant, de zăpezi. Un neastîmpăr ce mă împingea spre imaginea colorată și, de asemenea, spre o arheologie **sui generis** a investigării unor cărți vechi și avariate, zăcînd în nămolul uscat, lăsat de inundația din tragicul an 1940, care a distrus și casa noastră de pe Alecu Donici, erau primele semne, ivite ca din nimic, ale dureroasei aptitudini de mîzgălitor de hîrtie. Încercam, în neștire, să dibui o direcție... Ascultam cu nesaț povestirile pe care mi le citea bunica din reviste de la începutul veacului și din cîteva cărți din aceeași epocă. Mă vedeam pictor, istoric, scriitor, într-o delicioasă devălmășie căreia nimic nu părea a-i sta în cale. Uneori călătoream la Florești, centru de cale ferată (deși capitală de județ, orașul Soroca n-avea gară), la părinții tatălui meu, într-o casă încăpătoare și patriarhală, înfiptă și ea pe un dîmb, unde îmi plăcea teribil să răsfoiesc o voluminoasă carte cu coperți verzi, conținînd multe și expresive poze zoologice. Reflex, îmi descopeream astfel dragostea pentru animale. Ar greși cei ce ar socoti, cu un subțire surîs condescendent, că această trăsătură apăsată și statornică a mea a apărut ca o compensație a unor frustrări în relațiile mele cu semenii. Ea s-a profilat încă din zorii vieții, cînd pisicile, cîinii, orătăniile, porcii, broaștele ce umpleau curtea mă bucurau precum cei mai apropiați tovarăși de **existență**, ale căror suferințe și dispariții luau, în inima mea, proporții de dramă. Percepeam existența ca pe o indistincție primordială, cu obligații morale tainice și fundamentale dintr-o parte ca și din cealaltă. În linii mari, am rămas neschimbat. Datele hotărîtoare ale sufletului meu le-am dobîndit în mediul bătrînesc-sublim al unei Basarabii inexistente (căci tot ceea ce a trecut definitiv ține de inexistență, nu-i așa?).

N-am mai avut, în circumstanțele actuale, poate nici nu voi mai avea vreodată, prilejul de a mă întoarce pe tărîmul ei ipotetic, plutitor cum un vis și cum un basm. Silit a mă despărți pentru totdeauna de o parte din familia mea, de "bătrînii" ei ce-și dorm de mult somnul de veci în solul străbun dintre Prut și Nistru, chiar dacă aș reveni acolo, după o jumătate de veac, mi-aș da seama că nu mă mai cunoaște nimeni. Tragedia Basarabiei mi-a sădit conștiința de peregrin. Părăsind-o, nu m-am simțit, precum Goethe, "cetățean al lumii", ci doar cetățean al țării întregi, pe care mi-a fost dat a o cutreiera. Am încercat a suplini lipsa meleagului meu de baștină, legîndu-mă de ospitalierul și contemplativul Ardeal, însă sorții mi-au fost din nou potrivnici. Refugiat din Ardealul de Nord în toamna lui 1940 cînd, e drept, eram copil mic, am fost nevoit a-l părăsi încă o dată, în miezul maturității (pentru totdeauna?), în 1978, în împrejurările unei restriști personale, provocate de un abuz.

Și soarta a făcut să ajungeți la Oradea. Un oraș dominat - ca arhitectură - de un stil secesionist, expresie a decadenței vechiului imperiu. Sînt convins că substantivul acesta, "imperiu", vă provoacă frisoane. Din păcate, el nu este un substantiv defectiv de numărul plural. Practic, ajungeați pe ruinele unui fost imperiu, în timp ce se articula un alt imperiu - comunist și devastator. Vă întreb dacă ați resimțit în existența dv. greutatea, "materialitatea" copleșitoare a acestei forme de presiune asupra unor oameni care vorbesc o limbă a cărei structură gramaticală și fond principal de cuvinte sînt latine?

Am locuit la Oradea din 1950 pînă în 1978. Decorul său secesionist, cu o amprentă central europeană, de timp habsburgic tîrziu, m-a sedus de la început. Venit dintr-un umil sat gorjean, fără lumină electrică și fără asfalt, împodobit doar de lunca Jiului, unde tatăl meu, inginer agronom, s-a aflat cu serviciul în decurs de cinci ani, desigur că am încercat, în pragul înfiorat al adolescenței, senzația incandescentă de "oraș mare". În felul meu, am "intrat în Europa"! Absorbeam prin toți porii freamătul "micului Paris" de pe Crișul Repede, încă nedesprins, în acel moment, de cocheta sa bunăstare interbelică, de

farmecul misterios al întrepătrunderii cîtorva civilizații etnice. Simțurilor mele proaspete și lacome, acest oraș elegant și parfumat, de-o nervozitate strunită pe un fond provocator de dolce farniente, le dăruia o materie copioasă. Șocul noutății a fost puternic, dar s-a topit repede într-o atmosferă de subliniată civilitate, de urbanitate în spatele căreia se simțea o tradiție. Bilingvismul cu care eram obișnuit din Basarabia nu m-a supărat. Neîndoielnic, atît Basarabia cît și Transilvania sînt vechi pămînturi românești, dar consider că, pentru a fi respectați ca "majoritari", se cuvine a respecta și noi dreptul altora de a-și folosi propriul idiom și de a-și dezvolta cultura. Intoleranța naționalistă sau religioasă (mergînd, nu o dată, pînă la cele mai meschine diferențieri, pe provincii, județe și chiar localități, ramificații tot mai ridicole ale unei vanități endemice) m-a mîhnit totdeauna. Patriotismul ce încearcă a trece înaintea valorilor general-umane n-ar putea fi decît un fals, o demagogie, uneori, din păcate, cu urmări sîngeroase. O tragicomedie ce ușor poate lua o turnură funestă, al cărei veninos prototip se află în caragialeștii "Români verzi". Să recunoaștem că românii nu sînt nici mai răi nici mai buni decît alte popoare. Sînt doar specifici. Iar specificul nostru etnic trebuie afirmat ca un factor de echilibru, iar nu de dezbinare, ca unul constructiv, iar nu ațîțător la o vrajbă ce nu poate duce la nimic altceva decît la prosperitatea egoistă, socialmente extrem de primejdioasă, a unor extremiști. Indiferent de țara căreia îi aparțin, aceștia reprezintă relictele unui trecut antieuropean, ale cărui efecte se impune a fi îngropate, ca o secure a războiului, cît mai repede. Schopenhauer, acel atît de rău patriot în ochii naziștilor, însă și acel filosof a cărui importanță le-a supraviețuit, arăta că cine are adevărate merite personale va recunoaște foarte bine greșelile propriei sale nații. Blamînd, în continuare, șovinismul prin această sentință memorabilă: "Fiecare nație își bate joc de cealaltă și toate au dreptate"... La Oradea am avut doi prieteni apropiați, dintre care unul a fost un profesor maghiar, om de mare și caldă omenie, un caracter integru. N-ar fi stupid să-i întorc spatele pentru că era "minoritar"? Așa cum convorbeam cu el, absolut deschis, asupra tuturor chestiunilor, inclusiv asupra celor ale

impactului interetnic, cred că e bine să stăm de vorbă cu toții. Ura națională a fost cultivată, în ultimele decenii, după cum se știe, de către puterea comunistă intrată în criză, care n-a pregetat a-și arunca peste bord "internaționalismul" programatic, spre a săvîrși o diversiune. La fel procedează și neocomuniștii. Românii verzi devin, fără complexe, români roșii. Sau, mai exact, pe o față verzi, pe o altă față roșii. Apelînd la un fond de reacții întunecat, primitiv, al populației dezinformate, căutînd a resuscita, în temeiul lui, aversiunea față de "străin", ei încearcă a bloca mecanismele civilizației, a compromite firavele întemeieri democratice al societății noastre actuale. Cartea pe care joacă e barbaria. Scenariile iugoslave sau cele din Orientul apropiat nu-i sperie pe asemenea politicieni fără scrupule. Așa cum recunosc personalitățile luminate ale ambelor popoare, avem nevoie de o reconciliere româno-maghiară, sinceră și de durată, al cărei model ar putea fi reconcilierea franco-germană.

Dl. prof. univ. Pompiliu Teodor, într-un interviu din revista "*Apostrof*", spunea că poetul Lucian Blaga vă citise versurile și vă aprecia în mod deosebit talentul literar. Acest episod, care nu este un simplu episod, mi se pare fundamental în creația artistică a unui poet și om de cultură. V-aș ruga să reînviați acele clipe, acei ani, atmosfera Clujului de atunci, să vorbiți despre oamenii care știau că centrul gravitațional al orașului de sub Feleac se află - dorit și invizibil - la Biblioteca Universității unde își cîștiga existența Poetul...

După copilăria mirifică de care am avut parte, un al doilea segment luminos al vieții mele l-a constituit studenția petrecută la Cluj, în anii '50. Cît de bogați au fost acei ani, cît de lent și totodată cît de repede s-au scurs! Am trăit o sărbătoare a sufletului ce se revelează sieși între vîrste, în raport cu un loc stimulator. O bucurie pe care cuvintele n-ar putea-o desluși suficient, menită a rămîne în zona inexprimabilului care hrănește nostalgiile ființei... Capitala Ardealului, unde mi-am făcut studiile de filologie, după un scurt interludiu la Școala de literatură, din care am fost rapid expulzat din pricini ideologice, semnifica o eliberare. O dublă eliberare. Liceul pe care l-am

urmat la Oradea a reprezentat pentru mine o cazně. Neexistînd pe atunci decît secția reală, m-am văzut silit a mă îndopa cu matematică, fizică și chimie, discipline ce nu mă interesau, însă pe care, în virtutea unei metehne de premiant, mă străduiam a le însuși conștiincios. Ele îmi consumau cam trei sferturi din timpul și din energia de care dispuneam. Pe de altă parte, "fabrica de poeți" către care năzuisem cu o neștiutoare ardoare, s-a dovedit a nu fi altceva decît un viespar de îndoctrinare, supraveghere polițienească și delațiune. Mi-am făcut cruce cînd m-am văzut scăpat de acolo... Ajuns la Cluj, la începutul anului 1955, primul meu gînd a fost să-l cunosc pe marele Blaga, unul din zeii lecturilor mele secrete. Fără zăbavă, l-am căutat, într-o dimineață brumoasă, la Biblioteca Universității, unde știam că lucrează după ce a fost îndepărtat de la catedră și din Academie. În ciuda aparențelor, Pan nu hiberna, ci își continua lucrarea cu tenacitate și dignitate. Felul în care m-a primit a întrecut toate așteptările. Nu e cazul, acum, a reda întocmai cuvintele de prețuire pe care le-a avut față de versurile mele ce i le-am arătat, cuvinte care m-au ridicat în al nouălea cer. Între noi s-a statornicit o relație de întîlniri periodice, cîte cel puțin 2-3 pe lună, care a durat pînă la plecarea mea definitivă din Cluj, la începutul anului 1959. Despre ce vorbeam la aceste întîlniri? Aș putea spune despre toate. Depășind sfera literaturii, autorul **Spațiului mioritic** se interesa părintește de aspectele vieții mele curente, mă povățuia și mă ocrotea. Îmi spunea că mă socotește ultimul student al său. Își revărsa asupră-mi o melancolică afecțiune, un interes constant ce nu ocolea chestiunile spinoase, detaliile umile. Atenția pe care mi-a acordat-o Blaga a fost - mai încape discuție? - cea mai mare bucurie a tinereții mele. Îmi reamintiți, d-le Scarlat, confirmarea judecății extrem de favorabile pe care marele poet și filosof binevoise a mi-o acorda, de către dl. Pompiliu Teodor, cu care-mi întretăiam nu o dată pașii, cînd îl căutam pe celebrul ostracizat. De altminteri, cred că faptul nu constituie un secret pentru nimeni din cei cît de cît interesați... Ei bine, cu toate acestea, autoritățile culturale ale Clujului de azi n-au găsit că e cazul să mă invite vreodată la festivitățile închinate memoriei lui Lucian Blaga, la care n-a luat parte

chiar puțină lume. Înțeleg că una din cauzele greutăților de care m-am izbit la terminarea facultății era chiar legătura mea suspectă cu dușmanul de clasă ireductibil de la Biblioteca Universității. Cum să înțeleg însă neinvitarea mea actuală, la care mă refer? Pesemne, prin respectarea unei tradiții... nobile... Dominat de figura legendară a lui Blaga, Clujul deceniului șase cuprindea și alte personalități pe care le întîlneam curent și care formează, în memoria mea, un album al elitei sale din acei ani: Ion Agîrbiceanu, Eugeniu Sperantia, Iuliu Hațieganu, Grigore Benetatto, Valeriu Bologa, Emil Pop, Tiberiu Moraru, David Prodan, Pompiliu Teodor, C. Daicoviciu, Ștefan Braborescu ș. a. Cu unii dintre ei am stat de vorbă. D. D. Roșca, Henri Jacquier, Emil Petrovici, D. Macrea, Ion Breazu, Mircea Zaciu, Ilie Tcaciuc-Racoveanu, Ion Vlad mi-au fost profesori. Aveam în preajmă o lume distinsă, cu un pronunțat aer vetust. Ea rezista cu discreție valului devastator al "lumii noi", vandalismelor ei care sporeau mereu. Se profila astfel o rezistență nonviolentă, prin cărturărie. M-am regăsit în acel Cluj al unei "tranziții" poruncite, care, din fericire, n-a maculat toate conștiințele, n-a alterat toate manierele. Niciodată nu m-am simțit atît de eu însumi ca în acea mijire de maturitate, cum o blagoslovire din cerul înalt și palid, ce mi se părea fără pereche, al acestui burg impunător și cu măsură întristat de o vremelnicie neprielnică. La dragostea mea pasională pentru Cluj a contribuit și, în amplă măsură, gazda de care am beneficiat, pe strada Gutenberg (actualmente Tipografilor) nr. 18. Am locuit la doi oameni vîrstnici, tipici pentru intelighenția românească transilvană de la începutul secolului, Grigore Dunca, fost președinte al Tribunalului Cluj, și sora sa Eleonora Balint profesoară de matematică pensionară, de care m-am atașat ca de rude apropiate. Au izbutit o performanță ce mă impresionează și acum, aceea de a-mi crea mie, inadaptabilului prin excelență, care și-a luat pentru prima dată zborul din cuibul părintesc, o atmosferă în care să nu-i simt prea greu lipsa. Le binecuvîntez amintirea... Clujul mi-a intrat în sînge, m-a cucerit pe viață. N-am uitat o mențiune a lui Tudor Vianu, dintr-o scrisoare publicată postum, în care el, învățatul umblat temeinic prin Europa și prin lume, consemnează efectul magic al

acestui oraş. Efect ce l-am încercat ca atare eu însumi. Explicaţia? Poate că una parţială ar avea în vedere o medie între tiparul meu interior, totuşi "provincial", şi aspiraţia spre "centru", o cumpănă între cuminţenie şi entuziasm, între "ordine" şi "aventură". La care s-ar adăuga adierea septentrională, de vară delicată şi elegiacă în răscolirea sa dinainte înfrîntă, ce leagă Soroca mea de origine cu miezul podişului transilvan. Era de dorit, îmi închipuiam că era posibilă pentru mine, dezrădăcinatul, o transplantare, dar aceasta nu s-a putut înfăptui. Toate încercările s-au dovedit zadarnice, atît cele timpurii, cît şi cele tîrzii, ca pentru a sigila o fatalitate. Imaginea Clujului e şi în prezent pentru mine dureros fericitoare, dătătoare de fierbinţi reverii. Drept care, cu riscul de a părea prea solemn, îmi permit a cita cîteva cuvinte ale genialului florentin:"**Nessun maggior dolore./ Che ricordarsi del tempo felice/ Nella miseria**".

În vremuri normale, dv. ar fi trebuit să debutaţi foarte devreme. Nu s-a întîmplat astfel, fapt pentru care, mai tîrziu, a apărut sintagma "poezia criticilor", cînd de fapt lucrurile se prezentau chiar invers. În fine, dv. aţi continuat să scrieţi, surd la tot ce se auzea în vacarmul Clujului de altădată. Ceea ce mi se pare extraordinar îl constituie faptul că dv. nu aţi fost influenţat - să zicem direct - de marele poet român... A devenit un truism ca, fiind din această parte a ţării ori făcînd studii la Cluj, să fii taxat ca un om influenţat de Blaga. Nimeni nu v-a "acuzat" de influenţa lui Blaga. Vianu spunea că nu începi prin a fi original, ci devii original. Care au fost, iertaţi-mă, scriitorii, poeţii, oamenii de litere care v-au "acaparat", "imobilizat" (frumos şi temporar) în acei ani îndepărtaţi?

Cu adevărat, poezia este forma originară a scrisului meu. Cu (sau uneori fără) teama de a fi prezumţios, o consider tot atît, măcar tot atît de reprezentativă pentru mine ca şi critica. Probabil, deoarece versul îmi oferă putinţa de-a spune despre ceea ce sînt mai mult decît comentariul. De-a viza stări ale fiinţei mai adînci decît cele pe care le poate exploata discursul raţional, de-a sugera tainicele relaţii dinăuntrul şi din afara eului. De-a experimenta echilibrul, pe cît de instabil pe

atît de vital, între constrîngerea formei și libertatea interioară. În acest sens, Dylan Thomas arată că pînă și cel mai bun meșteșugar "lasă totdeauna găuri, spații goale în mecanismul poemului, astfel ca **ceva** din ceea ce **nu** se află în poem să poată pătrunde, să se poată insinua sau izbucni în el". Poemul ar fi o temerară încercare de convertire a absenței în prezență. A imperceptibilului în perceptibil. A enigmelor existenței în "explicații" metaforice, care lasă intacte enigmele... Evident, alții sînt îndreptățiți a se pronunța în ce măsură am izbutit pe tărîmul poeziei. Prin ceea ce vă spun, nu pot avea în vedere o autosituare valorică, ci doar un mecanism de producere, văzut inevitabil subiectiv... Spre a răspunde la întrebarea dv., trebuie să precizez că de la 17-18 ani, cînd am așternut primele stihuri de care nu mi-e rușine, pînă către 30 de ani am fost aproape exclusiv... poet. E drept că, în condițiile de atunci, n-am putut publica decît foarte puțin, mai nimic din ceea ce scriam. "Poezia de sertar" era un viciu impus. Consiliul pe care mi l-a dat A. E. Baconsky de a "contopi" această lirică ce tindea spre autenticitate cu cea "publicabilă" n-am izbutit a-l pune în practică, experiența lăsîndu-mi un gust amar. Căci marea, penibila sterilitate a exercițiului poetic nu venea, așa cum declara redactorul șef al revistei **Steaua**, din concepția lirismului pur, ci din fasonarea lui conjuncturală, oricît de moderată... De critică m-am apropiat mai apăsat atunci cînd, în 1965, am fost angajat la recent reînființata revistă **Familia**, în calitate de cronicar literar. Așadar, biografic, aș avea îndreptățirea să vorbesc mai curînd despre o "critică de poet" decît despre o "poezie de critic"... De altfel, nu o dată mi s-a reproșat de către cei nemulțumiți de comentariile mele "subiectivitatea", "părtinirea", "umoarea" proprii poetului. Numai că, din păcate, aceiași confrați uitau a mă mai taxa drept poet, în momentele în care se ocupau de poezie, insinuînd că, în această ipostază, aș fi...critic. Ar fi preferat să demonstreze că nu sînt nici una nici alta, aidoma acelor scamatori ce deschid, la un interval foarte scurt, două încăperi ale unei cutii speciale, al cărei conținut e permutabil, spre a dovedi că ar fi în întregime goală. Noroc că, în timp, m-am deprins (oarecum) cu

atari manevre. Cu toate acestea, nu-mi pot reprima o anume perplexitate, cînd văd că pînă și cel mai tînăr și mai șovăitor autor al unei plachete lirice primește automat insigna exegetică de "poet", ce mie mi se refuză, apărînd cel mult în compoziția caligrafică a unor dedicații, ca un hatîr într-un cadru confidențial... Să ne întoarcem însă la ceea ce vă interesează. N-am scăpat nici eu de influența unor înaintași, prin care am impresia că trebuie să trecem mai toți ca printr-o boală a copilăriei, ca printr-un fel de pojar sau vărsat de vînt. Am umplut caiete întregi cu texte îndeajuns de îmbibate de paradigmele poeziei interbelice, cu atît mai seducătoare cu cît, în contextul anilor '50, își asociau și prestigiul unei rezistențe spirituale în fața propagandei devenite obligatorii pentru aproape orice act publicistic. De altminteri, creația în chestiune alcătuia, în acel moment, punctul cel mai înalt atins de lirica noastră. Însă, din fericire, mi-am dat seama de primejdie. Am eliminat cu voință ceea ce ținea vizibil de modelele adoptate "în mers". M-am manifestat astfel ca un critic nemilos mai întîi față de mine însumi. Conștient că trebuie să depășesc epigonismul, am citit multă poezie străină, poezia la care, în original sau în traducere, puteam avea acces (occidentală, rusă, sud-americană etc.). Efectul a fost o relaxare stilistică și o acumulare din materia căreia m-am silit a extrage forme care să mă mulțumească, neînfeudate unui singur izvod. Oricît îl admiram pe Blaga și oricît îmi era de drag, am înțeles că n-aș avea nici o șansă creatoare imitîndu-l (așa cum au făcut, chiar mai tîrziu și mult mai tîrziu, unii șaizeciști glorioși). Am început cu răbdare a-mi dibui notele personale. Recunosc că n-a fost ușor. Procesul devenirii mele lirice a fost unul laborios, stăpînit de o permanentă îndoială, de o nemulțumire de sine împotriva cărora am constatat că lupta ar fi inutilă. Abia în jurul vîrstei de patruzeci de ani am avut impresia unei sedimentări. Mi s-a părut că aș putea conta pe un soi de "voce" scriptică relativ stabilă. E un fel de a vorbi, căci orice automatism, orice facilitate reprezintă în acest domeniu o capcană, indiferent de "experiență" și de vîrstă. O capcană e și vîrsta însăși, himeră liniștitoare, dar și nespus de amăgitoare în ironia ei, cu care

n-am încetat și cred că nu voi înceta a mă confrunta pînă la sfîrșit.

Am avut șansa de a vorbi cu dl. Noica, la Verești, acolo unde se schimbă trenul: ori vii spre Ardeal, ori pleci, mai departe, în Moldova, la Iași. Dl. Noica pleca la Iași. Cum trenurile întîrzie în România, mă rugam să întîrzie și mai mult. Culmea a fost că a venit la timp! Nu voi uita ce mi-a zis atunci, cînd l-am invitat la o cafea, în gară, la celebrul "Nekezol"!: revistele literare au însemnat mai mult în viața țării decît universitățile. Profesorii sînt niște oameni care mută cartofi dintr-un sac în altul. Vă ademenesc, astfel, pentru a ne spune ceva, mult/puțin, despre "Steaua". Despre A. E. Baconsky, așa cum îl vedeți astăzi, după scurgerea timpului. Dar și despre dl. Aurel Rău. Sînt - desigur - un "stelist". Nu vi se pare că, sistematic, rolul d-lui Aurel Rău este ignorat ori minimalizat în favoarea lui A. E. Baconsky? Sînt dintre acei care îi admiră "Biserica Neagră" și alte scrieri. Deci - vă rog să-mi iertați această punere în gardă despre "Steaua" și Baconsky din acei ani, vorba latinului: "sine ira et studio".

Și eu sînt, într-un fel, un "stelist", deși unul **extra muros**, căruia i-a fost dat a contempla impunătoarea publicație de la o distanță... geografică. **Steaua** a fost prima revistă care m-a publicat cu versuri și comentarii critice, începînd cu anul 1956 (după ce debutasem, cu patru ani înainte, în ziarul **Crișana** din Oradea). Cred că ceva din scriitura poeziei "steliste", zise "de notație", și chiar din duhul său intelectual au rămas sub pana mea, pînă în prezent. În orice caz, mă număr acum printre cei mai vechi colaboratori ai **Stelei**. Pînă și consiliul consultativ al redacției cuprinde și o seamă de "novici", în raport cu cel cu care convorbiți... Ca martor al perioadei de apogeu a mensualului clujean, din deceniul șase, se cuvine a consemna mai întîi aerul "stelist" - benefic pe atunci - pe care-l abordau redactorii săi, în frunte cu A. E. Baconsky. Ce vreau să spun? În cadrul cenușiu, plat, sărăcăcios al unei cetăți căreia i se punea sub semnul întrebării tradiția și identitatea - Clujul năpădit de "socialismul" cel mai agresiv - ei aduceau o conștiință a condiției de scriitor, manifestată cu o "infatuare" ce includea, drept o componentă defel secundară, și ținuta

vestimentară extrem de îngrijită, o eleganță prin ea însăși provocatoare. Poate că această eleganță, în răspăr cu mizeria obștească, a fost principala contribuție culturală, la acea oră, a lui Baconsky. Glumesc, desigur! După o fază de proletcultism ce i-a asigurat avansarea și o anume reputație, autorul **Fluxului memoriei** se găsea în a doua fază, ambiguă, în care, în paralel cu eforturile unui Petru Dumitriu, cu care emula și care s-ar fi putut să-i fi inspirat și unele porniri dandyste, încerca reabilitarea lirismului, aflat în captivitatea celui mai tenebros dogmatism. Fără îndoială, adevărul nu putea fi rostit răspicat. Politrucii ideologiei erau teribil de vigilenți și, alături de ei, poeții cei mai conformiști, cei care au acceptat cea mai mare înjosire a uneltelor lor, pentru a-și apăra pîinea, în acel moment încă de cea mai bună calitate, mai curînd un cozonac cotidian, din mărinimia puterii, ce a scăzut în deceniile următoare, față de literații turciți... Din care pricină a fost utilizată o tactică a sugestiei, a insinuării, a "pașilor mici" pe un teren ce se putea surpa oricînd. Din ceea ce îmi spunea A. E. Baconsky, la întîlnirile noastre din cabinetul său de la redacție sau pe stradă, cu privire la opiniile și intențiile sale, înțelegeam că proiecta ceea ce astăzi am putea numi un fel de perestroika literară. Păstrîndu-se temelia unor concepte realist-socialiste, se urmărea eliminarea stridențelor, a celor mai grave abuzuri, o "raționalizare" a indicațiilor oficiale care să prindă chip de doctrină ceva mai luminată și să favorizeze astfel, în mai mare grad, manifestarea valorii autentice. Dar meritul temerarilor steliști n-a fost mai puțin însemnat. Periodicul lor a contribuit, în pofida tuturor cedărilor pe care a mai fost nevoit a le săvîrși, la introducerea unui climat mai responsabil și mai firesc. Oricît de prudent, din cauza situației generale, gestul lor a fost unul de opoziție la regimul totalitar. În felul acesta, "dezghețul" din jurul anului 1965 s-a bucurat de un preludiu. În acei ani de falsitate și represiune maximă, **Steaua** a devenit cea mai interesantă și mai prețuită publicație culturală a României. Cu tot caracterul limitat al insubordonării sale, autoritățile au pedepsit-o prin înlăturarea din funcția de redactor șef a lui A. E. Baconsky, devenit indezirabil. Acesta a fost proiectat însă într-un surghiun... ascensional, la București. Ultima parte a vieții, sfîrșită prematur, i-a permis, spre

onoarea sa, a-și accentua postura rebelă și a-și desăvîrși opera în direcția estetismului său funciar, al temperamentului său baroc, epatant, înclinat spre livresc, poză, decorație, oarecum d'annuzian. Ca și la autorul **Focului**, estetismul său înfățișează o senzualitate stătută, mortificată. Flacăra se pietrifică în forme savante, elanul se preface într-un obiect migălit cu un orgoliu de orfevru. Alexandrinismul emfatic și eufonic ascunde o criză a vitalității... Negreșit, A. E. Baconsky e unul din autorii relevanți ai epocii noastre. Unul din cei ce pot stîrni un interes subtil, o savoare, greu de elucidat, a decadenței. Cu toate că-l văd nu atît ca pe un "mare" poet, cît ca pe o personalitate complexă (eseist, critic de artă, traducător, artist plastic etc), în economia căreia poezia e doar unul din vectori. De altfel, evoluția sa lirică a avut un caracter compozit. Nu se întrevede aproape nici o legătură între sentimentalismul de afectare bucolică al **Fluxului memoriei** și apocalipsa **Corăbiei lui Sebastian**, în care viziunea ororilor apare cerebralizată și stilizată la culme. Ca și Nichita, A. E. Baconsky a fost însă, mai presus de toate, un mare personaj (primul în stil boem, cel de al doilea în stil senioral). Legenda sa, care n-a încetat a-l alinta, se bizuie nu doar pe ceea ce a scris ori a făcut în postură de conducător de revistă, ci și pe figura bărbatului foarte chipeș, cu rictus condescendent și replică disprețuitoare, pe "arbitrul eleganței" ce s-a dorit în multiforma-i ambiție. Acest personaj a devenit un soi de emblemă a **Stelei**. Împrejurare ce l-a dezavantajat în mod învederat pe coechipierul și continuatorul său la cîrma periodicului, Aurel Rău. Dacă Baconsky avea o alură exotică, "făcută", decadentă (într-un fel sublimat, s-ar putea zice de "aventurier"), Rău reprezintă organicitatea unei tradiții poetice transilvănene, care, după etapa sa mesianică și după cea metafizică, a lui Blaga, se împlinește într-un estetism plin de culoare și vibrație locală. În locul migrației înfrigurate de atitudini, teme și procedee, acesta adîncește, pînă la o halucinație a fineții, datul originar. Sevele pămîntului ardelean se adună în creația sa, cum în fructul său liric cel mai însemnat al acestei a doua jumătăți de veac. Mi s-a părut de aceea stranie subaprecierea de care are parte actualul conducător al revistei **Steaua**. Longevitatea sa fără pereche în această funcție, ca și aria extinsă, la rîndul său, a activității

creatoare, ar fi trebuit răsplătite cu o atenţie şi cu o mediatizare pe măsură. Ce se întîmplă? Poate că prevederea, circumspecţia, interesul său, pururi treaz, pentru a menţine felurite echilibruri (la antipodul aplombului şi al gustului pentru risc ce-l caracterizau pe Baconsky) produc o paradoxală reacţie de circumspecţie. Poate că Aurel Rău nu e preţuit la adevărata sa valoare din pricina reziduului său de "cuminţenie" şi diplomaţie... excesivă, pe care slujbaşul transcarpatin, indiferent de virtuţile şi de rangul său, l-a păstrat ca pe o zestre istorică. O retractilitate permanentă l-a oprit a face gesturi singulare, decisive. Dacă A. E. Baconsky a suferit de un exces de îndrăzneală, Aurel Rău suferă un exces de mefienţă. Dacă primul s-a dorit şi s-a afirmat, în pofida dezagrementelor, ca un "director de conştiinţă", urmaşul său s-a ferit a-şi asuma un atare rol... Oricum, am sentimentul că lui Aurel Rău i se face o injustiţie. Deprinşi a-l aminti în circumstanţele convenţionale ale aniversărilor şi a-l înghesui în enumerări aleatorii, nu o dată de un gust dubios, uităm că avem a face cu unul din cei mai substanţiali poeţi ai literaturii noastre contemporane. Evident, i se pot imputa unele compromisuri, în speţă o anume apetenţă pentru oficializări şi "situaţii" (şi ea transilvană: să ne gîndim la **Budulea Taichii)**, însă, aşa cum îmi spunea Octavian Paler, nu e dintre cei care, sub comunism, "şi-au dat poalele peste cap". Un simţ al echilibrului şi o decenţă intelectuală l-au oprit la timp. Sînt mulţumit că, îndată după decembrie 1989, în nişte zile de cumpănă pentru redacţia **Stelei**, am avut prilejul a-mi exprima asemenea păreri în faţa unor factori de decizie ai vieţii literare, care m-au consultat şi pe mine, pentru a nu adopta o măsură pripită. M-am pronunţat atunci, aşa cum caut a mă pronunţa şi acum, dincolo de eventualele decepţii personale, dincolo de ceea ce, pentru a vorbi mai deschis, am dorit, poate, să întîlnesc în comportarea lui Aurel Rău faţă de mine şi n-am întîlnit: **sine ira et studio**. Ar fi compromiţător să procedez altfel.

Anul 1965 a însemnat încercarea marii noastre inocenţe. Cine ar fi crezut, cine ştia ceva despre diversiune?! După "Secolul 20", apărea revista "Familia", seria a V-a, ce a însemnat revenirea la viaţa literară a domnilor Ovidiu Cotruş, Nicolae Balotă, Vladimir Streinu, I. Negoiţescu (Nego), Ştefan Aug.

Doinaș... Atunci apăruse un tînăr - Gheorghe Grigurcu - care îi uimise pe toți prin profunzimea și curajul său în a comenta literatura contemporană. Toți întrebau - din țară și din capitală - cine este "acest Grigurcu"? Alții foloseau forma peiorativă, populară, a adjectivului demonstrativ: "cine este, domnule, Grigurcu ăsta"? Mai tîrziu, cînd a început epoca "restructurării", d-lui Grigurcu i s-a refuzat calitatea de redactor la revistă. "Restructurarea" de la "Familia" este un accident/imbecilitate care se produce doar cînd lucrurile - să ne ierte cititorii - sînt cu fundu-n sus. Rămîne, pentru dv., Oradea marea efuziune spirituală, dar și marea dezamăgire? Discuțiile peripatetice cu Ovidiu Cotruș, Nicolae Balotă și alții s-au închis într-o cochilie a singurătății, demnității intelectuale, discreției totale, încît să nu avem voie a vă ruga să vă deschideți spre noi?

Angajarea mea la revista **Familia**, în momentul reînființării sale, în 1965, a constituit o fericire nesperată, unul din acele daruri ale sorții pe care niciodată nu le poți uita. După terminarea facultății, începuse pentru mine o perioadă sumbră, ce părea a nu se mai isprăvi într-un viitor cît de cît previzibil. După ce modestele mele începuturi publicistice fuseseră atacate, în presa cea mai ideologizată, pentru "idealism", "misticism", "cosmopolitism", între semnatarii demascărilor aflîndu-se fruntașii criticii proletcultiste: Ov. S. Crohmălniceanu, Silvian Iosifescu, Georgeta Horodincă, pierdusem, practic, cum se spune, dreptul la semnătură. Ani în șir n-am mai putut tipări nici un rînd. Nici măcar la **Steaua** debutului meu, de la care așteptam o licărire de bunăvoință. Mi se părea că am intrat într-o glaciațiune care nu va avea sfîrșit decît odată cu viața. **Familia** îmi oferea nu doar prilejul unei profesionalizări literare, dar mă și punea în contact cu cîțiva intelectuali dintre cei mai aleși ai țării, Nicolae Balotă și Ovidiu Cotruș, abia ieșiți din Gulag și despre care nu auzisem nimic, și, puțin mai tîrziu, Radu Enescu, pe care-l cunoscusem vag, la Cluj, în redacția **Tribunei**. De la ei am aflat de existența Cercului literar de la Sibiu. În curînd, i-am întîlnit și pe ceilalți cerchiști marcanți: I. Negoițescu, Ștefan Aug. Doinaș, Cornel

Regman, Eta Boeriu (numele lui Doinaș, l-am auzit, pentru prima oară, cu ani în urmă, din gura lui Blaga)... Era pentru mine, cel trecut deja de 30 de ani, o a doua primăvară, o nouă intrare în viață. Oamenii aceștia înfățișau ochilor mei un model de creator și cărturar, în materia unei generații mai noi decît autorul **Laudei somnului**, mentorul lor venerat, și ai cărui studenți fuseseră altfel decît mine, care m-aș fi putut mîndri cu această "calitate" exclusiv în chip simbolic. Simțeam suflul unei continuități, imboldul de a mă înscrie, la rîndul meu, într-o mișcare istorică. Prin I. Negoițescu și Cornel Regman făceam joncțiunea și cu legatul criticii estetice a lui E. Lovinescu. Multe am învățat de la docții, comunicativii, strălucitorii, inclusiv în vorbe de duh, cerchiști, dar, în principal, ponderea spiritului critic, care nu trebuie să se încline în fața împrejurărilor adverse, nu trebuie să se intimideze în fața nici unui fel de renume. Dedogmatizarea deceniului șapte a început pentru mine prin lectura paginilor lor deschizătoare de orizonturi, incompatibile cu meschinele prescripții realist-socialiste, și chiar cu acele formule de "mediere" prin care unii exegeți proletcultiști mai "abili" încercau, la începutul anilor '60, să treacă în altă barcă. Perspectiva lor înscria un nou capitol în evoluția conștiinței noastre literare, contribuind la o resurecție a ei. Un loc distinct îl ocupa în scrisul cerchiștilor așa-numita polemică anticălinesciană. Nu era în chestiune, așa cum s-a pretins, o negare obtuză a autorului **Vieții lui Mihai Eminescu**, ci o "revizuire" a sa, în numele unei libertăți de opinie care a fost înlocuită, în decursul "obsedantelor decenii", cu o evaluare oficială unică, implicînd tabuizarea și excomunicarea celor ce ar fi exprimat o cît de măruntă îndoială. Cerchiștii erau prea avizați și pătrunzători pentru a nu-i da Cezarului criticii noastre ce i se cuvenea. Azi, atitudinea lor ni se pare a reprezenta ea însăși o soluție "călinesciană", adică o ruptură cu prejudecățile, o curățire a atmosferei de miasmele unui cult, la urma urmei, asfixiant. Nu se situează oare mai aproape de G. Călinescu un I. Negoițescu, un Cornel Regman sau un Nicolae Balotă decît cutare hagiograf al Divinului, în tomuri pe cît de groase pe atît de ilizibile, sau cutare pastișor al său ce s-a ilustrat mai cu seamă în obținerea de demnități

şi favoruri? Aş fi vrut să-i rămîn recunoscător lui Al. Andriţoiu pentru gestul de a mă fi chemat la **Familia**, dacă nu mi-ar fi luat cu o mînă ceea ce mi-a oferit cu cealaltă. Purtarea d-sale faţă de mine a fost incalificabilă. Povestea e lungă şi, din păcate, nu dezvoltă doar tema unei injustiţii în raport cu conlocutorul dv. cuprinzînd şi o schimbare de atitudine mai generală a fostului său redactor şef. Părînd a fi receptiv, la un moment dat, faţă de "liberalizare", acesta n-a întîrziat a se replia, ascultător, la "linia" pe care o slujise cu zel din capul locului. Recunosc vocaţia de poet a lui Al. Andriţoiu, ca şi fasta iniţiativă ce a dovedit-o în închegarea revistei orădene renăscute, dar nu pot a nu-i deplînge inconsecvenţa, pe fondul unei aproape necondiţionate subordonări la conjuncturile politice şi administrative. Supuşenia sa perfect fanariotă faţă de "organe" s-a soldat cu efecte întristătoare şi pentru redacţia **Familiei**. Spre deosebire de **Steaua**, pe care o putem preţui şi pentru statornicia cu care şi-a păstrat de-a lungul deceniilor constelaţia de autori exponenţiali (Aurel Rău, Aurel Gurghianu, Victor Felea, Leonida Neamţu, Petru Poantă, Adrian Popescu), **Familia** s-a desfăcut fără regret, de cele mai multe ori chiar prin bruscări ce i-au jignit adînc pe cei în cauză, de redactorii săi cei mai valoroşi. Nicolae Balotă şi Ovidiu Cotruş, François Pamfil şi Ion Popovici au fost nevoiţi a o părăsi. În loc de a-i sprijini, redactorul şef a făcut jocul duşmanilor lor, indivizi mediocri şi pizmaşi, care nu le puteau suporta superioritatea. Oculte calcule ale "forurilor de conducere şi îndrumare" şi, deopotrivă, interesele mafiei culturale locale, cu exponenţi chiar în sînul colectivului redacţional, nemulţumite de scrisul netranzacţional ce predomina în coloanele revistei, au determinat plecarea celor numiţi mai sus, ca şi a mea. Pretextul a fost, în ce mă priveşte, reducerea schemei redacţionale, în 1974. Pretext amorf, inabil şi crud, întrucît nu ţinea seama de nici un criteriu serios: vechime, titluri, activitatea desfăşurată, aprecierea ei publică. După cum era de aşteptat, fiind la mijloc un act de represiune pornit din mediul nomenclaturist, nici unul din numeroasele memorii ce le-am adresat, pe întreaga lor scară, autorităţilor care aveau datoria **legală** de a se ocupa de un asemenea caz, n-a primit răspuns. Frecvent

proclamata, pe acea vreme, "etică și echitate socialistă" s-a dovedit, odată în plus, a nu fi decît o gogoriță. Unica explicație pe care am primit-o pieziș și al cărei cinism vă invit să-l apreciați singur, a fost următoarea: era normal să fie scos din funcție Grigurcu, deoarece, fiind mai bun decît alții, se va descurca mai ușor! Ca răsplată pentru tot ceea ce am făcut la **Familia** (colecția revistei stă mărturie), am fost lăsat ani de zile fără nici un mijloc de trai. Mi s-a acordat, in cele din urmă, o pensie (bucuria unei atari situații, pentru un om trecut abia de 40 de ani, vă rog de asemenea, s-o apreciați singur), însă pînă la căderea dictaturii nu mi s-a mai îngăduit să lucrez la vreo redacție din țară. Mobilul politic al sancțiunii îmi devenea din ce în ce mai limpede. Prefer să nu intru în alte amănunte. Cu o singură excepție, dacă-mi permiteți: pentru a nu fi acționat în justiție, "curajosul" și "democraticul" Al. Andrițoiu s-a prefăcut că mă reprimește în serviciu, pînă s-a scurs termenul legal. Interesant, nu-i așa? Izgonirea mea de la **Familia** s-a petrecut acum 20 de ani (iată-mă tangent la un titlu al lui Alexandre Dumas tatăl!), însă a fost unul din acele evenimente care marchează un om pe viață. Cum l-aș putea uita, cînd consecințele lui sînt nu numai ireparabile, ci și prezente încă, amenințătoare în desfășurarea existenței mele, fără vreo garanție a istovirii lor?

Mulți, foarte mulți l-au bîrfit pe Grigurcu "ăsta". Dar mulți, foarte mulți au vrut să știe, cu bună credință, ce spune (scrie) "acest" Grigurcu. V-am ruga, iarăși, după trecerea nemiloasă a anilor, să ne spuneți care au fost bucuriile criticului literar, necazurile lui ce au mers pînă la a i se contesta dreptul de a apărea în planurile editoriale de atunci?

Dacă, la terminarea studiilor, cei ce m-ar fi putut ajuta efectiv să intru într-o redacție sau să rămîn la facultate ar fi avut măcar o mică parte din căldura ce binevoia a o revărsa asupră-mi Lucian Blaga, viața mea ar fi luat o cu totul altă înfățișare. În acea împrejurare crucială pentru un tînăr, marele poet persecutat a fost singura persoană animată de o grijă reală pentru ceea ce urma să fiu, recomandîndu-mă în dreapta și-n stînga (o scrisoare adresată poetului Al. Jebeleanu o păstrez și acum ca pe un document de neprețuit), dar, după cum vă

închipuiți, audiența sa era pe atunci extrem de restrînsă. Înclin să cred acum că și contraproductivă. Poate că buna sa opinie despre mine, din care nu făcea un secret, indispunea. Și nu doar pe activiști. Am motivele mele să fac o atare afirmație, deși prefer a o proba textual cu altă ocazie. Curioasă a fost, în timp, reacția confraților mai vîrstnici, cu putere de decizie, cărora m-am adresat. La început, mă socoteau prea neînsemnat, nedemn de încredere, îndreptîndu-și mereu bunăvoința asupra altora. Că de numele acestora de mult nu se mai aude nimic, e o chestiune diferită... Apoi m-au considerat prea... însemnat, adică deja afirmat ca un condei "incomod", preferînd pe cîte un june mai puțin cunoscut și cu șanse de a fi mai docil. Așadar n-am "corespuns" niciodată. Nici în anii '50, nici în anii '90. Am fost omul fără loc, așa cum Peter Schlemihl a fost omul fără umbră. Dacă mă detașez de ceea ce am pățit, jocul îmi poate părea distractiv. Dintr-un unghi psihologic, ambele atitudini pot fi explicate, nu-i așa? Deși nu-mi dau seama prea bine de ce n-am avut mai mult succes în postura de literat începător. Poate pentru că-mi lipsea o mai mare maleabilitate, dorința de a plăcea superiorilor, de-a le "intra sub piele". Eram un timid orgolios, speță de obicei perdantă. Dar ea nu e oare suficient de răspîndită între tinerii aspiranți la favoarea Muzelor? Doar nu eram singurul de acest fel! Pe de altă parte, am fost, cum sînt și acum, atent și respectuos, la un mod chiar "demodat", în relațiile cu persoanele mai în vîrstă. Observ că la unii opt-nouăzeciști manierele s-au mai subțiat, ceea ce mă face să mă consider , într-o privire retrospectivă, cu atît mai inofensiv. Repet: nu înțeleg prea bine ce s-a petrecut. Poate, pur și simplu, s-a manifestat un factor al destinului, care **trebuia** să mă dea la o parte, să-mi temporizeze activitatea, să mă marginalizeze. Și cine ar putea avea pretenția ca destinul să fie logic, demonstrabil? Să ne justifice totdeauna insuccesele? Lucrurile sînt ceva mai clare în prezent. Neajunsurile de care mă izbesc, exilul de care am parte în continuare, se bizuie pe o motivație întrucîtva rațională. Deoarece mi s-a configurat cu oarecare fermitate înfățișarea de inconformist, de om în răspăr, nedispus a renunța la convingerile sale literare și civice, aproape că mă conving pe mine

însumi de caracterul inevitabil al unor inconveniențe pe care le suport. Independența se plătește. Ea se cucerește prin luptă și nu e recunoscută fără tergiversări și greutăți. Dovadă e că au existat și în această fază încercări de a mă "înhăma" la o cauză străină. Marin Preda mi-a propus, ostentativ, "protecția" sa (chiar așa s-a exprimat), și, după toate probabilitățile, a rămas mirat că n-am jucat pe muzica ce-i plăcea. Cînd a constatat că-mi păstrez libertatea opiniei critice, a reacționat. Mi-a împiedicat **timp de 8 ani** apariția volumului **Critici români de azi**, contrariat că nu-i laud pe criticii pe care-i dorea lăudați, volum care a putut fi tipărit abia după moartea sa, cu ajutorul unor colegi și prieteni de condei, Nicolae Manolescu și Mircea Martin. Un cunoscut critic mai în vîrstă și-a exprimat regretul că nu mă poate angaja drept... secretar al domniei sale (trecusem de 50 de ani!). De asemenea mi s-a oferit conducerea, copios remunerată, a unei publicații partizane din capitală, cu condiția de a nu mai scrie în altă parte... Firește, în asemenea circumstanțe alunecoase, calomniile sînt de rigoare. Respectîndu-se, pesemne, adagiul potrivit căruia cu cît o calomnie este mai greu de crezut, cu atît e reținută mai lesne, s-a pretins, bunăoară, că fac parte dintr-o familie de nomenclaturiști (în realitate, nici părinții nici bunicii mei n-au făcut parte din nici un partid politic) și că, mai mult decît atît, această simandicoasă familie mi-ar fi lăsat moștenire nu mai puțin decît niște case luxoase la Tîrgu Jiu (în realitate, locuiesc într-un biet apartament de bloc strîmt și igrasios, cu totul nepotrivit pentru biblioteca pe care am agonisit-o drept singurul bun material mai acătării, care astfel se distruge). Și s-a mai pretins (de către cine altcineva decît de către Adrian Păunescu?) că am comis... un asasinat! Un asasinat la propriu, avînd drept victimă o... femeie. Nici măcar un "asasinat" în domeniul culturii, de care au fost acuzați, pentru că și-au exercitat spiritul critic cu mai multă cutezanță, unii scriitori și critici în a căror companie mă simt măgulit! Prin urmare, atenție d-le Scarlat! Stați de vorbă, din punctul de vedere al bardului-senator amintit, cu un... criminal! Nu vă e teamă? Sînt recunoscător "amicilor" mei că, pînă la ora actuală, nu m-au învinuit că am incendiat, am jefuit bănci și am făcut trafic cu droguri. Și mai

ales că nu mi-au trecut în cont comiterea unui genocid.

Şi aţi ajuns la Tîrgu Jiu, în oraşul unde Brâncuşi a înălţat Coloana Infinitului. Aţi ajuns oare într-un oraş ai cărui locuitori seamănă cu egiptenii de lîngă piramide?

La demiterea mea samavolnică din postul de redactor al revistei **Familia**, m-am pomenit tratat, în mediul "cultural" orădean, cu o suspiciune descrisă de cercetătorii fenomenului totalitar, care-l loveşte pe fiecare cetăţean ajuns în dizgraţie. Într-un fel, acesta e socotit a fi mai prejos (mai primejdios) decît un delapidator ori un tîlhar proaspăt ieşit din penitenciar. Asupra nefericitului cade umbra răzbunătoare a unei puteri presupuse absolute. Erezia mea ideologică a fost judecată necruţător. Politrucii mă priveau cu o neascunsă ură, veleitarii întru scris jubilau că au scăpat de un "concurent". Nici gînd să mi se facă dreptate! Drept "compensaţie" pentru funcţia pierdută, mi s-au oferit, în deriziune, două posturi... inexistente altminteri decît în imaginaţia perversă a nomenclaturiştilor ce mi le-au propus (la Institutul pedagogic şi la teatru). Ilustram şomajul pe care "socialismul victorios" îl desfiinţase. Atmosfera a devenit irespirabilă. Mi s-a "sugerat" să plec din acel oraş unde locuisem aproape trei decenii şi despre care aş fi putut rosti cuvintele lui Francois Mauriac cu privire la Bordeaux: este oraşul din lume pe care-l iubesc şi-l urăsc cel mai mult. Lăsam acolo nu doar amintirea cîtorva vîrste, dar şi mormîntul familiei, unde se afla bunica mea ce m-a crescut cu nesfîrşită dragoste şi unde urma a se odihni părintele meu. Nu prea aveam de ales. Era în vigoare sistemul, de factură concentraţionară, al "oraşelor închise". Puţine localităţi mai răsărite de pe întreg cuprinsul ţării mai erau accesibile. Am optat pentru Tîrgu Jiu, unde mai locuisem scurtă vreme, în copilăria mea plină de peregrinări, despre care am vorbit mai înainte. Am făcut bine? Nu ştiu. Centrele culturale rămînîndu-mi în continuare interzise, e posibil să fi urmat iarăşi un traseu predestinat. Soarta nu voia să se dezmintă în tendinţa pe care i-o cunoscusem deja. În noua mea reşedinţă, mi-am putut adînci izolarea, ducînd-o pînă la ambiţia unei discipline. Dacă aş fi trăit comod, într-un microclimat agreabil, această izolare ar fi riscat a părea o minciună. Necazurile morale şi

fizice, de care m-am izbit i-au acordat șansa unei autentificări. Am avut, într-un fel, noroc. Cufundîndu-mă în provincia gorjeană cu care n-avem nimic comun și care n-avea nimic comun cu mine, m-am cufundat într-o solitudine organică, irecuzabilă. M-am străduit a fi eu însumi, fără mari speranțe și, de la un timp, fără mari regrete. Reducînd la minim relațiile cu ambianța, m-am simțit fortificat aidoma unui ins ce face exerciții de asceză. Nu vreau să am aerul că mă laud. Meritul e numai în parte al meu. În rest e al mediului care îți impune un comportament sufletesc, așa cum îți impune un tip de hrană și de îmbrăcăminte. Un determinism... Faceți, d-le Scarlat, o picantă comparație între locuitorii Tîrgu Jiului, care trăiesc lîngă Coloana Infinitului, și țăranii egipteni trăitori lîngă Piramide. Vedeți, eu obțin din acest fapt o satisfacție. Eclipsa conștiinței că te afli neîncetat în fața unei capodopere e un respiro al vieții. În elementaritate și în firesc, conștiința excepției dispare, într-un chip odihnitor. Sanctuarul brâncușian de la Tîrgu Jiu mi se înfățișează asemenea unui templu complicat și subtil părăsit în fundul unei păduri. Cît de greu mi-ar fi fost să trăiesc zi și noapte într-o centrală exegetică, activă și zumzăitoare ca un stup! Ca și cum ar trebui să prînzesc în aula Academiei și să dorm într-o catedrală! Geo Bogza îmi spunea odată că poți suporta și mica provincie, dacă beneficiezi de două condiții: să ai acolo cîțiva prieteni buni (nu neapărat oameni de litere) și o locuință acceptabilă. Nu am dobîndit nici unul din aceste avantaje. Ceea ce nu mă împiedică a trăi oarecum performant, precum un virtuoz ce ar cînta la o vioară cu o singură coardă. Se poate și așa! Excentritatea conține o bună doză de aparență. Dacă ai răbdarea de a trece peste asperitățile și decepțiile cotidiene ce ți se par inepuizabile, te regăsești în surghiun ca într-un tipar universal, nu mai puțin legitim decît altele. Desprinzîndu-te cu calm de ceea ce te apasă, asculți muțenia și anonimatul propriei tale dispariții treptate, ca pe o incantație.

Din acest oraș de exil, care sînt "atingerile" dv. cu alte orașe - centre de cultură, în primul rînd cu Bucureștii?

Spre a face haz, v-aș putea parafraza: care sînt, mai curînd, scurtcircuitele produse de contactele mele cu centrele de cultură! Dar

n-am mereu o dispoziție veselă, cînd ating subiectul izolării mele impuse sub dictatură și nonșalant prelungite sub regimul actual. Călătoresc rar și pentru scurt timp, menținînd legătura cu suszisele centre prin corespondență și telefon. În cele din urmă, în primele zile de după Revoluție, Bucureștii mi-au acordat o slujbă de redactor la o revistă de vază, apoi încă una așijderea, cu o amabilitate tîrzie și ineficientă. Deoarece nu mi s-a dat și o locuință, în afara căreia șederea mea în capitală devine, prin forța lucrurilor, intermitentă, dacă nu de-a dreptul teoretică. De fapt, aș putea socoti că e un alt noroc. Întrucît destinul meu de exilat perpetuu rămîne intact. În ce încurcătură aș fi pus dacă aș primi azi ceea ce mi s-a refuzat o viață? Dacă aș fi invitat să iau loc alături de confrații chivernisiți ori măcar de cei ce au un statut existențial "normal"? Ce m-aș face dacă acum, la spartul tîrgului (firește, nu al... Tîrgu Jiului!), mi s-ar oferi, așa cum au unii politicieni în vogă, 3-4 locuințe-palate sau măcar o singură locuință ca lumea? E adevărat că biblioteca mea, ca și colecțiile mele de reviste ar fi salvate de la distrugere, că sănătatea mi s-ar ameliora, dar atît simțul meu moral, cît și cel pur estetic ar intra în alertă. Mi s-a trasat un destin, ce Dumnezeu! Măcar acesta se cuvine respectat!

Aveți defecte, domnule Grigurcu? Dacă da, care sînt ele?

După cum am recunoscut și cu alte ocazii, sînt departe de a fi un om mulțumit de sine. Sînt convins că am destule defecte, chiar dacă îmi vine greu să fiu propriul meu judecător. M-am deprins, în schimb, să fiu propriul meu confesor. Însă nici acest tandem eu-eu nu funcționează perfect. "Orice încredere este primejdioasă dacă nu este totală", afirma La Bruyère. Or, cum să fie totală încrederea unei imperfecțiuni conștientizate în dedublarea sa? Mă veți ierta, sper, dacă nu vă voi putea da un răspuns detaliat (unul exhaustiv cred că nici n-ar fi cu putință). Din noianul de defecte pe care mi le resimt, voi încerca a desprinde unul singur și anume încrederea excesivă în oameni. Poate părea o simplă cochetărie o asemenea declarație sub condeiul unui polemist și pamfletar, cum am onoarea a fi apreciat. Însă este, în forul meu intim, purul... adevăr. Analizîndu-mă cu prisosință, în decursul a ceea ce alcătuiește cea mai mare parte a unei

vieți de om, nu pot a nu ajunge la concluzia că am avut de pierdut, cu puține excepții, din pricina unei prea largi, imprudente deschideri față de semeni. Dar n-am putut, nu mă pot comporta altfel. Un simțămînt obscur al încrederii îmi dictează prima reacție față de orice nouă cunoștință. Sînt un simpatetic incurabil. Pînă la proba contrarie, socotesc demn de atenție, de interes, de grijă confraternă pe orice nou venit. Mă entuziasmez lesne, pe un fond adolescentin ce încă nu s-a irosit, dornic de a primi și de a acorda sincerități. E o naivitate dacă doriți, dar și un filtru împotriva unor forme ale incorectitudinii. Tocmai o astfel de dispoziție generoasă mă face, bunăoară, inapt de lingușire. Căci lingușirea nu este decît o caricatură a bunăvoinței. La baza ei stă o dublă alterare: a subiectului ce-și disimulează adevărata reacție și a obiectului căruia i se oferă un trucaj cinic al identității sale. Nu este exclus ca, printr-un exercițiu nefast, lingușitorul să se ascundă și de sine însuși. Însă lealitatea iscă o serie de dezavantaje. Mai întîi, niciodată nu ești sigur dacă opinia ta, ghidată de bune intenții, este satisfăcătoare. Un megaloman (și cîți nu sînt!) dorește un surplus de apreciere, care n-ar putea veni decît printr-un artificiu interesat. Apoi - în contact cu o zonă vulgară - amabilitatea ta dezinteresată, poate părea naivitate păguboasă, condamnabilă. O slăbiciune. Romantismul moral constituie cel mai sigur mijloc de a te compromite. Oare de cîte ori un portar căruia îi arăți mai multă politețe decît alții de "rangul" tău îți va răspunde cu gratitudine, în loc de a-și lua "nasul la purtare"? Și nu este defel exclusă interpretarea manifestării tale cordiale ca o mască a unor scopuri meschine, ca un deghizament perfid. Mai cu seamă în mediul de joasă provincie, pe care mi-a fost dat a-l cunoaște îndeaproape, omul sincer este privit cu o profundă neîncredere. În colectivitățile periferice, restrînse, mahalagismul sufletesc cunoaște un climat propice. Cuvîntul de ordine e aci pînda, instrument cvasi-biologic al supraviețuirii. V-ați dat seama, presupun, ca și mine, d-le Scarlat, cît e de greu, într-un asemenea mediu, să abordezi o temă "gratuită", să vorbești, bunăoară, despre poezie sau despre moarte, despre dragoste sau despre amintire, fără a se deduce deîndată un mecanism inavuabil. Dacă ai lipsa de prevedere a vorbi astfel

provincialilor culturali, ești pierdut. Pe ei nu-i interesează ce scrii, ci unde publici, ce relații se pun astfel în joc, **omul** cui ești și, bineînțeles, cît cîștigi. Nu-i interesează întrebările sau neliniștile unui autor, ci cariera lui. Profilul său moral? Din punctul lor de vedere: un moft. Realizarea individului se măsoară, în ultimă instanță, în termeni pecuniari... N-am putut evita, firește, dezamăgirile în raport cu atari provinciali structurali, deci incorigibili, cu o mentalitate neschimbată, fie că domiciliază la Tîrgu Jiu sau la Oradea, la Cluj sau chiar la București. Astfel a apărut și s-a intensificat discursul meu polemic: dintr-o ratare a bunăvoinței inițiale. Cînd m-am încredințat că aceasta a avut o investiție greșită, n-am pregetat a da glas decepției, cu o tărie comparabilă cu cea a iluziei de la care am plecat. N-am acceptat înșelăciunea, căci ar fi fost nu doar jenant în planul experienței personale, ci și imoral într-un sens mai larg, public. Vivacitatea contrarietății mele s-ar putea explica prin faptul că a preluat energiile benevolenței din care s-a iscat. O ecuație de energii. Încrederea lezată funcționează ca un radar ultrasensibil față de scăderile de caracter, față de diversele comportamente decepționante. Cu voia dv., mă regăsesc în următoarele cuvinte ale lui Henry de Montherlant: "La aceeași ființă, fericirile pierdute dintr-o lipsă de încredere dansează un balet exasperat cu catastrofele provocate dintr-un exces de încredere" și, pentru a-mi exprima pînă la capăt gîndul, mărturisesc că sînt pe cale de-a crede într-o superstiție legată de exprimarea deschisă a unei porniri sufletești favorabile. Indiferent de conținutul ei, aceasta poartă în sine un sîmbure al pierzaniei. Cîte prietenii și cîte iubiri, cîte admirații și cîte tandreți nu se surpă din pricina declarării lor totale, fără nici o pedală de reținere, fără nici un "tact"? Nepătrunsele sidere par a respinge absolutul expresiei noastre de dăruire. De aceea oamenii preferă de atîtea ori drămuirea, devierea, escamotarea părerilor și simțămintelor "pozitive", precum o demonie "simplă", ce le asigură echilibrul. Supraviețuirea acestora e cu putință doar printr-un echivoc al recunoașterii lor. Am învățat că, de cîte ori se produce, cuvîntul propriu al căldurii și al încrederii, riscă a le ucide. A aduce "catastrofele" ce iau naștere "dintr-un exces de încredere"...

Sînteţi un om ambiţios?

Dacă socotim ambiţia - şi nu văd de ce n-am socotit-o - un derivat al voinţei schopenhaueriene (prefer să zic divine!) ce însufleţeşte universul, cred că sînt. Înrudit cu piatra ce cade, cu vîntul ce bate, cu animalul ce-şi caută hrana ori se apără. Cu deosebirea, faţă de formele mecanice ori de conştiinţă abia licăritoare, că am încercat a-mi asuma o aptitudine estetică, şi că m-am străduit, odată ce mi-a fost dat să mă cunosc întrucîtva, a mă conforma acesteia. Încă din ani timpurii, am sperat, cu o candidă tărie, că voi deveni "scriitor"... Ambiţia e însă un termen ambiguu. Aprobat de unii, e pentru alţii aproape sinonimul unui viciu. Un cuvînt rău famat, de care nu-i bine să faci caz. Dar creaţia literară, oricît de critici am fi cu noi înşine, oricît de dornici de ameliorare morală, nu poate fi despărţită de o demonie a afirmării. Mai cu seamă în felul în care e cultivată în Occident (spre deosebire de modul dezinteresat, impersonal, curat contemplativ al abordării sale tradiţionale în Orient), apare legată de spasmul competitiv. Ţelul său, mărturisit ori subiacent, e cel al înscrierii (cît mai avantajoase) într-o scară de valori. Cum să rămîi cu totul imun la o atare tendinţă statuată oarecum de la sine în natura ei? Gena artei, aşa cum o înţelegem **hic et nunc**, pare să prezinte o deviere de la absolut, precum o răsfrîngere a păcatului originar. Sîmburele metafizic ("gratuit") al creaţiei intră în combinaţie cu un utilitarism al său, impur. Se înveşmîntă într-o carne a contingentului. "Rugăciunea" ce-o implică se transferă, parţial, într-un demers tendenţios, într-o strategie a eului empiric, dornic de afirmare. Nu pot să nu fiu conştient de această dureroasă simbioză. Am crezut şi mai cred într-o semnificaţie transcendentă a artei, însă nu pot a mă face că nu văd latura ei de adaptare la un impuls pragmatic, întreţesîndu-se cu motivaţiile specifice şi cu expresivităţile ei, urmărindu-şi însă propria finalitate. Există, vai, un egoism al creatorilor, chiar al celor mari. O vanitate ce le afectează pînă şi orgoliul, întorcîndu-i la starea primară de incredulitate maximă faţă de celălalt, de subversiune ferină a acestuia. La lupta dezolantă pentru întîietate. În omul de artă zace nu o dată un pitecantropus. Evident, cînd "va să se scoale", "bruta de fier"

adoptă şi procedee rafinate. Asemuind ambiţia cu un "păun prudent cu o sută de ochi", Gongora desemna tocmai acest monstru baroc al amoralităţii întrupate în artă. Tocmai acest demon nesăţios de sine (ochii săi fiind narcisiaci, dar şi duşmănos-vigilenţi, pregătiţi a-i răpune pe "adversari"). Mergînd pe firul ambiţiei potenţiale conţinute în creaţie, dăm de lucruri cu aspect infernal. Creatori în vîrstă ce-i pizmuiesc pe tineri şi li se împotrivesc în felul cel mai neloial, ca şi tineri care-i detestă pe cei mai vîrstnici numai pentru că sînt mai vîrstnici, pentru a nu mai vorbi de cei care-i "sapă" cu îndîrjire pe confraţi fără a se preocupa de leatul lor. Autori gata a renunţa la convingerile lor doar pentru că au fost îmbrăţişate de alţii, nedoriţi. Şi mai cu seamă, mai cu seamă legiunea autorilor dispuşi a urma calea tuturor compromisurilor, tuturor căderilor, pentru un adaos de onoruri, bani şi popularitate. În frenezia falsului ce-a cuprins-o, epoca noastră a fost cu deosebire favorabilă ultimilor... Montaigne aprecia ambiţia drept starea de spirit cea mai opusă retragerii în sine. Într-adevăr, scopul său malefic pare a fi cel de a-l izgoni pe creator din fiinţa sa. Din fericire, viaţa m-a pus nu o dată în atari dificultăţi, încît singura salvare era chiar retragerea înăuntru, o terapeutică a interiorizării. Greutăţile pe care le-am întîmpinat au constituit ele însele antidotul unei ambiţii care - cine ştie? - m-ar fi putut tenta, în alte circumstanţe, în mai mare măsură, împingîndu-mă la compromis. Am fost silit a privi mai mult înăuntru decît în afară. Decepţiile aglomerate şi prelungite am impresia că mi-au diminuat trufia posibilă, m-au apropiat de mine însumi.

Sînteţi religios?

Blaga îmi spunea că te naşti mistic, aşa cum unii se nasc şchiopi. După cum vă mărturiseam, viaţa mi s-a dezvăluit, din fragedă pruncie, în chip de dragoste. O dragoste nu doar pentru cei apropiaţi, ci şi pentru întreaga existenţă, pentru animale, pentru plante şi pentru lucruri. Dureroasă şi copleşitoare, provocîndu-mi bizarul simţămînt, pe care-l încerc şi acum, că aş fi vinovat pentru nenorocirile ce se întîmplă în sfera ei. O asemenea identificare cu existenţa, încît duce la o inefabilă, deşi teribilă răspundere pentru bunul ei mers. Moartea unei fiinţe dragi, de pildă, mi se pare

decurgînd dintr-o inanalizabilă vină personală... Am mai prins, în primii mei ani de școală, orele de religie. Dar formația mea a fost predominant una literară. Fondul meu religios, pus în surdină, n-a dispărut, cu toate acestea, niciodată. A persistat în felul meu mai adînc de-a fi, în cutele mele sufletești cele mai ascunse. Am simțit prezența intensă a Domnului în clipe de cumpănă, ca și în cîteva - puține - luminoase destinderi. M-am bucurat cu inocență să consider că tot ce mă înconjoară, om și cîine, piatră și apă, lumină, cuvînt, întuneric, tăcere, sînt chipuri cifrate ale puterii Sale. Un panteism nepremeditat mi-a călăuzit simțirea și mi-a adus mîngîiere. Mi-a inspirat emoția unei unități cosmice răscumpărătoare... Poate că producția mea, poezia și aforismul în speță, dar și critica, mai ales atunci cînd se disociază de opiniile curente, posedă și ea o anume țintă transcendentă. Însingurat, comunicînd rar și defectuos cu contemporanii, am în vedere un lector ideal, abstract și concret în același timp, similar cu acel duhovnic suprem pe care credinciosul îl află în divinitate. Osip Mandelstam notează un gînd, pînă la un punct, similar: "Așadar dacă anumite poezii (epistole, închinări) se pot adresa unor persoane concrete, poezia ca un întreg este orientată întotdeauna spre un destinatar necunoscut, mai mult sau mai puțin apropiat, de a cărui existență însă poetul nu se poate îndoi fără a se îndoi de sine însuși"... Pentru mine, credința e o emoție a regăsirii de sine, întru iubire purificatoare. O adiere spontană a lui Dumnezeu, în afara unui aparat cultic, a unui program al fidelității. N-am încredere în acel sistem de obligații, de canoane, mînuite pentru a impune trăirea religioasă din exterior, mai mult ori mai puțin arbitrare, tiranice. Dacă unora li se potrivesc, poate, altora nu. Apropierea de Dumnezeu e un vis delicat, o intuiție a binelui adînc înrădăcinat în trecut sau în viitor, iar nu o pereche de cătușe sau un bici. Credința e o ecuație strict individuală. Cum ar fi putut fi altminteri, cînd în univers nu există două organisme, nici măcar două celule identice? Cum s-ar putea înfățișa credința decît ca un raport extrem de fin, diferențiat de la caz la caz? Dacă ea nu se ivește și nu crește de la sine, căutîndu-și din proprie inițiativă formulele de manifestare cele mai adecvate, orice metodologie e de prisos. Dacă

nu chiar, prin exces de insistență, dăunătoare. Cu atît mai mult cu cît există și pe acest tărîm, mai delicat decît toate, tendința unei îngroșări punitive, a unei penitențe ce nu prea greu atinge zona grotescului. Cu îndreptățită maliție putea consemna, în romanul său **Thais**, un liber cugetător precum Anatole France (însă unul din acele spirite sensibile și comprehensive, cultivînd unele virtuți creștine în afara practicii creștinismului), temerile absurde ale unui sihastru fanatic, pe numele său Pafnutie. Acesta își trăgea gluga peste ochi ca să nu mai vadă frumusețile firii și - oroare! - socotea, în delirul său ascetic, că e o primejdie să citească în Scriptură că divinul Învățător trecea din oraș în oraș și se ospăta cu discipolii săi. Parafrazînd zicala "a fi mai catolic decît papa", n-am putea spune oare că se voia mai... divin decît Dumnezeu? Am auzit recent că nu știu care cleric din Moldova, descendent direct, de bunăseamă al lui Pafnutie, i-a oprit pe enoriașii săi să se uite la televizor, această unealtă spurcată a diavolului. Monseniorul Vladimir Ghika, om de lume și erudit, apropiat de sfințenie, avînd și o soartă de martir, se arăta ceva mai îngăduitor cu păcătoșii... Dacă Dumnezeu este, după cum susțin teologii, voință liberă, pe care nici o regulă exterioară n-ar putea-o constrînge (Duns Scotus), nu sîntem oare noi, cei creați după chipul și asemănarea Sa, posesorii unei voințe asemănătoare? Pietatea nu se poate impune cu forța, ci doar trăi, din propriile resurse, ca bucurie și ca libertate, cea mai înaltă libertate cum sublinia Berdiaev. După cum nu i se poate prescrie credinciosului un comportament rigid, care să elimine în mod artificial un șir de ipostaze fundamentale ale umanului, nu i se poate cere nici să-și raționalizeze cu strictețe credința, s-o traducă în termenii unor "argumente". Pascal a relevat că atari "argumente" nu sînt în măsură a convinge decît pe cei ce-și recunosc credința în prealabil. "Rațiunile inimii" sînt înnăscute și ele n-au nevoie de o dublură conceptuală ce, oricît de iscusită, n-ar putea fi decît mai palidă decît lumina lor. Reducționismul bigot și raționalismul miop mi se par a fi adeversarii de căpetenie ai lui **homo religiosus**. Sînt încredințat că Dumnezeu nu poate fi primit decît printr-o disponibilitate sufletească nativă, aidoma unui instinct. Nici o disciplină, nici o "dresare" și nici

o teorie nu-L pot înlocui. Numai Duhul Sfînt poate săvîrşi miracolul transformării instantanee a unui ateu într-un credincios, aşa cum s-a întîmplat cu biologul Charles Nicolle, cu André Frossard şi cu alţii. Dar nu constituie oare astfel de convertiri spectaculoase o dovadă mai vie a realităţii Fiinţei supreme decît orice speculaţie savantă? O dovadă, fireşte, exterioară, căci pe cea lăuntrică o purtăm în făptura noastră ca pe o pecete a însăşi fiinţării şi a nădejdii acesteia.

Nu apare o contradicţie între concepţia pe care o afirmaţi, a vieţii în chip de dragoste, şi acţiunea dv. polemică?

Întrebarea mi se pare oportună. Cu toate că nu mă apreciez - nici pe departe - drept un om scutit de erori, consider că viaţa în chip de dragoste nu poate fi placată decît pe autenticitate, pe in-genuitatea obiectului său. Răul e, bineînţeles, aşa cum afirma N. Steinhardt, un mister. Dar îl putem aproxima în fals, în impostură. Minciuna e un rău, fie că dobîndeşte glas, fie că zace într-un simulacru ontologic. Iar dragostea pentru fals, impostură, minciună, n-ar fi un nonsens? Cu cît eşti mai legat de valorile existenţei, cu atît îţi creşte dorinţa de a le separa de factorii care le contravin, de a le proteja. Cu atît ţi se ascute simţul dreptăţii şi instrumentul acestuia, spiritul critic. Desigur, te poţi îndoi, poţi suferi din absenţa unor certitudini. Îndoiala e deja o formă a smereniei. A te face însă că nu vezi răul înseamnă, aşa cum am repetat de multe ori, deşi e un loc comun, a-l încuraja. A intra în cîrdăşie cu răul. Nu păcătuieşti disociindu-te de fals, ci, dimpotrivă, îngăduindu-l. Nu ne-a dăruit Mîntuitorul însuşi paradigma izgonirii negustorilor din templu? Se află şi proliferează azi, printre noi, o categorie de intelectuali de netăgăduită valoare şi de o ţinută, în linii mari, corectă, care arborează aerul că nu observă răul. Pur şi simplu nu se ocupă de el, ca şi cum nu l-ar avea zilnic sub ochi. Ca şi cum n-ar vrea să-şi strice un echilibru, o dispoziţie olimpiană şi niscaiva... relaţii. Ca şi cum ar fi nişte femei preocupate de cure cosmetice, care nu rîd şi nu vorbesc pentru a nu face riduri. E vorba, de cele mai multe ori, de persoane "cu situaţie", profesori universitari, academicieni, şefi de reviste ori de edituri, investiţi cîteodată cu măgulitoare funcţii peste hotare, în genere cu o bună stare materială. Lipsa lor de interes

pentru anume fenomene, mai mult decît vizibile și incontestabil pernicioase, intenționează, probabil, a trece drept discreție. Este, **de facto**, o postură demisionară. O subtilă, stilată, susținere a răului, ce poate intriga cu atît mai mult, cu cît evită riscul asumării fățișe a acestuia. Indicînd-o, nu eu ar trebui să mă justific...

Nu cred că există un scriitor român care să nu vă cunoască din revistele literare și din ziare, din cărțile pe care le-ați publicat. Astăzi, din păcate, unii nu mai sînt bucuroși a vă citi articolele din "România literară", "România liberă", Dreptatea" etc. Are dreptul un poet, un critic, un scriitor cu o cotă valorică, să stea pe "tușă" și să intre "în joc" doar cînd arbitrul încuviințează? Avem astăzi dreptul, vorba cronicarului, să fim "subt vremi"? Astfel, nu vom fi mereu "subt vremi" și niciodată în concordanță cu timpul? Deci, ori vom fi slavi, ori latini, avînd în vedere originea cuvintelor! Ați putea trăi doar în spațiul cărților, refuzînd lumea care aspiră cu ardoare la o schimbare fundamentală?

Una din cele mai nesăbuite iluzii pe care a produs-o comunismul a fost cea a unei atitudini active a individului, mergînd pînă la a "transforma" pe cale, evident, "revoluționară", societatea, istoria, natura. Miciurinismul a fost un marxism aplicat științelor naturii, după cum marxismul a fost un miciurinism aplicat evoluției omului. În realitate, "socialismul victorios" reprezenta o formă de pasivitate obligatorie, o paralizie a conștiinței și energiilor omenești. Dogma era suverană, împiedicînd participarea la viață a cetățeanului, dincolo de trăirea lui elementară, vegetativă, "de legumă", supusă și ea privațiunilor și represiunii. Niciodată nu ne-am aflat mai "subt vremi" decît în răstimpul regimului comunist. După răsturnarea din decembrie, încercăm a ne îndrepta coloana vertebrală, a privi în jur cu oarecare curaj. Cum ar putea rămîne scriitorul, tocmai scriitorul, nepăsător la acest proces istoric, de recuperare a societății? Cei ce stau "pe tușă", "apoliticii" și "neutrii" de diverse nuanțe nu sînt decît cinicii care așteaptă a obține, din aparenta lor rezervă, un profit. Controlați, vă rog! Există o demagogie a rezervei și chiar o demagogie a tăcerii. Ea calchiază demagogia partidului unic, discursurile sforăitoare ale cîrmaciului, chiar dacă limbajul s-a primenit ori s-a transferat în ...

tăcere. Scopul actualilor "neimplicați" din rîndul oamenilor de litere (unii, **hélas**, foști disidenți) este același ca și al comisarilor cu propaganda ceaușiști: să inducă o dispoziție pasivă în mase, să îndemne țara a se păstra și pe mai departe "subt vremi", precum sub zodia unui mioritism corupt. Natural, se vorbește mult despre "democrație", așa cum în trecut se vorbea despre "progresul" ce-l săvîrșim zi de zi, în drum spre "culmile luminoase" etc., ce se încăpățînau a se îndepărta cu fiecare cincinal. Ritualul frazeologic alcătuiește o parte esențială a operației mistificatoare. Presa liberă de după prăbușirea dictaturii dispune de libertatea de a pune în aplicare și o astfel de operație, într-o nouă variantă! Dar între vorbă și faptă (atitudinea efectivă) e o discrepanță jenantă. După cum era și de prevăzut, defetismul (în ultima analiză: o formă de sprijinire a restaurației) dispune de o pledoarie avocațială de o anume abilitate, ca și de formule, uneori foarte sofisticate, ale abstragerii ce și-a programat-o. Nu o dată e oțios, aporetic, polivalent și... dilematic. Face risipă de subtilități, îndemînări expresive, informații **á la page**, umor. Plin de vervă, se întîmplă a fi irezistibil. Trebuie o oarecare distanțare pentru a-ți da seama de fondul său diversionist. Acesta poate fi constatat în ocolirea mai mult ori mai puțin meșteșugită a chestiunilor menite a ne pune, cum spuneți, în concordanță cu timpul. A ne restitui propriei firi, a ne întoarce în propria albie. Unii ar dori să rămînem un timp indefinit figuranți, marionete în cîmpul unui scenariu ornat cu un discurs poate ademenitor, însă lipsit de vocile, de conștiințele ființelor vii. Pentru a ne ține departe de realități, sînt aparent, mai puțin pretențioși decît predecesorii lor. Chiar ne surprinde duhul lor conciliant! În loc de o mobilizare, se mulțumesc cu o... demobilizare. Nu ne mai cer adeziunea explicită, "angajarea", "participarea entuziastă", ci doar neutralitatea. Or, așa cum am mai spus-o în repetate rînduri, sînt pe lumea asta chestiuni în privința cărora nu poți fi neutru. De fapt, ai putea fi cumva, dar numai în măsura în care ești laș, egoist, poltron, "fripturist". În măsura în care urmărești interese pe care ți-ar fi rușine a le recunoaște pe față. Cum ai putea fi "neutru" între asasin și victima lui? Comparația nu supralicitează cîtuși de puțin, căci, la ora actuală, se pun, în legătură cu poporul nostru, chestiuni de viață și de moarte. Încercarea de-a

constitui cel de-al treilea pol, al pretinșilor "neutri", mi se pare nu doar ipocrită, ci și deznădăjduită. Adevărul și minciuna, dreptatea și nedreptatea se află între noi, nu între... trei poli. E ca și cum Germania s-ar fi opus denazificării, iar Italia defascizării. Paralela îmi îngăduie să scot în relief aberația, nădăjduiesc că, dacă nu destul de original, măcar destul de convingător.

Și, nu pentru a fi excesiv de convenționali, v-aș ruga să ne răspundeți la o întrebare la care, probabil, ne-am gîndit, dar nu am formulat-o în spațiul acestui interviu!

În eventualitatea că v-ați gîndit, d-le Scarlat, la regretul ce mă încearcă în acești ani de maturitate autumnală, neputîndu-mă simplifica, vă voi răspunde că mă încearcă... trei regrete. În primul rînd, acela că Revoluția din decembrie 1989 n-a venit mai devreme, fie și cu 10-15 ani, spre a-mi îngădui să mă bucur de libertatea cuvîntului, ca și de existența în care acesta s-ar fi răspîndit și pe care a trebuit s-o sacrific, sub o sumă de aspecte însemnate, odată cu cuvîntul ce nu avea deplină trecere. În al doilea rînd, un regret personal, care nu cred că ar putea interesa pe cititorii prezentului nostru dialog. În al treilea rînd, părerea de rău că n-am izbutit a mă stabili la Cluj. Sînt convins că mă înțelegeți, întrucît mi-ați scris că aveți o experiență similară, neîmplinirea visului de a locui la Oradea, "ca o rană ce va rămîne pururi deschisă".

Se cade să vă mulțumim pentru amabilitatea Dumneavoastră de a răspunde acestor gînduri ale noastre sub forma unor întrebări.

Stimate domnule Gheorghe Grigurcu, ați trăit și ați scris într-o vreme anormală. Poate de trăit a fost mai ușor, cîtă vreme ne bucuram de "libertatea" de-a nu ne fi păzite totdeauna (căci au fost și excepții) ogrăzile, intrările de la blocuri etc. Pentru că vă cunosc și vă prețuiesc de mult timp, aș vrea să vă întreb dacă sintagma cu care vă "gratulează" unii critici literari - "poezia criticilor" - nu este și ea un efect al perioadei comuniste. Poet fiind, d-voastră nu ați reușit să publicați un volum de versuri în primii ani ai tinereții, încît, atunci cînd s-a produs evenimentul editorial, erați un remarcabil critic literar. Deci - dacă ați fi fost publicat la timp - ar mai fi existat sintagma de mai sus?

După cum am arătat și cu alte ocazii, "fenomenul" meu "originar" l-a constituit poezia. Din sevele acesteia mi-am extras mirajul literar, care o cuprindea ca pe un criteriu suprem. Mi-am început strădania scrisului așternînd versuri și mă întorc la ele cu statornicie, neputîndu-mă închipui altfel. Din punctul de vedere al autopercepției, sînt, înainte de toate, poet. Evident, analiza și evaluarea rezultatelor travaliului meu în această direcție revin cu precădere altora. Absorbit în actul producției lirice, mi-ar veni peste mînă a mă obiectiva în raport cu textul ieșit de sub condeiul personal. Tot ce pot face este a-mi constata cu aproximație structura și funcționarea mecanismului productiv, însoțindu-le, cel mult, cu un halo al cuvîntului ce nu s-ar putea dezice de sine. E de prisos a insista pe decepția gravă ce lua naștere prematur în sufletul adolescenului din anii '50, din pricina ambianței realist-socialiste, mai sufocante decît oricînd în acel moment. Poezia, marea noastră poezie interbelică, părea scufundată pentru vecie, ca o Atlantidă. Numai fragmente ale bogăției pierdute pluteau pe valuri, colectate în taină de către devoții care se bucurau nespus cînd dădeau peste cîte o carte ori peste cîte o revistă. În jur domnea o pustiire completă. Zeitățile zilei, precum Mihai Beniuc, Dan Deșliu, Maria Banuș, Eugen Jebeleanu, Veronica Porumbacu, Eugen Frunză, Marcel Breslașu, Nina Cassian, Mihu Dragomir,

stalinizau vîrtos în ritm și-n rimă, în vederea unui cititor ce n-ar fi putut fi decît subdezvoltat mintal. Poezia se vedea dată înapoi, fie și în privința strictă a limbajului, cu cel puțin un secol. Hai să ne jucăm puțin de-a teoria poeziei, recurgînd la opiniile lui Jacques Derrida! Acesta deplîngea absența, în epoca modernă, a unui centru stabilizator, a unui semnificant transcendental, fapt ce a dus, în optica sa, la proliferarea dezordonată a discursului, la un deficit de semnificare. Pe cînd discursul tradițional sugera o estetică transcendentalistă, bazată pe un sens originar, discursul modern trimite la o estetică imanentistă, bazată pe efectul poetic lucid, pe conștiința creației. Nu ne-am putea oare imagina, cu puțin umor, că prolecultismul încerca restaurarea **sui generis** a unui "centru stabilizator" al poeziei? Al unui "semnificant transcendental", egal cu teoria marxist-leninistă plus ultimele decizii ale "conducerii superioare de partid și de stat"? Fapt ce trebuia să ducă, negreșit, la stoparea dezordinii, la un spor de semnificație. Estetica imanentistă, burghezo - moșierească, de-o luciditate stearpă, de-o conștiință pe cît de căznită pe atît de reacționară, e înlocuită, printr-un gest revoluționar, de una transcendentalistă, izvorînd din logosul partidului unic, nutrită de sensul sacral al luptei de clasă ce se ascute neîncetat. Pangrafismului decadent i se substitue logocentrismul progresist. Iată rezolvarea, e drept, caricaturală a doleanței lui Derrida! Iată un caz de exploatare ideologică a modelelor absolute, atașate la carul triumfal al propagandei! Mă mai întrebați în ce împrejurări i s-a aplicat poeziei mele sintagma "poezie de critic". Nu știu cît de îndreptățită este în sine (eu unul n-aș avea curajul a o folosi, de altminteri se pare că ea zace de-acum într-un muzeu de "unelte demodate"), dar cred că pot înțelege întrucîtva cum am ajuns a o purta ca pe o ștampilă administrativă pusă nu pe o hîrtie, ci pe un obraz. O perioadă am cultivat ceea ce se chema poezie de sertar. Cele cîteva compuneri pe teme date, pe care le-am comis în anii foarte tineri, nu m-au ajutat să public decît prea puține din versurile ce, în acel răstimp de formare, m-ar fi putut reprezenta mai bine. Așa încît nu contam ca poet decît pentru cîteva cunoștințe apropiate cărora le arătam, din cînd în cînd, manunscrisele mele "secrete", între care, spre mîndria mea, și marele

Blaga, ce nu contenea să mă îmbărbăteze, lăudîndu-mă peste așteptări. Era să uit: am contat în calitate de poet și pentru criticii zilei, care m-au excomunicat, izbutind a-și completa, pe seama mea, rubrica exemplelor negative din rîndul începătorilor. Termenii utilizați nu erau mai puțin infamanți, în climatul de atunci, decît învinuirile de tîlhărie și viol: “mistic” și “idealist”. Sub povara lor, n-am putut publica aproape nimic, pînă la mijlocul deceniului următor, cînd am ajuns redactor al revistei **Familia** abia reînființată. În coloanele ei, mi s-a oferit, de la început, cronica literară. Mi-am luat atribuția în serios, adîncind, în anii următori, brazda critică. Avînd șansa de-a fi apreciat drept critic, am avut, concomitent, neșansa de-a fi într-o mai redusă măsură considerat drept poet. Și încă mai straniu, versurile mele s-au văzut scrutate printr-o prismă inadecvată naturii lor, așezate într-o dependență ce se voia subtilă, însă care, nu era decît frustă. Era ca o manifestare a comerțului condiționat, cînd, pentru a obține o marfă, ești obligat să cumperi și alta. E drept că acest tip de comerț se dovedea caracteristic mizeriei regimului totalitar, dar nu cred că bucu-clașa sintagmă “poezie de critic” reprezintă un fruct al aceluiași regim care a cultivat comasări, restricții, economii forțate etc. Ea derivă mai curînd dintr-o mentalitate mai veche, din comoditatea noastră funciară, de iz levantin, care n-aude nu vede decît într-o singură direcție, care simplifică, vai, cu o indiferență moale, cu un dispreț pîslos. O denunțau în perioada interbelică, E. Lovinescu și G. Călinescu. Chiar dacă nu mai e formulată expres, o astfel de concepție persistă subia-cent, ducînd la neglijarea autorului polivalent, bătut pe un singur umăr, fotografiat exclusiv din profil. Ca și cum scrisul ar trebui să fie programat, normat o dată pentru totdeauna, decis printr-un șablon. Cu atît mai străin de interesul afectiv al exegeților noștri (conștiința lor rămînînd rece-protocolară) apare autorul modern de **texte**, în care alu-vionează speciile consacrate și care s-ar putea să aibă un rol foarte important într-un viitor apropiat. Pînă una alta, nu ne rămîne decît a ne înclina cu resemnare în fața unei atitudini pe care nu ne e dat nouă a o schimba. Se va schimba, probabil, pe nesimțite, precum configu-rația norilor pe cer.

Într-un interviu acordat revistei "Apostrof", dl. Pompiliu Teodor spunea că Lucian Blaga vă aprecia foarte mult creația literară și credea - și, iată, nu s-a înșelat - în viitorul d-voastră artistic. V-aș ruga să rememorați acei ani, atmosfera de atunci a burgului transilvan.

Clujul constituie o perioadă de excepție a biografiei mele. E ca un vis de o luminozitate densă, dureroasă și fericitoare, dincolo de care nu există nimic asemănător, și pe care îmi vine greu să-l exprim în cuvinte, ci doar prin pleonasmul oglindirii în pură amintire. Veneam în falnicul oraș transilvan aproape copil. Aș putea afirma: chiar copil de-a binelea, deoarece anii cenușii, însemnați de grele lipsuri și servituți, reprimați în esența lor fragedă, pe care i-am trăit pînă atunci (cu excepția unui scurt început paradisiac), mi-au întîrziat evoluția firească, m-au fixat într-un fel de inițiere naivă și dîrză, prelungită, într-o pornire aprigă și zădărnicită către lume, ce se autoobserva cu neliniște. Frustrarea duce, desigur, la intensificarea așteptării. Acestei așteptări răvășitoare, în marginea vieții, i-a fost dat a se configura, într-un chip unic, pentru mine, în mediul clujean. A fost o perioadă de viață în stare de poezie. O poezie ce-mi curgea prin sînge și încerca, fără a mă mulțumi, a ajunge la expresie. Din trecut, îmi așteptam încă rezervele de candoare ale copilăriei, din viitor, semnele ferme ale maturității. Am avut norocul de a mă afla, la această răscruce fierbinte a vîrstelor, într-un mediu ce m-a îmbogățit grație culturii sale, încă în bună parte nealterate, întruchipată de o seamă de prezențe umane prestigioase și seducătoare, ca și unei civilizații de nuanță central-europeană, ale cărei dovezi puteau fi întîlnite pretutindeni. Închipuiți-vă o cetate al cărei zeu poate fi văzut în carne și oase, dispus a-ți acorda o miraculoasă atenție, pe care binevoia a o numi prietenie. Evident, îl am în vedere pe Lucian Blaga, ce mi-a făcut imensa bucurie de a mă socoti ultimul său student. Alte figuri importante completau strălucitul decor intelectual al urbei: Ion Agîrbiceanu, D. D. Roșca, Eugeniu Sperantia, Henri Jacquier, Liviu Rusu, David Prodan, Pompiliu Teodor, Constantin Daicoviciu, Grigore Benetatto, Emil Hațieganu, Valeriu Bologa, A. E. Baconsky, Mircea

Zaciu ş. a. Cu mulţi dintre ei am avut de asemenea relaţii personale. Nu pot a nu menţiona şi pe minunatele mele gazde ce mi-au asigurat un veritabil al doilea cămin, (deşi, de felul meu, sînt un inadaptabil!), reprezentanţi ai vechii inteligenţii transilvane, cu omenia, farmecul şi alesele lor maniere vetuste, ca şi cu vorbirea lor dulce - aspră, în care năluceau alte vremi, armonioase precum o poveste: juristul Grigore Dunca şi sora sa, profesoară de matematică, Eleonora Balint, sau Doamna Nora. Fie-le ţărîna uşoară şi binecuvîntarea mea să-i ajungă pretutindeni! Permiteţi-mi însă a nu amănunţi latura epică a sejurului meu clujean (folosesc acest termen, deoarece şederea mea acolo s-a sfîrşit neînchipuit de repede, trei ani şi jumătate risipindu-se ca un soi de primăvară nordică), spre a mă reîntoarce pe planul experienţei lăuntrice, ca un foc încă nestins. Vă spunem mai sus că, în climatul Clujului, mi s-au confruntat copilăria şi maturitatea. Dacă cea dintîi şi-a revărsat resursele în feeria trăirilor înfrigurate, a speranţelor naive, s-a rotunjit cumva într-o ingenuitate orgolioasă de care nu mă ruşinez nici azi, chiar dacă îmi dau seama de stîngăciile şi credulitatea ei, cea de a doua mi-a fost refuzată. Capitala Ardealului şi-a închis porţile în faţa mea pentru totdeauna. Mi-a fost retezată astfel putinţa de-a materializa un proiect de existenţă, de-a traduce un vis în termenii realului. Acest vis a rămas suspendat undeva, la înălţimi inaccesibile, aidoma unui astru pe care-l pot zări doar eu, în răstimpuri. Din motive manifest ideologice (veneam doar ca un exmatriculat de la Şcoala de literatură Mihai Eminescu şi aveam faima de protejat al lui Blaga!) şi de speţa relaţiilor sociale, în privinţa cărora n-am excelat niciodată, ca şi din alte motive inefabile, pe care prefer a le atribui destinului, am fost împiedicat cu brutalitate, atunci, la sfîrşitul îndepărtatului deceniu şase, dar şi alte dăţi, a-mi împlini dorinţa de a-mi asocia desfăşurarea vieţii cu locul ce eram încredinţat că i s-ar fi potrivit cel mai bine. M-am simţit ca o pasăre ce nu şi-a putut clădi niciodată cuibul, ca o cîrtiţă ce nu şi-a putut săpa niciodată adăpostul. Nu ţin a vorbi acum despre oamenii ce m-au dezamăgit, deşi era în puterea lor să mă ajute. Îi iert, însă cum i-aş putea uita? Vreau doar, la anii mei deja crepusculari, a consemna Clujul ca o paradigmă a

înțelegerii vieții așa cum mi s-a oferit în zorii ei, deci în momente irepetabile, a căror irosire rămîne ca o cicatrice pînă la sfîrșit. Mă urmărește o propoziție a poetului Iosif Brodsky: "Prin lipsa de speranță care o însoțește, orice tentativă de a reînvia trecutul este comparabilă cu străduințele de a pătrunde înțelesul vieții. Te simți ca un copil care încearcă să prindă o minge de baschet, iar ea îi alunecă mereu din mîini". Clujul e mingea mea de baschet, care mă face - e bine, e rău? (nu-i aci nici o aluzie la poetul Aurel Rău) - să nu mă pot simți niciodată pe deplin matur. O etapă posibil-imposibilă, precum o dragoste pierdută și neconsolată, mă așteaptă, mă îmbie departe, în visul infinit...

Ați fost considerat un critic intransigent, poate chiar "rău". Firește, erau taxate astfel exigența, bunul simț. Pe mine, o singură dată, m-a surprins, în "*Familia*", o cronică literară aspră, dură, la un volum de versuri al lui A. E. Baconsky. La cîteva luni, recitind notele critice în chestiune, mi-am dat seama că ați avut dreptate. Reușisem să citesc *Nu* de Eugen Ionescu, unde se făceau aceste considerații pertinente, de care ar trebui să țină cont oricine vrea să exerseze în domeniul criticii literare: "Orice critică pozitivă este - îmi vine să zic: prin definiție - handicapată. Are nu știu ce aer de complezență, în cel mai bun caz, de naivitate, de lipsă de subtilitate, de candoare ridicolă sau de entuziasm necontrolat, în celelalte cazuri. Critica pozitivă pare a fi lipsită de spirit critic". Cred că ați fost printre puținii care n-au scris asemenea "cronici handicapate". Scriindu-le, credeți că v-ați fi bucurat de unele onoruri din partea mai marilor zilei?

Criticul literar nu are magnifica obligație a istoricului, care, după spusele lui Mommsen, trebuie să iubească totul și pe toți, chiar și pe diavol. El e, simplificînd lucrurile, un scriitor aplecat asupra creației altora, pe care o reconstituie prin prisma personalității sale, o analizează și o judecă în conformitate cu un tipar așa-zicînd personal. Desigur, există și alte pre-dispoziții, în speță o nostalgie metodică și chiar științifică a domeniului, o încrîncenare a "obiectivității" ce trădează mai mult o sete de autoritate decît un spor de înțelegere. Nu

cred însă că putem trece **de plano**, peste cuvintele bătrînului Sainte-Beuve, aparent așa de demodate, care, în prefața operei sale intitulate **Causeries du lundi**, spunea că literatura pură și critica pură se confundă. Or, în acest caz, cum să dozezi afirmația și negația? Cîtă afirmație și cîtă negație se află într-o poezie, într-un roman, într-o nuvelă, într-o dramă? E o chestiune mai mult de sensibilitate și de temperament decît de pedagogie! A prescrie o anume doză de "negație" unui text ar fi ca și cum ai impune șablonul unui erou "negativ", din cei care, în virtutea faimoasei teze a tipicului, abundau în producția ce-și zicea realist-socialistă, și care neapărat ar fi trebuit să fie contrabalansat de eroul "pozitiv" al aceleiași jalnice producții. Negi și afirmi atît cît simți un impuls lăuntric care-ți motivează propozițiile, fără a uita că negarea autentică e, așa cum scria Victor Hugo, "forma iritată a afirmării". Adică se întemeiază pe o opțiune, pe un crez, pe un ideal. Partea nostimă a comentariului realist-socialist, deși practicat de... dialecticieni experți, l-a constituit caracterul inconsistent atît al negației cît și al afirmației conținute într-însul. Ambele fantomale, fără efect în ordinea reală a valorilor, fără impact în spirit. Cum ar fi putut "nega" ceva un critic proletcultist, dacă nu se putea reclama de la nici o estetică specifică, de la nici o creație "socialistă" care să conteze, deprins a manipula doar sloganele totalitare? Ceea ce nu înseamnă că atitudinile în cauză nu se lăsau cu măsuri foarte concrete, inclusiv polițienești... Scopul criticii aservite regimului comunist a fost cel de-a oferi o dublură "creatoare" așa-numitelor "mărețe realizări" economice, politice, sociale. O "creație", firește, asortată acestora. Cu timpul, mai cu seamă după 1965, cînd s-a introdus o scurtă perioadă de nep cultural, au fost îngăduite și valori adevărate, pe de o parte din necesitatea unei legitimări ce nu se mai putea satisface doar cu deșeuri lozincarde, cu subproducții ridicole, pe de altă parte sub presiunea unor energii adverse, între care cea a Occidentului, devenit ceva mai critic. Dar influența mentalității oficiale a căzut permanent asupra lor, ca o umbră grea. Între autorii reprezentativi erau strecurați pionii propagandei și ai diversiunii, propunîndu-se un amalgam de nume pe cît de artificial, pe atît de insidios. Alături de încercații

staliniști reorientați, au apărut la datorie național-comuniștii ce reprezentau reîmprospătarea clientelei literare. În al doilea rînd, era operată o selecție a numelor. Nu o dată, s-a întîmplat ca scriitori cel puțin tot atît de semnificativi precum cei propulsați în cuprinsul listelor "consacrate" să rămînă mult în urma acestora, pe planul recunoașterii și popularizării, al propagării pe filierele didactice etc., într-o desconsiderare ce oglindea rezistența lor la apelurile de înregimentare ideologică. Un N. Steinhardt, un Leonid Dimov, un Mircea Ivănescu, un I. Negoițescu, un Radu Petrescu, un Ion D. Sîrbu, un Emil Brumaru, un Cezar Ivănescu, un C. Abăluță ilustrează cu prisosință această dizgrație. În al treilea rînd, asupra tuturor autorilor se exercita o presiune politică. Dacă ea n-a dus totdeauna la texte omagiale închinate genialului cîrmaci și savantei de renume mondial (uneori a dus și la acestea, sub condeie, altminteri remarcabile), a generat, cel puțin, perturbări de ordinul autocenzurii, al inhibiției și distorsiunii morale, ca și estetice. Cum am putea accepta tabla de valori închegată în atari condiții? Cum am putea-o scuti de controverse, de atmosfera revizuirilor, cu atît mai îndreptățite cu cît au în vedere nu doar naturala deplasare a percepției axiologice, ci și suma de ingerințe ce au ocultat-o, au deviat-o, au întîrziat-o, au măsluit-o? Permiteți-mi a menționa, fără falsă modestie, că am început o asemenea revizuire, pe cont propriu, cu mult înainte de 1989. Revelînd ceea ce am considerat a fi excesul de situare a unor șaizeciști (Ioan Alexandru, Ion Gheorghe, Marin Sorescu, dar și Eugen Simion), în speță glorificarea cu iz etatist a lui Nichita Stănescu, indicînd natura truculentă și găunoasă a versificației lui Adrian Păunescu, ori, stabilind raporturi polemice cu **Săptămîna** lui Eugen Barbu și **Luceafărul** lui Dan Fruntelată și Mihai Ungheanu, bineînțeles că nu i-am bucurat pe "mai marii zilei", cum spuneți dv., și m-am pomenit lipsit nu doar de "onoruri", ci și de drepturi elementare, precum cel de a avea un serviciu ori de-a locui într-un centru cultural. Povestea s-a repetat după decembrie, cînd, continuîndu-mi comentariile în direcția revizuirilor, mi-am pus în cap pe cîțiva academicieni, miniștri, senatori, directori și președinți, confortabil așezați în poala puterii

neocomuniste. Acești inși de admirabil succes doresc, mai presus de orice, tihna trebuitoare pentru a-și digera succesul cumulat din epocile Ceaușescu și Iliescu. Deci un **statu quo** al tabloului literaturii. E grăitoare o solidarizare a lor. Orice punere în chestiune a unuia din membrii grupului de favorizați iscă un seism în întregul corp ce respinge, fățiș sau pe ocolite, ideea de revizuire, caută să sugrume discuția. Totodată provoacă o panică a "negativismului", a "demolării", în care se poate citi un reflex al defetismului trufaș, de factură nomenclaturistă. Un lucru uită toți acești domni tot mai rigizi în conservatorismul lor, cu încurajare de sus, din care tare mi-e teamă că va rezulta o timpurie scleroză a intelectului. Și anume că revizuirile, așa cum le-am practicat, nu se rezumă la contestări, ci conțin și numeroase propuneri de "avansare" a unor autori de-o importanță incontestabilă, cînd nu de-a dreptul majoră. Desigur, nu mi-e teamă de puerila învinuire de "negație". Sînt gata a-mi asuma toate "negațiile" ce provin, inevitabil, dintr-un efort de evaluare critică. Dar se întîmplă ca, în comentariile ce le-am publicat, să precumpănească obiectiv dorința de-a repara nedreptățile, de-a schimba proporțiile în avantajul a numeroși scriitori subestimați, din țară ca și din diaspora, astfel încît sensul acestor comentarii apare constructiv. "Demolarea" ce m-ar stigmatiza nu e decît o legendă. Citiți-mă și convingeți-vă, dacă vă interesează! Nădăjduiesc că, printr-o mai corectă apreciere a ceea ce am făcut și fac, să fiu trecut din echipa demolatorilor în cea a constructorilor!

Credeți că scriitorii români sînt în stare de gesturi capitale, atunci cînd știu că au greșit fundamental? Sau nu au nici, măcar, în ceasul al doisprezecelea, sentimentul culpei? Unii scriitori sovietici nu au ezitat să-și tragă un glonte în tîmplă, cînd s-au convins că au pricinuit mult rău, că din cauza lor confrații au suferit. Exemplul lui Fadeev este înălțător. La noi cum se traduce (căci este vorba de o traducere ieftină) culpabilitatea scriitorilor care au rămas notorii doar prin compromisurile făcute?

Evident, nu-mi pot imagina sinuciderea unui Adrian Păunescu sau a unui Corneliu Vadim Tudor. Greșeala cea mai mare, spunea

Carlyle, este să "nu fii conștient de nici una". Se pare că, la noi, există o redundanță a imaculării. Un M. Beniuc sau un E. Barbu au murit, după toate probabilitățile, satisfăcuți de ei înșiși și, cu atît mai mult, un Marin Preda sau un Eugen Jebeleanu. E suficient să citim memoriile unor comilitoni ai lor, precum Maria Banuș sau Ov. S. Crohmălniceanu, pentru a ne confirma o astfel de ipoteză. Le-a lipsit acel patetism, acea bună credință, învolburată, la un moment dat, în chip expiator, care a dus la sinuciderea unor Maiakovski, Fadeev și, poate, Esenin. În locul acestora, s-a manifestat un spirit combinativ, o înclinație spre aranjament, care a dus, în cel mai bun caz, cînd falimentul se profila la orizont, la rezerva comodă, la rezistența de cafenea și șuetă, ce nu obliga la o recapitulare și rejudecare a trecutului personal împovărător și, indiscutabil, scutită de marile riscuri ale pierderii privilegiilor și a poziției sociale. Am avut prilejul să-i spun toate acestea lui Eugen Jebeleanu, în față. Oamenii au continuat să trăiască în confortul cu care s-au deprins din timpul a ceea ce ei au numit "obsedantul deceniu" (ca și cum oribilitățile totalitarismului s-ar fi restrîns la un deceniu), neuitînd a-și alterna manifestările relativ critice cu utile acte de obediență față de putere. Îi lăsăm acum la o parte pe marii turciți, ca pe niște cazuri clasate. Dar un Eugen Jebeleanu, un Geo Bogza, un Marin Preda sau un Nichita Stănescu nu cred că au avut vreodată o reală conștiință critică față de regimul comunist. Doar una ambiguă. În fond, ei credeau în comunism, se simțeau atașați de cîrmuirea comunistă care i-a stipendiat și i-a "onorat" din belșug și pe care au slujit-o în chip sonor, pînă la treapta "clasicizării" (faptul că boema lui Nichita și a lui Preda i-a trecut pe aceștia în rîndul "risipitorilor", nu schimbă situația). Cum am putea vorbi, la ei, despre "sentimentul culpei"? Cum am putea vorbi, la ei, despre o "conștiință a compromisului"? N-avem nici o dovadă că și-ar fi reproșat, cu gravitate, ceva. Tendința lor fundamentală a fost ajustarea, nu ruptura. O ajustare fie și la o înnoire de care trepidau temeliile societății, însă pe care erau departe de a o preconiza în întreg dramatismul său, acceptînd-o exclusiv sub o formă lină, reformistă, conciliatoare cu puterea, care, în ciuda unor disensiuni mărunte, pasagere, îi purta în palme.

S-a susținut că acești autori au articulat, la un moment dat, o atitudine protestatară. Nu negăm această împrejurare, dar se cuvine numaidecît a preciza că era vorba de un protest în interiorul sistemului, de o ceartă "în familie". Acești "inconformiști", care au supt din plin din ugerele răsplătitoare ale regimului comunist, pentru substanțialele și îndelungatele lor compromisuri, nu intenționau altceva decît o ameliorare, o "curățire" a mecanismului totalitar de impuritățile cele mai bătătoare la ochi, ceea ce i-ar fi asigurat o funcționare mai eficientă. O fiabilitate sporită. Așadar un soi de perestroika (poate chiar fără îndrăznelile ei din URSS, care au dus la sfărîmarea colosului statal). Recunoscînd o limitată postură "pozitivă" a unor asemenea exponenți ai ambiguității civice, în retrospectivă istorică, cum i-am mai putea aprecia drept "modele etice", drept "eroi", așa cum se încăpățînează a proceda o publicație uzată moral, precum **Literatorul**? Ei sînt mai curînd victime, inclusiv ale propriei lor miopii, ale propriei lor comportări adaptabile și comode, în ciuda unei cochetării cu "disidența". Își va fi spus cuvîntul și vanitatea afirmării în imediat, pofta de a apuca laurii (și nu doar laurii!) oferiți de oficialitate cu otrăvită bunăvoință. Rămîne memorabilă scena, relatată de Mircea Dinescu, cînd acesta l-a ajutat pe Marin Preda a-și transporta bagajul pecuniar, atîrnînd greu la cîntar, ca răsplată a unei vînzări de condei, chiar în momentul, tîrziu, socotit "pur", al carierei prozatorului:... "Talanții și-i îngropa într-un mic CEC la întretăierea Căii Moșilor cu Bulevardul Republicii. M-a rugat odată să-l însoțesc pe post de gorilă, pentru a depune acolo icrele unei genți diplomat, adică vreo două kilograme de albastru de Voroneț cu chipul lui Nicolae Bălcescu, prețul pumnilor primiți de junele cizmar ratat de-a lungul unui capitol proaspăt introdus între paginile **Delirului**. Fiindcă - acesta-i adevărul - manuscrisul inițial nu conținea pic de esență de Scornicești. Așa a vrut însă tovarășul Dumnezeu, pe atunci secretar cu propaganda al CC al PCR, care, într-o convorbire intimă cu marele prozator, l-a îmbrobodit, momindu-l cu o mare prelungire de tiraj care a făcut din **Delirul** un bestseller și deci o lovitură financiară".

Cred că fanariotismul și-a dat seama, abia după Unirea

Principatelor, din 1859, că este pe ducă, încercînd să reziste prin forme înnoite. Nu credeți că situația este acum asemănătoare, mentalitatea comunistă, atît de blamată, încercînd să se salveze cu orice preț? Ați putea aproxima cam cît va dura această perioadă a dispariției ei, și dacă nu cumva puii de monștri pe care îi zămislește încă, nu vor opune o rezistență teribilă?

Nu pot face profeții. Dar mă încumet, uneori, ca oricare dintre noi, a citi semnele trecutului pentru a înțelege mai bine prezentul. Fanariotismul, se știe, a însemnat o plagă a istoriei noastre. Reprezintă, în vorbirea curentă, un prototip al mișeliei, al adaptării groase sau "subțiri", al ipocriziei, al căderilor de toate soiurile (dincolo de ceea ce a adus bun, pe planul importului de cultură și civilizație, epoca în chestiune, avem în vedere doar conceptul moral, aura ei ca o emanație a putrescenței). Prin ceea ce a semnificat ca supunere vinovată în fața stăpînului efemer, duhul fanariot a premers regimul comunist, l-a ajutat, peste distanțele istorice, a se instala mai comod în fotoliu și a întîrzia acolo. Dar există însemnate deosebiri între cele două fenomene. Fanarioții cereau bani, nu conștiințe. Desigur, acestea ajungeau a se gudura adesea pe lîngă puternicii zilei, în baza unei porniri arhaice, însă nu exista o metodologie și nici o ideologie a corupției. Corupția se nutrea, natural, din sevele locului, peste care alți stăpîni și alți opresori își lăsaseră urmele sordide. Prelinse uneori pînă jos, în mentalitatea colectivă - nu se putea altminteri - , toxinele descompunerii morale n-au afectat, cu toate acestea, în chip decisiv, masa populației, care-și putea continua viața în albia sa tradițională. În linii generale, structurile existenței obștești au rămas intacte. În schimb, comunismul a venit cu un program al alienării și al distrugerii totale, cu o doctrină obligatorie și cu mijloace represive din raza cărora nu putea scăpa nimeni. A sugrumat tradiția, a pîngărit credința, pe care a încercat a o maimuțări, impunîndu-și propriul cult, a decimat o serie de categorii sociale și profesionale în numele unui progres "legic", care nu era decît un produs de laborator din veacul trecut, mai mult decît dubios. Le-a sucit capul oamenilor, care voiau au ba să-i asculte propagandiștii, cu promisiuni fățarnice. A stîrnit pofta de libertate și de

bunăstare a maselor, fără a le oferi și posibilitățile de a o satisface. Cînd acestea s-au trezit, din vîrtejul retoric, era prea tîrziu. Porțile fuseseră zăvorîte, armata de ocupație veghea, ajutată de cea a ocupantului intern. Nemaifiind voie a-și exprima gîndurile cîrtitoare, cetățenii s-au deprins a purta mască. Au fost nevoiți a purta mască. Și nu doar cei din preajma stăpînirii ca-n epoca fanariotă, ci, cu prea puține excepții, toată suflarea. Iar rezultatul a fost cel mai întristător cu putință. Masca a devenit carne, a concrescut cu obrazul și i s-a substituit. Reprimați și îndoctrinați vreme de decenii, oamenii s-au transformat (bineînțeles, în grade diferite și, din fericire, nu chiar toți) în "oameni noi". Adică în roboți, în făpturi fără liber arbitru, gata a asculta orbește ordinele puterii, a mărșălui somnambulic în direcția indicată, care era un himeric "viitor luminos". Caricaturală copie a mitului creștin al mîntuirii, comunismul a pretins că dispune de o fundamentare științifică. Așa cum, de altfel, procedase și nazismul, proclamînd că face bine maselor, în fapt călcîndu-le în picioare interesele, demnitatea, viața. "Legitimitatea totalitaristă, arată Hannah Arendt, disprețuiește legalitatea și, pretinzînd a institui dominația directă a dreptății pe pămînt, împlinește așa-zisa lege a Istoriei sau a Naturii, fără a o traduce în standardele de bine și rău pentru comportamentul individual. Ea aplică direct legea omenirii, fără a se preocupa de comportarea oamenilor". Această dezumanizare la scara întregii societăți este rodul cel mai cumplit al comunismului, în raport cu care efectele epocii fanariote par simple preludii, precum pregătirile unei orchestre înainte de concert. Dată fiind amploarea catastrofei, cum să ne gîndim la o redresare rapidă? Ar fi realistă o asemenea speranță? Culmea este că, oricît pesimism amestecam în reflecțiile noastre de pînă în 1989, nu ne-am dat seama de dimensiunile la care a fost efectuat acest experiment de alienare. Dar rezultatele electorale ce-au urmat răsturnării dictatorului, nu ne-au lăsat loc la îndoieli. Ele oglindesc un genocid moral fără precedent. Derutate, dezinformate, avînd, în bună parte, o conștiință subjugată și malformată, masele se mișcă și în continuare în direcția indicată de cîrmuirea restauraționistă. E faptul cel mai decepționat pe care l-am putut constata în societatea

românească. Cel puțin încă o generație de nomenclaturiști de “modă nouă” (gen Năstase, Văcaru, Văcăroiu, Solcanu, Hrebenciuc, Funar etc.) va încerca să încalece, de cîte ori va putea, pe creasta puterii, nădăjduind că va fi susținută mereu de un electorat docil. Se vor trezi oare, fără o întîrziere penibilă, mulțimile de alegători? Sau va fi nevoie, pur și simplu, de un alt val biologic pentru o schimbare? Cît timp se va mai scurge pînă cînd valorile democrației se vor întrupa în viața noastră obștească, nu într-un chip formal, ci ca o funcție vitală a acesteia? Iată o enigmă pe care nu încercăm a o dezlega. (Scrise puțin înainte de alegerile din noiembrie 1996, aceste rînduri se văd oarecum dezmințite de rezultatul lor, care, spre bucuria noastră, a asigurat biruința Convenției Democratice. Dar n-am impresia că sînt dezmințite în totalitate. Deoarece, în pofida schimbării politice, căreia i-au dat pinteni tot mai greu suportabile nevoi materiale, produse de dezastruoasele guverne iliesciene, masele au rămas încă, în largă măsură, nelămurite, confuze, sub înrîurirea superstițiilor ideologice: naționalismul exacerbat, izolaționismul, suspiciunea față de intelectuali, vrăjmășia față de opinia minorității și de funcția disidenței, neacceptarea monarhiei, indiferența față de justiție etc. Acestea sînt tare înrădăcinate pentru foarte multă vreme și nu e deloc imposibil ca ele să iasă la iveală, în împrejurări tulburi).

Din comoditate, cred, sau din dorința de-a ne revendica de la un paternalism literar, acceptăm lideri(tot literari) care să conducă un “pluton” vizibil sau invizibil al scriitorimii române. Întrevedeți acum viitorii lideri de acest fel ce se vor instala cu o oarecare autoritate? Sau este necesar - mai întîi - să se șteargă vechile și adesea mincinoasele ierarhii literare?

Îndeobște, liderii literari se constată **a posteriori**. A prevedea ascensiunea, în această calitate, a unuia sau a altuia dintre confrați e, desigur, o inanitate. Și, lucru mai curios, cîteodată nici măcar prezentul nu e îndeajuns de conștient de liderii pe care-i are. M-a mirat, de exemplu, faptul că Raymond Aron pomenește, în amintirile sale, între directorii de conștiință ai epocii în care a fost tînăr, pe Alain și pe Charles Maurras, dar îl omite pe Valéry. Or, cum am putea înțelege

spiritul francez interbelic fără figura celui ce-a scris **Metoda lui Leonardo**, așezată pe un înalt piedestal? Sau cum ne-am imagina momentul 1900, la noi, fără rolul de mentor întru modernitate al lui Alexandru Macedonski, cel nerecunoscut de contemporani? În perioada de după decembrie 1989, s-au afirmat, e adevărat, cîțiva intelectuali ambițioși, cu o nedisimulată apetență de-a juca roluri de protagoniști. Suficient de dotați, nume de notorietate, bine plasați în contextul social-politic, ca și în cel publicistic, ei ilustrează, în genere, două situații. Unii sînt foști disidenți "pocăiți", trecuți în tabăra puterii iliesciene, care n-a întîrziat a-i răsplăti. Alții sînt apolitici relativ onorabili în trecut, care au devenit "apolitici" cu cîntec (oficial), cînd restaurația și-a dorit o atare categorie. Aș vrea să mă refer aci doar la unul din liderii **in spe**, din clasa ex-disidenților: Andrei Pleșu. strălucirea asociativă, marea mobilitate de idei, eleganța expresiei n-ar putea fi decît recunoscute drept trăsături ale personalității sale. Dar directorul **Dilemei** n-a întîrziat a-și compune o atitudine foarte favorabilă cîrmuirii postdecembriste: cea a unui scepticism voios, a unui dezgust jovial, a unui defetism glumeț, care îndeamnă la demobilizarea opoziției. Postură... pesimistă, ce, în treacăt fie zis, nu consună cu vitalitatea sa bonomă, cu robustețea sa ludică, de **bon-viveur** răsfățat. Avem a face cu un tendenționism aflat în tandem cu tendenționismul, evident mai grosolan, al "esteților" de le **Literatorul**. Jongleur de concepte, virtuoz al reflecției echivoce, Andrei Pleșu e sofistul de prim rang al restaurației. Clovnul alb, aristocratic, al presei sale, în timp ce Păunescu sau Vadim sînt clovnii roșii, plebei. Îl slujește întru aceasta structura sa psihologică, o consangvinitate cu balcanicii noștri "subțiri", de la G. Călinescu și Mihai Ralea la M. R. Paraschivescu. Adaptabilitatea sa e cu ștaif. Oportunismul său beneficiază de un mare aparat. Poate deveni d-sa un lider literar și civic? Este deja un atare lider? Posibil, în măsura în care "conștiința" publică românească se recunoaște acum în maniera sa sofistică, voiește a se pune sub patronajul unui partizanat rafinat, care-i dă iluzia libertății. N-ar fi surprinzător, căci și în domeniul spiritului este verosimilă o tranziție îndelungată și anevoioasă de la conformism la

inconformism, zăbovind în stadii intermediare și chiar... retrograde. Însă ne permitem a face o rezervă, chiar la capitolul la care Andrei Pleșu se înfățișează invincibil, cel al inteligenței. Pare un scandal, nu-i așa? Cum, nu e suficient de inteligent un tip... hiperinteligent ca briantul Andrei Pleșu? Și totuși! Întrebarea e dacă putem socoti compatibil conceptul de inteligență cu cel al atitudinii tendențioase, puse în slujba unei cauze moral inacceptabile. Nu e stînjenită inteligența, în sferele ei superioare, de orice compromis? Nu este erodată de imoralitate? Cu atît mai mult cu cît postura în cauză e învăluită într-o frazeologie derutantă, insidioasă. Eminescu nu se sfia a caracteriza viclenia drept un "semn de slăbiciune, căci mintea omenească veritabilă stă în raport direct cu capacitatea de a pricepe în mod dezinteresat un adevăr". Oare interesul, atît de vădit în aparenta ipostază defetistă, poate ține în cumpănă dezinteresul ideal, impersonal? Sînt incredul cînd e clamată inteligența absolută a lui Andrei Pleșu și uimit cînd e aplaudată la scenă deschisă cea, fie și relativă, a lui Adrian Păunescu.

Un om sensibil și delicat ca Dumneavoastră, cum se descurcă într-o capitală a Levantului, știind că nu vă place nici bîrfa și nici gloria de cafenea? Ori această atmosferă apăsătoare se "topește" în lungile ore consumate în trenurile, adeseori sordide, care fac legătura dintre Tîrgu-Jiu și București?

Împrejurarea că n-am dobîndit nici pînă acum o locuință la București, unde am un serviciu încă de la începutul anului 1990, cred că spune ceva în ordinea condițiilor de viață de care au parte oamenii de litere, într-o epocă ce-ar trebui să fie a înlăturării injustițiilor. Așa încît, cu sentimentul continuității ce depășește cazul meu individual, mă resignez a face, tot mai rar, de altminteri, naveta Tîrgu-Jiu-București, fiind nevoit a trăi tot mai mult timp în urbea vechiului meu exil. Experiența acestuia nu s-a isprăvit. Astfel așteptarea ia forme lăuntrice halucinante, de-o diversitate compensatoare, ce nu mă mai surprind, topindu-se în vis și, uneori, în stih, în confesiuni, în aforisme. Așteptarea: forma mea intimă de împlinire. Așteptarea - așteptare precum, în poezia orală, dorul-dor. Bucureștii, metropola

cea de demult chemătoare, nici nu mă mai tulbură măcar. O parcurg cu pași automați, cu un simțămînt rece al tîrziului. Îi acord amabilitatea ușor formală cuvenită unei vechi iubiri reîntîlnite pe neașteptate. Melancolia nu arde și nu biciuie, ci mîngîie cu o mînă înmănușată, răcoroasă precum atingerea unei marmuri funerare. Peste Cișmigiu coboară alt veac, ceasul de la Universitate indică un alt mileniu, alte miraje se pregătesc pentru sufletele înfrigurate ale altor tineri... Cum aș putea recîștiga azi ceea ce am pierdut cu patruzeci, cu treizeci, cu douăzeci, chiar și cu zece ani în urmă? Vedeți că sînt îngăduitor cu propria mea neșansă? Observați cît sînt de politicos cu nenorocul? Bineînțeles că mitul intim al Clujului rămîne nepereche. Dar și capitala e o pierdere pe care o ascult căzînd, precum nasturele arghezian, în eternitate...

Poate că Dumneavoastră doriți să răspundeți și la o altă întrebare pe care nu v-am adresat-o. Mai păstrați vreo amintire, vreo speranță, vreun gînd vreun sentiment etc, demne de-a fi consemnate în corpul acestui interviu?

Cu îngăduința dv., domnule Scarlat, aș dori să mă opresc la un simțămînt care m-a încercat nu o dată și anume la cel al destinului. Tot ceea ce am trăit și am săvîrșit mi se pare dictat de o forță de dincolo de mine, ce relativizează explicația rațională și o intensifică pe cea afectivă, întrucît cu datul unei vieți nu poți întreține decît raporturi în planul afectului. Destinul ți-l iubești sau ți-l detești, nu-l poți supune unei analize “științifice”. Cel mult îi poți pune întrebări (cuvîntul soartă derivă din latinescul - **sors**, care avea și înțelesul de oracol, iar cel de fatalitate e legat de grecescul **fatis**, care însemna cuvînt, rostire). A interoga destinul e un fel de-a te interoga pe tine însuți, mai exact a te percepe trăind, a te trăi. Asprimea termenului de cancelarie, interogație, se dizolvă astfel în sensibil. Ajungi la o meditație - trăire, autocontemplativă, naiv mirată. De unde a răsărit oare preocuparea mea livrescă, în cea mai îndepărtată copilărie? De unde dragostea mai întîi pentru culoare, apoi, foarte curînd, pentru cuvînt și, natural, pentru imaginea obținută cu ajutorul cuvîntului? Pentru o situare aparte a cuvîntului, pentru un dincolo al său, infinit?

Nimeni și nimic din preajma mea nu m-a călăuzit în această direcție. În numele acestei vocații pe care mi-am asumat-o, am consimțit, aidoma tuturor firilor artiste, la o de-socializare (am pierdut acel "deliciu epidermic" de-a mă simți masă, deci de-a nu avea destin, despre care vorbește Ortega y Gasset), la o stîngace, poate, însă irepresibilă scufundare în mine, la statutul de "excepție". Statut cît se poate de riscant. Întrucît nimeni nu-ți garantează că vei fi o excepție fericită, un coeficient peste medie, iar nu o excepție nefericită, un coeficient sub medie. Nimeni nu te asigură că privațiunile, deziluziile, frustrările de tot felul ce le înduri în numele unei cețos prezumate individualități vor avea o acoperire în scrisul tău. Am avut pilda a nenumărați veleitari ce s-au pierdut în zădărnicie, de nu în ridicol. Și totuși am mers înainte pe drumul ales (de către cine?), mînat de un instinct care ar putea alcătui baza similifiziologică a fatalității. Mi-am asumat și nuanța sumbră a vocabulei din urmă. Dîndu-mi seama că n-aș putea răspunde onest țelurilor mele estetice, discernămintului ce mi l-am format, fără renunțări cu caracter sistematic, am consimțit la ele chiar într-o proporție cred că mai mare decît foarte numeroși alți colegi de breaslă. Marginalizat, izolat, deopotrivă la începutul, în miezul și în amurgul activității mele, am fost nevoit a-mi ține loc singur de mulțime, cum zice Tibul. Deseori, nu numai de mulțime, ci și de prieteni și colegi. M-am resemnat cu o solitudine mortală pe care, mitridatizîndu-mă, am adus-o la limita suportabilului. Dacă pînă și divinul Goethe se îngrozea de singurătate ("nimic mai periculos"), cum să nu mă mîndresc, în umilința mea, măcar cu această performanță? Destinul meu lipsit de bunăvoință m-a ajutat, totuși, a nu mă abate, în linie generală, de la putința unei identificări cu ceea ce sînt, ca și cu ceea ce aș dori și aș putea să înfăptuiesc. Dar cu ce preț? O suferință ce nu mă părăsește vă mărturisesc că e acea îndoială macerantă a ceasurilor de oboseală și insomnie, cu atît mai greu de înfruntat, cu cît vine din tine, e o insuficiență a ta, în fața căreia soarta însăși pare neputincioasă... Dar o certitudine absolută, o transparență olimpiană, fără pauze, n-ar fi suspecte? N-ar trebui să mulțumesc Providenței și pentru cupa amară a nemulțumirii de mine, ce îmi îngăduie

a mă bucura, e adevărat, rar, de dulceața împlinirii, care altminteri ar rămîne indefinibilă? Acum, după șase decenii parcurse, îmi simt destinul cu destulă claritate ca un puls ce nu mă va mai părăsi pînă la sfîrșit. Îi simt ritmul modest, monoton, copleșitor. Ritmul vital precum al sîngelui. E un sînge abstract, misterios, tangent la delir și la inexistență... O seamă de iluzii adolescentine, prezente pînă mai ieri, s-au risipit, un șir de ispite lumești, purtătoare ale febrei unui mirific Sud sufletesc și trupesc deopotrivă, au încetat a mai adăsta, zi de zi, la ușa mea sărăcăcioasă, de relegat. Durerea nu e atît a unui țesut sfîșiat, cît a unei secări, a unui gol fără nume. Aidoma unei ventuze, vidul se înstăpînește tot mai temeinic asupra ființei. Nu mai am nimic de făcut decît ceea ce fac. Viața mea nu mai are alt scop și alt conținut decît scrisul. Ies în lume tot mai rar, vorbesc tot mai puțin. Scrisul e un analogon nu al lumii, așa cum s-a spus fălos, ci al celui ce sînt, al celui ce-am fost, al celui ce n-am putut fi. Poate, mai cu seamă, al ultimei ipostaze, din treimea sacral-profană ce-mi compune eul trăitor în lume, ca fiecăruia. Și dacă nici scrisul nu va putea fi decît ceea ce este, neavînd acces la acea transcendență în care s-ar întîlni și s-ar confunda cu ființa mea absolută, se vede că astfel **mi-a fost scris**.

Din dialogul nostru purtat în ultimele luni, am aflat ce bucurii și necazuri v-au pricinuit orașele prin care ați trecut - Cluj, București, Oradea, Tg-Jiu. Dar Iașii, Iașii ce-au însemnat pentru Dumneavoastră? Chiar dacă repetăm o sintagmă ce provoacă frisoane adevăraților ieșeni-aceea de "Florență a României" - întrebarea "cade" într-un moment cînd susțineți o rubrică și în "Convorbiri literare". Da, Iașii, atît de aproape de Soroca unde v-ați născut, pe cînd nu existau nici un fel de bariere, în România Mare, iar Basarabia era Basarabia și nu republică. Așadar, ce reprezintă Iașii pentru Dumneavoastră?

Pentru semenii noștri din Evul mediu, omul nu era decît un pelerin între două cetăți, întreaga existență alcătuind o trecere de la Cetatea de jos, pămîntească, la Cetatea de sus, a dumnezeirii. Deocamdată, pot consemna, în ce mă privește, complicarea vechii paradigme. Mi-a fost dat a rătăci între mai multe cetăți terestre, fără a

putea realiza un simţămînt al ascendenţei. Poate că, dimpotrivă! Pînă se vor limpezi lucrurile în Ierusalimul ceresc, dacă îmi va fi dat vreodată, mie, nevrednicul, a-l călca, port în suflet tensiunea oraşelor (noastre, româneşti) închise, refuzate (de cele străine nici nu cutez a aduce vorba). Din unele am fost pur şi simplu izgonit: din Soroca naşterii mele, de urgia războiului şi de spectrul ocupaţiei bolşevice, şi din Oradea, unde mi-am închipuit, cu destulă credulitate, că mi-am găsit o a doua patrie, de flagelul ideologic, derivînd din ocupaţia mai sus menţionată, care ne-a primejduit şi ne primejduieşte în continuare existenţele, pe un termen indeterminabil, asemenea efectelor catastrofei de la Cernobîl. Alte oraşe s-au îndărătnicit a mă respinge. Mai întîi Clujul, care mi-a fost între toate cel mai drag, provocîndu-mi - nu mă jenez să vă spun - veritabile frisoane pasionale, apoi Bucureştii, unde nici după ce-am căpătat serviciu, îndată după decembrie 1989, n-am putut căpăta locuinţă. Era să uit: am fost alungat şi din capitală, la vîrsta, atît de dezarmată, de 18 ani, după numai un trimestru de studii, petrecut între zidurile poliţieneşti, care aveau ochi şi urechi, ale Şcolii de literatură Mihai Eminescu, de pe şoseaua Kiseleff, precum un ciumat ideologic, astfel cum am fost tratat mereu, astfel cum sînt tratat, nu o dată, şi la ceasul de faţă. Soarta mea a fost, pesemne, a nu-mi găsi locul nicăieri. Ostenit de rătăcirile decenale, pe care am fost nevoit a le săvîrşi, de utopia unei aşezări satisfăcătoare ce mi s-ar cuveni, metec în mijlocul propriului meu popor, mă consolez - n-am încotro - doar cu contemplarea acestei fatale mobilităţi de analogie semită. O foarte sigură pe sine poetă, solid fixată în Bucureşti, care, vorba lui Arghezi, "cînd dă rîvnă, cînd dă ţîfnă", mă combate, numindu-mă " criticul de la Tg.-Jiu". De unde se vede că rezidenţa reprezintă un factor de calificare intelectuală, estetică şi mai cu seamă morală. Un factor decisiv, ceea ce, de altminteri, bănuiam mai demult. Un factor ce intră în compoziţia fiinţei mele precum un element chimic în compoziţia unei substanţe mai complexe, chiar dacă nu e decît indicativul unui domiciliu obligatoriu. Ce să fac dacă n-am avut nici bosa, nici abilităţile reptiline, nici relaţiile providenţiale, dispensatoare de slujbe, locuinţe şi de... alte relaţii aşijderea, şi nici măcar apetenţa

compromisurilor mai mult ori mai puțin disimulate (precum pisica își ascunde dejecțiile în nisip, aproape cu grație), prin care triumfă alții, pentru a mă stabili, cu arme și bagaje, în metropolă, pe cînd aceasta era un "oraș închis" cu lacătele administrative ale autorităților totalitare, ce, totuși încredințau cu discreție, cîte unui favorit, formula sesamului, dar nici după ce a devenit un "oraș deschis", precum Parisul în timpul ultimului război! Delicatei poete în cauză i-aș recomanda doar atît: să trăiască măcar un an condițiile în care am trăit/trăiesc eu, spre-a dobîndi o îndreptățire morală plenară de a mă probozi după voie. Inclusiv pentru "provincialismul" incurabil al unui domiciliu, care poate fi - îmi dau seama prea bine - o virtute sau un viciu în sine... Ah, orașele vieții mele! Mai toate, spre a răspunde simbolului psihanalitic, care identifică orașul cu postura maternă, s-au purtat ca niște mame vitrege, care n-au ezitat a mă repudia! Oare nu cumva din teama de-a ajunge profet într-unul din ele, încălcînd astfel cunoscutul consemn? Dar bine, oameni buni! Chiar vă puteți închipui că am năzuit să devin un profet al Tg.-Jiu-lui? Să iau de la gura culturalilor locali pîinea oraculară și să-i las pe drumuri? Și ce este un profet? Léon Bloy scria: e omul care-și amintește viitorul. N-am, Doamne ferește, această ambiție. Doresc cu ardoare și nu izbutesc, în chip mulțumitor, să-mi amintesc trecutul. Trecutul obștii în care am trăit, implicat fiind în mizeriile, așteptările, resignările, entuziasmele, lașitățile, decepțiile, trădările, indignările și hazul ei, aidoma roții unei căruțe care se înfundă, pe un drum noroios. Dar și trecutul meu personal, pe care l-aș putea imagina străjuit de acea exotică zeiță ce poartă pe cap o coroană din ziduri de cetate. Nimb mult grăitor! Unele din aceste cetăți au pentru mine gustul dulce-amar ori exclusiv amar al actului consumat, al deja trăitului. Nu m-aș mai putea întoarce la ele decît cu acea compasiune față de lume și față de mine însumi pe care o încerc în preajma unor flori ofilite, a unor crengi veștejite. Sînt, dacă vreți, brazii mei de Crăciun, în defilarea lor solemn - elegiacă, de care a trebuit, măcar la topirea zăpezii, să mă despart pentru vecie. Oradea e, cu siguranță, în această situație. Alte cetăți corespund visului neîmplinit. Mistere deschise aidoma unor răni. Abstracțiuni etern

chemătoare, irezistibile întrupări ale imposibilului. Pe pietrele unora am izbutit a trece adesea și chiar a-mi înscrie vremelnic viețuirea în spațiul lor: Bucureștii, Clujul. Trufașa urbe a Ardealului și-a conservat pentru multă vreme, în ciuda... conviețuirii de cîțiva ani cu cel ce vă vorbește, o prospețime virginală fascinantă. E drept că imaginea ei a fost, pînă la urmă, pătată de oportunism și defetism, de xenofobia funariotă (de la Funar!), susținută, vai, prin voința majorității electoratului, de mega-escrocheria, defel caritabilă, a Caritasului. Și la ce dezolantă distanță etică s-a așezat față de centrele surori, constelate de curaj și demnitate, precum Timișoara și Iașii? Aș mai putea-o ierta? Și acum să încerc a vă răspunde direct la întrebarea referitoare la Iași. A fost orașul studenției tatălui meu, transcris, după cîte mi-am dat seama, în sîngele său, așa cum s-a întîmplat, pentru mine, cu Clujul. Aflîndu-se bolnav, cu puțin înaintea sfîrșitului (neîndoielnic grăbit de împrejurarea că a fost forțat să asiste la o penibilă percheziție, urmată de confiscarea tuturor manunscriselor, pe care mi-a inscenat-o Securitatea, pe motiv că aș ascunde... obiecte furate!), m-a rugat să facem împreună o călătorie în dulcele tîrg. Regret nespus că, prins de diverse obligații și necazuri, nu i-am putut împlini dorința. Am rămas cu emoția tristă a unei îndatoriri transcendente. Prea puținele și prea scurtele mele incursiuni în capitala Moldovei, vă mărturisesc că n-au izbutit a-mi contura un tablou care să poată unifica un șir de impresii disparate, contradictorii în buluceala lor deseori anodină, sortite învechirii, risipirii. Vina poate fi imputată unei... biografii. În schimb, coroborînd-o cu arzătoarea aducere aminte ieșeană a părintelui meu, pe care înțeleg a mi-o asuma, mi-am compus perspectiva, de reverie livrescă, a unui Iași fabulos, în care, nesocotind cu umor rigorile timpului, Eminescu poate convorbi cu Emil Brumaru sau cu Mihai Ursachi, Creangă poate sta la un pahar de vorbă cu Nichita Danilov, Titu Maiorescu e dispus a conversa cu Alexandru Zub sau cu Alexandru Husar, Veronica Micle poate emula cu Mariana Codruț, G. Topîrceanu poate face schimb de catrene licențioase cu Horia Zilieru, Constantin Stere, G. Ibrăileanu, M. Ralea se pot arăta gata a-și confrunta opiniile cu Luca Pițu, Alexandru Călinescu, Liviu Antonesei,

Mihai Dinu Gheorghiu, Dan Petrescu, Dorin Spineanu etc. etc. Un Iași, așadar, al unei coincidențe de umbre și prezențe reale, de amintiri nepetrecute și nădejdi privind, de-a-ndoaselea, spre trecut, de istorie care tinde a deveni, imprudentă, delir al subiectivității și de subiectivitate a cărei curgere orgiastică îngheață ca un fir de apă la ivirea, de neocolit, a iernii istorice. Un Iași în marginea căruia îmi vine să mă întreb, alături de Anatole France, un autor, pe timpuri, venerat în dulcele tîrg: "Orașele nu sînt oare cărți, frumoase cărți împodobite de imagini și unde îți vezi strămoșii?". Fără a fi convins că nu e vorba decît aparent de cărți, și nu de paragrafe din **Liber Mundi**, din Cartea Lumii, al cărei text sacral devine una cu subtextul său, insondabil, infinit, ca orice **viață**?

Am mai vorbit, în cadrul acestui dialog, despre prietenie. Fără îndoială, nici acum nu dorim să epuizăm subiectul, ceea ce ar fi și imposibil. Firește, este vorba de prietenii literare. Ați avut sentimentul - în cazul că au fost - că nu ați menținut aceste prietenii, ori că, din cauza Dumneavoastră, ele s-au destrămat?

Cel mai bun prieten al meu, din anii liceului, Cornel Rocsin, a murit la mai puțin de un an de la absolvirea acestuia, doborît de poliomielita, care, pe atunci, făcea ravagii. A fost faza romantică a prieteniei. Ea s-a prelungit și-n perioada studenției clujene, ilustrată cu precădere de un coleg cu un an înaintea mea, cu care, nu din vina mea, vă asigur (am făcut destule greșeli, însă nu și pe aceea de a-l fi trădat ori nesocotit în vreun fel), n-am mai comunicat de un sfert de veac. Era - poate că e mai bine să folosesc formula consacrată: "A fost odată ca niciodată", căci figura lui s-a pierdut în basm - omul cel mai sensibil și cel mai profund pe care, din rîndul generației din care fac parte, am avut norocul a-l cunoaște. Nu știu dacă e o dovadă de "mare noblețe", cînd admirația supraviețuiește prieteniei, conform unei însemnări a lui Jules Renard, dar țin să vă declar că n-am încetat a-l admira. Pierdut în pîcla unor adîncimi temporale și geografice, în nordul țării, el se păstrează pentru mine ca un etalon. Ceea ce, la un moment dat, aș fi putut sancționa, din partea lui, ca meschinărie, lipsă nu doar de consecvență, ci și de bărbăție, nu izbutește a întuneca strălucitorul

nostru trecut de discuții avîntate ce nu mai țineau seama de trecerea zilei în noapte sau invers, a știrbi comuniunea atît de profundă, **deplină**, la care am acces, încît nu putea rămîne decît un semn împietrit al desăvîrșirii. Credeți-mă că știu ce este prietenia. Am experimentat-o, fericit, gata a fi de acord cu La Rochefaucauld, care era de părere că, oricît de rară ar fi adevărata iubire, ea este încă mai puțin rară decît adevărata prietenie. Dacă mi s-ar fi propus să aleg între o călătorie la Paris sau Veneția și una la Tg-Lăpuș, unde locuia marele meu prieten, cred că aș fi ales-o pe cea din urmă. M-am lăsat purtat de valul sentimentului prietenesc, în anii mei tineri, poate și pentru că am intuit faptul că inauguram atunci ciclul de așteptări interminabile ce avea să-mi pecetluiască existența (fie spus în treacăt: m-am gîndit să-i rog pe urmași, dacă nu vor fi absorbiți de treburi mai importante și dacă nu mă vor fi uitat de tot, să sape în piatra mea tombală un scurt text din Bacovia: "C-atît a fost / S-aștept în umbre reci"). Marea așteptare: un festin negru, la a cărui desfășurare nu poți participa decît alături de cei mai apropiați dintre cei apropiați, suflete ce se contemplă sprijinindu-se, pînă-n vecinătatea unui extaz "dureros de dulce", pe care l-am încercat de timpuriu, într-o perspectivă premonitoare. Prietenul la care mă refer aci, V. L. ca și încă unul, tot din anii de facultate, I. M. P. au reprezentat nu doar sprijinul, ci și justificarea de care aveam neapărat nevoie. Ei mi-au obiectivat frămîntările în chip spontan, așa cum o fotografie sau un portret păstrează o anume secvență din fluxul existențial, "pentru totdeauna". O consemnează "în absolut". În pofida dezertării lor, pe care am regretat-o de-a lungul anilor și pentru care oricît aș răsuci lucrurile, nu-mi pot găsi, în forul interior, o răspundere, le sînt recunoscător sub specia unei realizări dincolo de mine însumi. Totul sub egida naturaleții. Autentica prietenie cred că asta înseamnă: un sacrificiu reciproc, cotidian și discret ,cum ar spune Stendhal, a cărui difuză manifestare substituie cu succes ocaziile de excepție, declarativ - teatrale. Mai tîrziu am trecut la ceea ce aș putea numi faza realistă a prieteniei. Miracolul a dispărut, însă a rămas necesitatea presantă a comunicării sensibile, a confirmării, măcar parțiale, printr-altul. Explicația?

Dorința unei fortificări lăuntrice în fața experienței risipitoare, a unei vagi "protecții" (căci mereu m-am simțit un inadaptat, un om mai tînăr decît eram realmente), dar și satisfacția de a vedea cum așteptările se potolesc (la alții) în seninătatea sapiențială a vîrstei, se reduc în desfășurarea destinului biologic "normal". Unii din acești prieteni nu mai sînt în viață. Cei care, mai tineri sau mai în vîrstă, au mai rămas, suferă, după cum lesne vă închipuiți, încercarea tot mai neîndurătoarelor distanțe ce se interpun între noi. Condițiile exilului meu, început sub zodie politică, s-au înăsprit, obligîndu-mă a verifica, pe cont propriu, zicala potrivit căreia ochii care nu se văd se uită... Corespondența și telefonul nu pot întreține viața unei prietenii ce reclamă luminozitatea privirii directe, căldura comunicării imediate, a strîngerii de mînă. În absența lor, planta afectivă se usucă și se desfoliază. Izolarea prelungită atacă fibrele intime ale relațiilor omenești, le modifică. Acestea din urmă apar tot mai convenționale, concentrîndu-se în momentele festive (felicitările) ori în cele de interes manifest (dedicațiile, solicitările gen "te rog să scrii neapărat despre mine, dar pînă la termenul cutare și în cutare revistă, pentru că vreau să obțin premiul Uniunii Scriitorilor"). Nu rareori, numitele momente se disociază, în sensul că solicitările de prestație critică... prietenească nu mai alternează cu cele de felicitări, socotite probabil, inutile. Se întîmplă ca nici cărțile să nu mai vină, după ce Fortuna a surîs începătorului de ieri, care se hotărăște, în temeiul reușitei sale, a-și simplifica existența. În fine! Caut a nu-i decepționa nici pe prietenii de acest soi, însușindu-mi o maximă a lui Cicero, care sună astfel: "Prietenul sigur îl cunoști în împrejurări nesigure". Împrejurările create de unii confrați fiind "nesigure", de ce nu m-aș arăta la înălțimea unui "prieten sigur"? Apar, firește, și discrepanțe de alt fel. Întrucît înțeleg a-mi exprima părerile deschis, neocolind polemica, observ că unii amici (prietenii se transformă cu încetul, în amici, astfel cum un tînăr capătă ponderea unui matur, iar obrazul acestuia începe a se umple de riduri) se repliază tactic, fac în jurul meu un gol. Deși mă străduiesc să exprim adevărul (**id est** ceea ce consider eu, cu bună-credință, că este adevărul, respectînd dreptul la opinie al interlocutorilor),

aș ezita să contrasemnez concluzia casantă, atît de mizantropică, a lui Montherlant: "Prietenii adevărului nu au prieteni". Cum să nu aibă? Prietenii în cauză revin în apropierea mea, cu toate farurile prieteniei aprinse, cînd au nevoie de o cronică, de o prefață, de o recomandare, de o referință s. a. m. d. Cronica, prefața, recomandarea, referința nu se dovedesc oare instrumente reconstitutive, foarte eficiente, ale prieteniei? E drept că, odată obținute, aceste atenții sînt tratate în chip divers. Unii din beneficiarii lor, care le-au savurat la apariția în presă, nu le dau curs, nereproducîndu-le, așa cum au afirmat că au intenția, pe coperta volumului pe care îl editează ulterior sau în suita de excerpte ce însoțesc acest volum, pentru a nu-i indispune pe alți critici, despre care presupun că nu mă privesc cu ochi buni și din partea cărora se așteaptă de asemenea să recolteze elogii. Sau îți dedică o poezie doar în manunscris, renunțînd, din sfîntă prevedere, a publica dedicația într-o revistă sau într-o carte, așa cum au promis nesiliți de nimeni... Constat, în linie generală, o interesantă (n-am scris interesată, și-l rog pe domnul tipograf să culeagă cuvîntul corect) evoluție a fenomenului prieteniei: de la relația mitologică, tip Hamlet și Horatio, acesta trece în relația moftologică, tip Lache și Mache. Se schimbă și decorul. Castelul Elsinor este înlocuit de terasa indigenă cu bere, sunetului de trîmbițe regale îi ia locul vesela rumoare miticistă. Vrînd-nevrînd, îmi iau și partea ce mi s-a repartizat, printr-un mecanism ineluctabil, din această ultimă (?) fază a raporturilor prietenești. Acum prefer a le spune raporturi de amiciție. Oare nu e dulce **amicul**, cel de la care ai așa de puține pretenții, încît nici nu te mai poate prea mult dezamăgi? Nu e un avantaj? Dar cu toate că încărcat, după cum vedeți, precum o livadă autumnală, de roadele multiple ale prieteniei, n-aș putea fi unilateral, egoist, nu m-aș putea pierde în apoteoza acestui sublim simțămînt. Cu voia dvs. Îmi îndrept privirea și în partea opusă, spre a-mi găsi încă un prilej de fericire, cu ajutorul unei cugetări a lui Publilius Syrus: "Foarte nefericită este soarta celui care nu are dușmani". Cel puțin de această nefericire am fost scutit.

Poate pe nedrept uitat sau ignorat este G. Ibrăileanu, un spirit critic care nu a fost întotdeauna pe gustul contemporanilor

săi. Şi, pentru că astăzi sînteţi redactor la *Viaţa Românească*, cred că e nimerit să vă întreb dacă socotiţi că el rămîne un exemplu în viaţa literară, ca om modest, refuzînd onorurile. În *Jurnal*, Tudor Vianu scria aceste rînduri ce mi se par răscolitoare: "Ibrăileanu a trăit şi a murit sărac". Să fie oare aceasta soarta oamenilor integri într-o ţară unde nu principiile se află pe planul întîi?

G. Ibrăileanu e o personalitate ce a avut în conştiinţa mea o rezonanţă aparte. Mai mult decît ideile şi analizele sale critice, negreşit stimabile, însă care datează (a pierdut competiţia cu E. Lovinescu!), m-a cucerit profilul său uman. Condiţia sa de personaj autogenerat, de creator "la persoana întîi", capabil a regiza existenţa reală ca şi cum ar fi o ficţiune. I se potriveşte definiţia dată conceptului de personalitate de către Novalis, care o socotea drept "elementul romantic al eului". Elementul romantic, deci apt a revela eul cosmotic. Aparţinînd categoriei acelor autori privilegiaţi, care şi-au făurit fascinant propria imagine, purtătoare a sugestiei unei lumi, ne dăm seama că G. Ibrăileanu a procedat astfel fără nici un aplomb, fără nici o urmă de vanitate sau aroganţă. Dimpotrivă, oarecum sfiindu-se de sine. A ilustrat ceea ce am putea numi un aristocratism al delicateţei. Delicateţea este, pentru autorul **Adelei**, a sa **faculté maîtresse**: "Delicateţea este calitatea supremă şi cea mai rară a sufletului omenesc. Ea le presupune pe toate celelalte: inteligenţa, bunătatea, altruismul, generozitatea, discreţia, mărinimia ş. c. l. Un om lipsit de o singură calitate a sufletului nu mai are delicateţea complectă. Atunci ea este cu lacune şi cu eclipse". Peste tot, în opera şi-n biografia sa, găsim confirmările acestei delicateţe, concepute ca o încununare a unei îndelungi, trudnice elaborări a umanului, care ajunge la un impas al propriei sale superiorităţi: "Cînd între doi oameni există o controversă aprinsă şi cînd vine un eveniment care dă dreptate complectă unuia dintre ei, acesta, dacă are sufletul de elită, caută să treacă fără a sublinia victoria, simţindu-se oarecum jenat şi parcă vinovat de atîta triumf. Sufletele de rînd fac contrariul". Sau: "Arătarea recunoştinţei, oricît ar fi de discretă, importunează şi impacientează pe binefăcătorul delicat şi, în loc să-l răsplătească pentru faptele lui bune, îl

pedepsește". Idealism rar! Suspectată de unii moraliști celebri drept o formă de ipocrizie ("cea mai decentă dintre minciuni" - Chamfort; "genul de orgoliu care displace cel mai puțin" - Jules Renard; "virtute inventată numai ca apărare împotriva invidiei" - Schopenhauer), modestia dă, în cazul criticului moldav, o impresie de autenticitate. Era felul său, ajuns natural, de-a se manifesta. Desigur, modestia, ca orice formă de disciplină, este un rezultat, nu un dat originar. E forma distilată a unei decepții, concluzia nobilă a unei înfrîngeri. Însă supunerea impulsurilor primare, autosupravegherea, organizarea de sine, care stau la temelia moralei (modestia e un corolar al unei atitudini morale) înseamnă nu doar asumarea unui eșec, ci și, paradoxal, o nesupunere, o revoltă. Disciplina continuă a protesta împotriva stării informe, haotice. Ordinea reprezintă o împotrivire implicită la dezordine. Pe această cale putem vorbi de o estetizare a existenței prin ethos: "Moralitatea, și nu imoralitatea, este estetică - și adevărată revoltă. Imoralitatea este teluriană, este concesia zoologiei. Virtutea este suprema frumusețã umană, pentru că e debrutalizare, stăpînire de sine, construcție arhitectonică în propriul tău suflet, protest împotriva materiei și a vieții comune". Rolul gnoseologic al ethosului e hotărîtor. Nu numai justiția, dar și adevărul trece prin prisma etică: "Cele mai multe judecăți false în privința lucrurilor omenești se datoresc infirmității morale, și nu slăbiciunii intelectuale, pentru că mai degrabă pierde omul simțul realității prin partea morală, decît prin cea intelectuală". După cum vedem, G. Ibrăileanu se arată foarte actual prin observațiile sale asupra raportului dintre valorile spiritului, în centrul cărora se înscrie valoarea morală, aidoma soarelui în centrul unui sistem planetar heliocentric. Nu l-am putea socoti un precursor al... est-eticii? Combătut, pe tărîm estetic, de către E. Lovinescu (care a avut însă cavalerismul de-a recunoaște romanul **Adela** drept o capodoperă și cu care, dincolo de spectaculosul lor duel, i s-ar putea găsi, în optica noastră pacificată, surprinzătoare afinități), criticul **Vieții Românești** se apropie, în unele puncte, de problematica aprinsă, combativă, a Monicăi Lovinescu, a lui Virgil Ierunca, a lui I. Negoițescu, a lui Paul Goma...

Să revenim, totuși, la sărăcia lui G. Ibrăileanu. Este ea reprezentativă?

Consider că ecuația eminesciană "poezie - sărăcie" rămîne caracteristică pentru scriitorul român. Acesta a cîștigat bine, în epoca noastră, doar prin... cîțiva din reprezentanții săi, precum Zaharia Stancu și Mihai Beniuc, Eugen Barbu și Marin Preda, Aurel Baranga și Paul Everac, Adrian Păunescu și Corneliu Vadim Tudor. Nu e de ajuns și atît? Prin modicele retribuții pe care ni le-a acordat, regimul Iliescu a avut grijă a ne reaminti, în ritm mensual, condiția... poetică. Deși mai pot menționa o ecuație, pe care mă tot căznesc a o rezolva: critică - sărăcie. Dacă înainte de decembrie '89, cu onorariul primit în mod curent pentru o cronică literară puteam cumpăra cel puțin 10-15 cărți, acum nu pot cumpăra, adesea, nici măcar cartea despre care scriu.

Același Tudor Vianu, vorbind despre G. Ibrăileanu, afirma: "O personalitate n-ajunge să se definitiveze decît prin adversitățile pe care le trezește. Adversarii precizează limitele și deci forma noastră". În climatul nostru literar, v-au ajutat aceste "adversități" să vă definitivați personalitatea? Și cum?

Îmi pare bine că rămînem în preajma lui G. Ibrăileanu. Cu toate că natura sa sufletească, delicată, pudică, discretă (am putea vorbi de un "răsfăț" al discreției sub pana sa: "Culmea discreției este să știi să-ți ascunzi discreția"; ori: "Uneori, din exces de discreție, subliniem prin rezerva noastră ceea ce celălalt credea că trece neobservat, și devenim indiscreți") părea a-l hărăzi unui climat de "liniște și pace", criticul a avut de înfruntat numeroase adversități, a avut de susținut nu puține polemici. Încă o probă, așadar, a caracterului dual pe care-l reprezintă disciplina de sine, care nu e numai subordonare, ci și insubordonare deschisă, împotrivire, luptă. Și mai mult decît atît: delicatețea, finețea, discreția, amabilitatea, nu atrag oare, am putea zice, magnetic, agresivitatea, grosolănia și ura? Nu par oare victimele sigure ale acestora? Împotriva a tot ceea ce, în plan doctrinar și personal, i-a despărțit, G. Ibrăileanu și E. Lovinescu au fost dușmăniți, neîndoios, și în temeiul virtuților lor comune, între care marea sensibilitate,

consecvența, dăruirea, generozitatea, sacrificiul în slujba idealului literar. Ulterior, I. Negoițescu, acel triumf al spiritului de finețe, dar și al probității îndîrjite, al unui crez slujit cu abnegație, s-a văzut și el o țintă predilectă a celor mai oportuniste și mai imunde condeie... Ura "intelectuală" constituie o formă deosebit de periculoasă a acestui simțămînt primitiv, întrucît, după cum ne atrage atenția autorul **Spiritului critic în cultura românească**, apare dotată cu arme perfecționate: "La un om de rînd, ura este numai un sentiment susținut prin el însuși. La un intelectual, sentimentul de ură este înarmat, fortificat de toate ideile izvorîte în sprijinul sentimentului. Ura devine o pasiune tenace mult mai trainică și mai puternică decît la omul de rînd, în care ea nu are armătura ideii". Nu cred, așa cum am mai spus și cu alte ocazii, că ar trebui să fiu recunoscător celor ce m-au nedreptățit, m-au tratat cu rea-credință și vrăjmășie manifestă. E foarte posibil ca interlocutorii care au polemizat cu mine în chip civilizat să mă fi ajutat a-mi preciza, conform cuvintelor lui Tudor Vianu, "limitele" și "forma" ființei și discursului meu. Dar cei mînați de resentimente, vădit tendențioși, incapabili de logică și de urbanitate? Le-aș face o onoare nemeritată dacă le-aș recunoaște un asemenea rol pozitiv. Ei și-au dat în vileag doar "limitele" și "forma" personalităților proprii, nu o dată caricaturale (în registrul plastic) și repulsive (în registrul moral). Presupun că aș fi putut fi tot atît de bine eu însumi și fără a citi obscenitățile și calomniile (da, calomniile ce cad sub incidența Codului penal!) ale unui Adrian Păunescu, insultele triviale ale unui Mircea Micu, acuzațiile înverzite (după apucătura "românilor verzi"!) ale unui Grigore Vieru. Astfel după cum nu socotesc că mi-au lipsit fățărniciile "apoliticilor" din jurul **Literatorului** și a defetiștilor din jurul **Dilemei**, care simulează și disimulează fără jenă atitudini, compromisuri, crezuri, interese, țeluri, principii, conjuncturalisme, statornicii, versatilități, adulări, într-un cocteil postideologic, oferit spre vînzare pe piața liberalizată, sperînd să obțină un profit mai substanțial decît cel din decursul "epocii de aur", care n-a fost nici el neglijabil. Oare ce contribuție la "definirea" mea ar trebui să recunosc acestor mirabili contemporani, care se declară lovinescieni, dar

blamează revizuirile, condamnă regimul totalitar, dar elogiază poeții de curte ai dictatorului, se pretind echidistanți, dar fac dificultăți, de cîte ori pot, militantismului democratic? Spectacolul falsității m-a mîhnit și m-a dezgustat oricînd. M-aș fi dispensat de el cu plăcere, dacă nu mi-ar fi fost impus cu asupra de măsură de circumstanțele unei epoci dezechilibrate, schizoide. Regret că am fost nevoit a-mi risipi o parte din timpul și forțele, fatal limitate, ce mi s-au acordat, în direcția unor riposte, uneori mult prelungite peste ceea ce ar fi fost strict necesar într-un mediu al bunului simț, al sănătății morale.

Vă mai amintiți de alte situații în care v-au decepționat colegii de breaslă?

Îmi amintesc cu o zvîcnire dureroasă, prezentă și acum ,de felul în care, dublînd rolul cenzurii "desființate", la un moment dat, de Ceaușescu (în realitate, consolidate), Marin Preda mi-a amînat apariția unei cărți cu titlul **Critici români de azi**. Mi-am dat seama, treptat, că directorului Editurii Cartea Românească nu-i erau pe plac unele obiecții pe care le aduceam, în paginile ei, cîtorva oameni de casă ai instituției (mai exact: ai diriguitorului ei). Însetat de elogii, gata a le solicita și chiar impune, cînd i se părea că întîrzie sau că nu sînt îndestulătoare, dar și discreționar, netolerînd libera manifestare a spiritului critic, părintele **Moromeților** a hotărît să mă sacrifice pe mine, ca fiind mai tînăr și mai... marginal, pentru a nu-și prejudicia relațiile cu cîțiva membri marcanți ai clientelei sale. Dar a evitat a mă refuza fățiș. M-a învăluit într-o plasă de tergiversări interminabile, necomunicîndu-mi nemulțumirile sale adevărate (de fapt, ar fi fost destul de jenant!). De la o lună la alta, de la un trimestru la altul, de la un an la altul se deplasa mirajul publicării scrierii în chestiune. În unele clipe ale exercițiului său abil-dilatoriu, prozatorul știa să fie deosebit de convingător, izbutea aproape să mă convingă că, în fine, se va ține de cuvînt. Însă de fiecare dată eram dezamăgit. De ce aș ocoli cuvîntul propriu? Marin Preda mă mințea... Cu deosebire tristă a fost o seară de ajun de Crăciun, la sfîrșitul anilor '70, cînd Preda m-a amînat din nou, la scurt timp după un episod deosebit de reușit al spectacolului promisiunii "ferme". Începusem a-i înțelege jocul.

Pentru a-l întîlni, l-am așteptat îndelung la editură, unde a venit cu mașina, grăbindu-se a-și încălzi mîinile la caloriferul fierbinte din amplul și elegantul său birou. După convorbire (înainte de-a o avea, petrecusem cîteva ore într-o anticameră rece), m-am pomenit în frigul și întunericul de afară, singur, străin în marele oraș, cuprins de un frig sufletesc, de o oboseală și de un dezgust ce m-au făcut să-mi aduc aminte de un alt ajun de Crăciun de pomină, în capitală, cînd, în cursul unei ședințe de "demascare", fusesem exclus din Școala de literatură. Rămăsesem oare același "element dușmănos"? Același indezirabil, hărăzit a fi dat mereu la o parte? Cartea a fost tipărită după 8 (opt) ani de așteptare, la puțină vreme după moartea lui Marin Preda. Unii ar putea exclama: văd că te răzbuni pe Preda! Îi plătești o poliță! Ar avea dreptate numai dacă m-aș limita la evocarea unor neplăceri personale. Dar am încercat mereu a-l situa pe marele prozator, care, din păcate, nu s-a dovedit și un mare caracter, într-o perspectivă mult mai cuprinzătoare, a-i releva scăderile de ordinul compromisului ideologic, inconsecvenței, dorinței feudale de putere, arghirofiliei, lașității, aroganței, nesincerității etc., cu indenegabile răsfrîngeri asupra întregului său destin omenesc și scriitoricesc. Secvențele raporturilor noastre nu au, se înțelege, decît un rol secundar ,fiind însă simptomatice pentru deficiențele de mentalitate și comportament ale autorului **Marelui singuratic** în genere. Nu le-aș putea da, în globalitatea aprecierilor, o extensie necuvenită, dar nici nu le-aș putea neglija, deoarece ele sensibilizează, verifică, dacă vreți, pentru cel ce vă vorbește, unele date obiective ale personajului în chestiune... Întîmplarea pe care v-am relatat-o mai sus are și un epilog. Practica asumării personale a cenzurii a fost continuată, la Cartea Românească, de către D-na Magdalena Popescu Bedrosian, succesoarea lui Marin Preda, după un intermezzo George Bălăiță, sub domnia celor șapte vaci slabe... D-sa a avut sub mînă o altă carte a mea, **Peisaj critic**, predată în 1987. Că această producție nu a văzut lumina tiparului pînă în 1989, deși mi s-a spus că ar fi fost programată, nu e de mirare. Dar, după apariția unui prim volum, abia în 1993 (tipografic, s-a văzut despicată în două, din rațiuni economice, la intervenția răposatului Liviu Călin), lucrurile

s-au împotmolit din nou. Același dans torturant al promisiunilor neonorate, al lipsei de bunăvoință și, vai, al lipsei crase de cuvînt, a reînceput, din inițiativa, nu tocmai demnă de laudă, a d-nei Bedrosian. E drept că reflexele mele de defensivă erau deja formate. Vrînd-nevrînd, trecusem prin școala Preda. Atîta doar că orientarea conjuncturală, sub noul directorat, și-a schimbat eticheta (clientela nu s-a schimbat prea mult). D-na Bedrosian s-a arătat (și) astfel o fidelă amică a "apoliticilor", care (e vorba de pagini antedecembriste) nu apăreau chiar în cea mai roză perspectivă în analizele mele. Și ce contează, dacă se ivea prilejul de a le face un serviciu, că am fost din nou dat la o parte cu brutalitate, amînat peste limitele curente, aș fi îndreptățit a afirma: peste orice limită decentă, în chip de performanță? Vă imaginați că n-am regretat deloc recenta demisie a d-nei Magdalena Popescu Bedrosian din funcția de conducere menționată, nu doar în nume propriu, ci și în cel al multor colegi cu decepții convergente.

Ați putea să vă schițați propria imagine?

Am fost, din fragedă copilărie, un mic revoltat, dar m-am maturizat foarte greu (poate niciodată pe deplin). Nu cumva pentru că revolta e o stare de imaturitate, iar imaturitatea o stare de revoltă? Un protest, fie și suav, melancolic, împotriva vîrstelor, împotriva ta însuți... De foarte timpuriu mi-am manifestat o independență în comportări: făceam observații, pe stradă sau în parc, cu voce tare, de regulă caustice, asupra trecătorilor, spre spaima bunicii care nu mă putea opri ("nu-i așa că doamna asta seamănă cu un cîine?"), îi tratam cu maximă libertate pe musafirii familiei, notificîndu-le nu o dată, fără menajament, dorința mea ca ei... să plece acasă ori învîrtindu-mă îndrăcit pe tricicletă, printre picioarele lor, pe care nu prea le cruțam, cu... același scop. Ca elev, fără a fi ireverențios și străduindu-mă a fi cît mai bine pregătit, aveam obiceiul de-a pune întrebări incomode, de a-mi completa și chiar de a-mi contrazice dascălii. Unii dintre ei mă lăsau în voie, ba chiar mă simpatizau, alții însă se înciudau, sancționîndu-mă. Constituiam adesea un "caz". Întrucît, bolnăvicios fiind, acumulam, în unele perioade, multe absențe (totuși, motivate medical), s-a pus în discuție și... declararea mea ca repetent. Îmi

amintesc că, într-unul din anii de școală elementară, din cei cinci petrecuți în comuna Peșteana-Jiu, din județul Gorj, unde tatăl meu a funcționat ca inginer agronom, în fața mea (mai bine zis, a părinților mei, convocați pentru a fi proboziți) s-au dezbătut două alternative: ori să repet anul ori să fiu proclamat premiantul întîi! În cele din urmă, zeii de catedră s-au milostivit și au ales a doua soluție... În studenție, povestea s-a repetat, cu deosebirea că a apărut un substrat ideologic. Așa cum v-am mai relatat, m-am ales cu o exmatriculare, după numai un trimestru, de la "fabrica de poeți" Mihai Eminescu, unde făcusem imprudența a mă înscrie, și cu o tentativă de exmatriculare de la Facultatea de filologie clujeană (pentru cîteva absențe la cursul de marxism-leninism, de-o magnifică prolixitate), de la care m-a salvat **in extremis**, intervenția lui Lucian Blaga... Împrejurarea că mi-am descoperit, din anii fragezi, înclinații livrești și artiste (la cinci ani "pictam" în ulei, cu doi-trei ani mai înainte mîzgăleam nenumăratele caiete cu creioane colorate, încă inainte de-a intra în școală nu aveam bucurie mai mare decît să mi se cumpere cărți și reviste, pasiune atît de presantă, încît se lăsa adesea cu scandal), îmi închipui că subliniază aspirația mea difuză spre independență. Aceasta nu m-a părăsit, deși a adoptat forme felurite. Mi-a plăcut să scriu potrivit impulsurilor lăuntrice, și, firește, a preferințelor mele literare, cu precădere "burgheze", "reacționare", din care pricină, ca foarte tînăr autor, marea majoritate a textelor mele țineau de ceea ce se numea "poezie de sertar", indezirabilă regimului totalitar și, prin urmare, periculoasă. În chip deosebit, m-a atras polemica, deși, pînă în 1989, nu o puteam practica decît cu restricțiile impuse de vigilența oficială și oficioasă. Prin polemică îmi puteam satisface "setea de dreptate", căci nu eram un rebel anarhic (decît, poate, în jocurile copilăriei!), ci unul împotriva numeroaselor fenomene de injustiție și de neomenie din preajmă. Instinctul insurgent ajungea astfel la conștiință, căpăta o orientare de care nu mă rușinam. Tot în contul independenței mele native se cuvine a trece năzuința spre prietenie, atît de brutal contrazisă de desfășurarea biografiei mele, dar viguroasă și am impresia că încă neepuizată. Singurătatea, de care nu m-aș putea lipsi și a cărei

încălcare m-a făcut să sufăr nespus, cînd s-a întîmplat să ajung în spital sau într-un cămin studențesc (slavă Domnului, am scăpat de serviciul militar!), am simțit nevoia a mi-o prelungi prin mijlocirea unor conștiințe apropiate, a unor confidenți. Prietenia a reprezentat pentru cel ce vă vorbește un mod de obiectivare a singularității sale, nescutite de mari frămîntări, de mari dubii. Un soi de "medicament", spre a folosi cuvîntul lui Marcus Aurelius. În același timp, firește, un adăpost împotriva lumii nediferențiate, informe, potențial primejdioase, ca o mare gata a se revărsa. Grație sentimentului prieteniei, m-am simțit, concomitent, eu însumi și celălalt, însă un celălalt îmblînzit, domesticit, adus la un numitor comun cu eul rănit, măcinat de îndoieli, suspicios. Un celălalt convertit în eu, după cum eul se arăta capabil a se converti în celălalt, fără a se trăda pe sine. O primă, foarte restrînsă, categorie de prieteni a fost cea bizuită pe comuniunea deplină, pe acea comunicare simpatetică nereținută care fixează paradoxala implinire a ființei prin decepție, nostalgie, dilemă, incertitudine, deznădejde etc., adică prin factori greu de confesat, greu de receptat, greu de acceptat cu înțelegere și generozitate. În acest sens, prietenul devine un **alter ego**, ghicind totdeauna cînd ai nevoie de el, cum nota Jules Renard. Adică săvîrșind o substituție sufletească. O a doua clasă de prieteni avea un caracter complementar. Dacă primii erau introspectivi, hipersensibili și inadaptabili, cei din categoria, mai largă, la care mă refer acum, erau, dimpotrivă, extravertiți, joviali, bonviveuri. Nelipsiți, desigur, de acea notă de delicatețe și amabilitate fără care nu e cu putință un contact omenesc agreabil, ei puneau însă accentul pe o viață exterioară, voluptuos evenimențială, senzual-aventuroasă. Epicureismul lor mă atrăgea ca un magnet, completîndu-mă, permițîndu-mi a-mi visa altminteri destinul. Incapabil a fi asemenea lor, mă jucam cu gîndul unei identități, calde și nesofisticate, al unui "ceas fericit", "sub ceruri cari încă nu s-au clădit". Oameni, în genere, mai în vîrstă, uneori mult mai în vîrstă decît mine, îmi dădeau și o senzație de ocrotire. În fine, al treilea grup al prieteniei corespunde, aș zice, unui orizont de așteptare. El cuprinde un număr de colegi și alte cunoștințe, persoane pe care, pînă la proba

contrarie, le socotesc "de bine" și care trasează cercul cel mai amplu al năzuinței mele de sociabilitate. Ele îmi îngăduie a realiza trecerea spre Celălalt, ireductibil, dușmănos, în înțelesul sartrian al termenului, printr-o zonă neutrală, civilizată, scutită de marile crispări, de ascuțișurile conflictuale. În realitate, e o zonă echivocă, tranzitorie. Unii din cei ce-o populează ajung cu mine la o anume stabilitate de raporturi, procurîndu-mi satisfacții durabile, deși la o "ardere" medie. Nu-mi sînt indispensabili, nu par de neînlocuit. Alții mă dezamăgesc, îngroșînd imaginea mizantropică a unui Celălalt vrăjmaș, ce te poate înșela, furișîndu-se pînă-n intimitatea ta, profitînd de încrederea cu care, în principiu, îi întîmpini pe noii veniți... Dar văd că m-am îndepărtat de firul la care mă obligă întrebarea de față. De fapt, ea mă inhibă, deoarece nu e tocmai ușor să vorbești despre tine, cînd ți se cere expres... Cred că inadaptarea mea funciară, o "disidență", dacă doriți, ce mi-a fost dată împreună cu viața, mi-a slujit totuși, paradoxal, pentru a mă "adapta" (citește: a face față) marginalizării la care m-am văzut supus încă înainte de a-mi termina studiile și care a dobîndit forme progresive. Se spune că un individ care a cunoscut pînă la un moment dat bunăstarea și succesul rezistă mai greu la sărăcie și insucces, decît unul care le-a exersat deja. Am avut "norocul" de-a beneficia de un asemenea antrenament. Așa încît, atunci cînd mi s-a limpezit oarecum drumul ce-l aveam de parcurs în viață, n-am fost luat prin surprindere. Aveam structura unui marginalizat rebel împotriva marginalizării sale. S-a pus însă, în acest cadru, o altă chestiune și anume cea a unor relații speciale între existență și scris (evident, folosesc termeni convenționali, simplificați). În condițiile relegării mele, elementele lor nu puteau decurge paralel, într-o, fie și relativă, armonie. Existența s-a comprimat, scrisul s-a dilatat. Redusă la un minim de oameni, de fapte, de locuri, viața mea ca atare a cunoscut o reducție de sorginte concentraționară, care n-avea la îndemînă o altă contrapondere mai importantă decît truda literară. Felul meu de-a fi conștiincios, laborios, meticulos, în virtutea unei discipline pe care mi-am însușit-o încă din zorii existenței, sub înrîurirea, în speță, a mamei mele, posesoarea unor asemenea calități

într-un mod pregnant, a fost de natură a-mi favoriza această operație de reechilibrare. Scriu mult și dintr-o nevoie stringentă de supraviețuire, în economia unei vieți monotone, aride, reprimate. Literatura mi-a absorbit, în bună măsură, viața (a fost silită a o absorbi), existențializîndu-se. De unde accentele confesive și afective, tăietura "sinceră", tranșantă, acea manieră deschisă, transparentă pînă la inconfort, a atîtor pagini pe care le aștern, ca și continuitatea și, poate densificarea producției mele poetice, ca și cultura de aforisme. De unde o îndeajuns de bogată corespondență care mi s-a impus ca o necesitate deopotrivă profesională și morală. Viața mea zădărnicită îmi place să cred că pulsează în ceea ce scriu nu doar ca o irealitate (condiție estetică **sine qua non**), ci și ca o irealizare (răsfrîngerea unei condiții biografice). M-aș putea defini printr-o structură a golurilor, nu numai a plinurilor. Sînt nu doar ceea ce sînt, ci și ceea ce n-am putut fi. În forul meu lăuntric, contez mai mult prin această nostalgie a "sîmburilor de vid luminos", a inexistențelor incorigibile...

Ce amintiri ați păstrat primelor luni de după răsturnarea dictaturii lui Nicolae Ceaușescu?

Nu sînt singurul care aș putea vorbi de o feerie interioară, de o plutire suprafirească a acelor dintîi zile de libertate, așa cum se vorbește despre starea de iluminare. A fost o imensă **eliberare** aproape fizică de o povară pe care, mai mult ori mai puțin conștient, o purtam, cei mai mulți dintre noi, zi de zi (cu totul altceva decît parodica "eliberare" de la 23 August 1944, pe care o serbam anual). Îndrăznesc a spune: o intrare, limitată cu zgîrcenie în timp, într-un veritabil Paradis terestru, la antipodul celui făgăduit de propaganda comunistă și amînat la calendele grecești. Personal, am sperat că recluziunea mea tîrgujiană va lua grabnic sfîrșit. Așa se părea, de vreme ce, de la 1 februarie 1990, am devenit redactor al revistei **Viața Românească**. Am **zburat** îndată spre București, unde domnea încă, în pofida unor semnale sumbre din partea puterii uzurpatoare, aceeași atmosferă de vis colectiv. Una din primele mele năzuințe a fost cea de-a mă apropia de opoziția democratică. Alături de Petre Stoica, am

fost primul scriitor român care a colaborat la ziarul **Dreptatea**, renăscut abia de cîteva zile. Am stat de vorbă cu Corneliu Coposu, care m-a bucurat spunîndu-mi că mă cunoștea demult, în temeiul emisiunilor Europei Libere. Umblam pe străzi și aspiram cu nesaț aerul schimbării, ce mi se părea vizibil nu numai pe fețele trecătorilor, dar și pe ziduri, pe copacii ce înmugureau și înverzeau, pe strălucirea cerului urcînd spre apogeul lunilor calde. Trăiam, laolaltă cu obștea, zile furtunoase. În scurt timp, ne-am văzut încolțiți de barbaria mineriadei și, în urma devastării sediului PNȚCD de pe bulevardul Carol, redacția organului său de presă s-a mutat într-un apartament de la etaj al Athenée Palace-ului, unde mă duceam aproape cotidian și unde, alături de o mînă de tineri entuziaști, mă simțeam și eu din nou tînăr, gata a lua viața de la capăt. Au fost o primăvară și o vară tulburătoare, misterioase, cu amiezi înalt-solare și nopți neliniștite și fierbinți, ca din altă lume, cînd mă simțeam, în sfîrșit, integrat Bucureștilor **mei**, acelei viziuni romantice, alunecînd în ficțiune, a metropolei dorite, pe care o nutream demult, într-o intimitate copilăroasă nemărturisibilă. Încă îmi puteam permite a plăti o cameră închiriată pe strada Franklin, la o jumătate de pas de Ateneul român. Iluzia "revanșei" abia dobîndită mă copleșea. Mirosurile ațîțate ale vegetației se îmbinau cu cele ale șpalturilor proaspete, muzica unei lascivități ieșite din timp, răzbătînd din localuri, se împletea cu lozincile, de astădată sincere, ale demonstranților. În fiecare după-amiază, pînă seara tîrziu, participam la impresionanta manifestație din Piața Universității, din balconul căreia am și vorbit. Îmi stăruie încă în auz, ca o scumpă amintire, refrenul faimosului imn al golanilor, precum și clinchetul a sute și sute de chei, agitate de mîinile înfrigurate ale anticomuniștilor, care simboliza agonia erei totalitare. Împreună cu Petre Stoica și cu Barbu Cioculescu, am alcătuit cu entuziasm pagina literară, avînd o apariție săptămînală, a **Dreptății**, în care au publicat zeci de scriitori din toate generațiile și care a fost frecvent apreciată drept una dintre cele mai frumoase împliniri ale presei românești a momentului. Dar cine își mai aduce aminte de atari lucruri ce par a aparține preistoriei? Descurajările au venit repede, din toate părțile. Manifestația din Piața

Universității, un Tien An Men băștinaș, a fost spulberată, după cum se știe, de brutalitatea cîrmuirii restauraționiste ce s-a slujit de brațul manipulat al unor mineri reali, ca și al unor securiști travestiți în mineri, ultimii neavînd nimic comun cu primii decît faptul că... **săpau** și ei! **Dreptatea** a încetat a ne mai sprijini inițiativa. Uniunea Scriitorilor a împărțit cu dărnicie un fond de zeci de locuințe unor scriitori ce, totuși, aveau locuință în capitală și unor... nescriitori (cel ce vă vorbește, găsindu-se în acele zile internat la spitalul Elias, s-a văzut, firește, uitat, deși depusese o cerere). Prețurile exorbitante care s-au instaurat despotic, în scurt timp, ca și lipsa de cuvînt a celui ce mă găzduia, pe care-l tratasem ca pe un om de cuvînt, m-au împiedicat a mai avea o prezență bucureșteană stabilă. "Tinerețea își adună materialele, scria Baudelaire, ca să dureze un pod pînă la lună, sau să înalțe un palat ori un templu pe pămînt și, după un răstimp îndelungat, omul de vîrstă mijlocie sfîrșește prin a-și clădi cu ele o cabană într-o pădure." Vai, dacă aș putea clădi, astăzi, măcar o cabană într-o pădure!

Nu de puține ori, cînd v-am căutat la telefon, Mama dumneavoastră ridica receptorul. O voce caldă, blîndă, aș zice specific moldovenească. Din cîte știu, Mama dumneavoastră v-a ajutat să treceți cu bine diverse încercări, să depășiți obstacolele pe care vi le-au scos în cale vitregiile sorții. Știu că, acum, resimțiți dureros absența Mamei - fiind internată în spital - ceea ce mă îndeamnă, o dată mai mult, a nu evita, ignora sau trece sub tăcere rolul Mamei dumneavoastră, într-o viață ce se consumă într-o aproape permanentă furtună. Fără această protecție sublim maternă, cum credeți că ați fi trecut printre atîtea "scylle și caribde"?

Relevînd rolul extrem de important pe care l-a jucat și-l joacă mama în desfășurarea existenței mele, aveți întrutotul dreptate. Sînt mișcat de faptul că v-ți gîndit la aceasta. Dar, așa cum se întîmplă nu o dată cu lucrurile de mare însemnătate în viață, mi-e greu să vorbesc despre un asemenea subiect. Intim întrețesută cu trăirea mea zilnică, de cînd mă știu, imaginea mamei e aidoma unui tablou pe care, stînd foarte aproape de el, nu-l poți percepe decît pe fragmente. Întregul

vast e abia bănuit, pierdut în ceaţă. Nu cred că exagerez vorbind aci de o ceaţă mitologică. Întrucît, în nesfîrşitul lanţ de decepţii, frustrări, neîmpliniri prin care am trecut, fiinţa mamei a rămas pentru mine o constantă - aş zice magică - a sprijinului , a adăpostului, a ocrotirii. Condiţia de născătoare (**genitrix**) s-a prelungit prin cea de ocrotitoare absolută, neştirbită de nimeni și de nimic, unică prin devotament, printr-o afecţiune intens și omogen transpusă în fapta umilă, plină de abnegaţie, în afara căreia mi-ar fi fost cu mult mai greu, dacă nu cu neputinţă, a înfăptui mult-puţinul pe care l-am înfăptuit. Îmi dau seama bine: mi s-ar putea reproșa, în temeiul psihanalizei, fixaţia maternă, acea fascinaţie ce ameninţă să obstrucţioneze evoluţia eului. Dar nu e chiar așa! N-am fost un copil răsfăţat și cocolit, nici n-am fost împiedicat a mă ocupa de ceea ce-mi plăcea, a săvîrși ceea ce doream. Călăuzirea mamei n-a fost pentru mine foarte restrictivă, tiranică. **Anima** n-a intrat în conflict cu **animus**! Am impresia că am receptat "arhetipul matern" cu suficientă conștiinţă, cu o dragoste lucidă, cu o gratitudine controlată. Sînt elemente de existenţă ce nu se lasă teoretizate, împinse pe făgașul nici unui fel de subtilităţi reducţioniste. Fenomene ce ţin mai curînd de har decît de un mecanism de idei, oricît de iscusite. Pentru mine, mama e trăire curată, binecuvîntată. Dacă această trăire se supune unor simboluri, cu atît mai bine. Dar, în primul rînd, resimt imensa, rodnica, vitala suflare de înţelegere și dragoste, ce, pe această cale firească, m-a însoţit din clipele celor dintîi licăriri de înţelegere pînă-n prezent, acea dăruire totală, cîtuși de puţin declarativă, abstractă, ci transpusă într-o trudă fără capăt, pînă la uitare de sine, pînă la epuizare. De nenumărate ori, mama și-a sacrificat propriile nevoi, ultimele resurse de putere pentru a mă sluji. Ajunge, cred, un singur exemplu. În 1986-1987, în urma unei fracturi de col femural, care a imobilizat-o într-un pat de spital, aproape o jumătate de an, avea șansa unei operaţii la Tîrgu-Mureş, la un specialist reputat, cu perspectiva recuperării integrale. Ei bine, a renunţat la acea intervenţie chirurgicală pentru a-mi bate la mașină o carte, **Peisaj critic** (faptul că această carte a fost batjocorită prin cinice promisiuni neonorate de editare, prin chinuitoare tergiversări,

pînă la dispariția, am motive a socoti că nu fără intenție, a unei părți a manuscrisului, mai întîi de către cenzura ceaușistă, apoi de către brava sa continuatoare, d-na Magdalena Popescu Bedrosian, cel mai decepționant editor pe care l-am întîlnit, reprezintă o altă poveste). Chiar bolnavă fiind, de cord, mama a continuat, pînă aproape de ziua îndelungatei sale spitalizări la care vă referiți, a-mi dactilografia cu conștiinciozitate nu puținele texte pe care le produc în mod curent. Observațiile, opiniile, sfaturile sale au fost totdeauna pentru mine puncte de reper în activitate. Secretar și bucătar, sfetnic și prieten dezinteresat al tuturor țelurilor și preocupărilor mele, a constituit / constituie, incontestabil, un ax al existenței, deloc lipsită de încercări, ce mi-a fost sortită... Nu pot vorbi despre mama mea fără a vorbi și despre o altă ființă ce mi-a fost la fel de scumpă și anume bunica mea, care ne-a părăsit în 1965 (am înmormîntat-o în Oradea, chiar în ziua nașterii mele, care de atunci e doar o aniversare tristă). Mama mamei mele, așadar un concentrat de maternitate. Bunicii care m-a îngrijit, la început, poate cu mai multă inițiativă și cu un mai apăsat accent decît însăși mama, îi datorez modelarea celor mai delicate fibre ale sufletului meu: duioșia, mila, credința, dragostea pentru cei oropsiți și, nu pe ultimul plan, dragostea de animale (cîinii și pisicile n-au lipsit din preajma noastră, tratați ca membri de familie). Date fiind suferințele morale, sociale și fizice, care au marcat existența bunicii, jertfă în toată puterea cuvîntului pe altarul familiei, îi venerez chipul în amintire ca pe-o icoană. Nu e zi în care să nu mă gîndesc la bunica mea. M-aș închina imaginii ei în locul celei a lui Dumnezeu, dacă n-aș simți că ea însăși e o parte luminoasă din Dumnezeu.

Ce ne puteți spune despre tatăl dumneavoastră?

Tatăl meu (născut în 1906, decedat în 1985) a fost un om blînd, tăcut, timid, sensibil. Cu acea sensibilitate delicată a persoanelor care așteaptă ceva indefinit. Deși de profesie inginer agronom, în tinerețe i-a plăcut să picteze și să cînte. Îl distingea o extremă modestie, o lipsă completă de pretenții materiale privitoare la propria-i persoană, ceea ce nu excludea însă o mare fermitate etică. Nu i s-ar fi putut surprinde niciodată vreo notă de lingușire, de oportunism, de parvenitism.

Avea o demnitate pe cît de discretă, pe atît de integră. Sub masca renunțărilor blajine, tot mai reliefată cu trecerea anilor, pînă la aspectul unui ascetism amabil, se găsea o conștiință inflexibilă. Cinstea sa era fără cusur, impresionantă. Consider că părintele meu răspunde figurii de "legiuitor", înfățișate, în planul simbolisticii, de către Paul Ricoeur, în legătură cu conceptul de tată. Comportarea sa mi-a oferit o pildă vie de corectitudine, demnitate, verticalitate. Dacă mama mea, și ea o ființă extrem de conștiincioasă, de scrupuloasă (ca profesoară, n-a acceptat niciodată nici o formă de intervenție neleală și, cu atît mai puțin, vreun "dar" oneros), întrupează o energie activă, imanentă, tatăl meu a întruchipat, spre a ne folosi de terminologia eseistului francez amintit, postură transcendentă a principiului. Aparenta sa pasivitate, o abstragere sublimă în fond, sublinia autoritatea acestuia. Bănuiți, îmi închipui, că, înzestrat cu o asemenea fire, a avut destule de pătimit. Mutat mereu cu serviciul, pînă-n momentul pensionării, în locurile cele mai ingrate, neglijat și "uitat" cu regularitate în beneficiul altora, mai "descurcăreți", a ilustrat, se pare, un destin al familiei noastre, dislocate din rosturile ei, atinse de nenorocirile istorice ca și de cele particulare, supuse condițiilor pribegiei, nedreptății, sărăciei. Iubea și el animalele. Se bucura cînd putea ține îndelung pe genunchi o pisică. S-a devotat, către sfîrșitul vieții, cîinelui nostru iubit, saint-bernardul Nero, pe care-l plimba zilnic, îl hrănea, îl țesăla. A suferit adînc atunci cînd Nero, deși un exemplar canin splendid, ocrotit de lege și cu totul inofensiv, a fost otrăvit prin bunăvoința vecinilor noștri tîrgujieni. Vecini reprezentativi pentru mentalitatea amarului Tîrg, care, pe deasupra, n-au scăpat prilejul a-l jigni și agresa pe bătrînul meu tată. Nu i s-a mai putut împlini dorința de a-și revedea, înainte de sfîrșit, celălalt Tîrg, dulcele, al Ieșilor, în care-și petrecuse anii, se pare, cei mai frumoși, din cîți a avut, anii studenției. Am impresia că era legat de Iași la modul pătimaș-naiv de care eu făcusem greșeala a mă atașa de Cluj. În schimb, a avut parte, cu puțin înainte de a închide ochii pentru vecie, de un spectacol penibil. Au năvălit în apartamentul nostru cîțiva "băieți", pe cît de bine hrăniți, pe atît de... politicoși, - ați ghicit! - simbriași ai securității,

care au efectuat o minuțioasă percheziție, sub pretextul căutării unor... obiecte furate. Cu două-trei zile înainte, terenul fusese prospectat de doi literați locali, care, bătîndu-mi la ușă, îmi ceruseră părerea cu suavitate asupra unor versuri, avînd grijă de-a arunca în toate colțurile priviri iscoditoare. Paznicii prosperi ai ordinii totalitare au plecat cu un sac mare plin de hîrtii confiscate (deși, oricum, manunscrisele mele nu erau "furate" de nicăieri!). Tata a urmărit scena înspăimîntat și neputincios, țintuit în vechiul său fotoliu. Deja foarte bolnav, starea i s-a agravat neîndoios din pricina șocului produs de intempestiva vizită. S-a stins la scurtă vreme, reducîndu-și viața, după toate probabilitățile, cu un număr de zile, în urma ultimului "serviciu" pe care i l-au făcut, prin cooperare, regimul comunist și amarul Tîrg, în care ne-a însoțit fără bucurie, parcă presimțind că exilul intern va fi pentru noi toți fără scăpare. N-aș putea uita ochii săi, din ultima perioadă de viață pămîntească, indicibil de vii, de tineri, ca de adolescent, emanînd strania căldură și strălucirea imploratoare a vieții netrăite. A fost înmormîntat la Oradea, lîngă bunica. Voi face tot posibilul ca și eu să ajung acolo, neacceptînd în ruptul capului a rămîne în pămîntul amarului Tîrg, pe care și așa am fost nevoit a-l umbri ani destui.

Cu excepția lui Sașa Bardenko (Alexandru Bîrlădeanu), ca și a cîtorva altora, puțini, soarta cetățenilor născuți și plecați din Basarabia nu a fost ușoară, ei fiind obligați deseori să renunțe a-și declara locul de naștere real, pentru a nu le da posibilitatea "cadriștilor" să le descoase trecutul. Despre dumneavoastră se știa că v-ați născut la Oradea, despre regretatul stelist Leonida Neamțu se da ca sigură obîrșia sa maramureșeană - Sighetul Marmației - , deși amîndoi v-ați născut la Soroca, în Basarabia. Sentimentul că suportați o condiție de "stranieri" în fostul Regat al României, în propria patrie deci, nu v-a creat oare un complex pe care ați încercat să-l stăpîniți prin cinste, corectitudine, demnitate, muncă, menite a vă "implanta" în alte spații geografice, făcîndu-se să se uite că nu mai sînteți basarabeanul, ci orădeanul Gheorghe Grigurcu?

Nu mi-am renegat niciodată locul real al nașterii, orașul Soroca de pe malul Nistrului. Împrejurarea că, uneori, acesta a fost înlocuit cu Oradea, se datorează, presupun, unei erori de informație, în orice caz în afara voinței mele. E drept că m-am deprins a socoti Ardealul ca a doua mea patrie și despărțirea silnică de meleagurile sale n-a fost ușoară... Nu doar Leonida Neamțu s-a născut la Soroca, ci și inginerul literat Gheorghe Ursu (Babu), martir al regimului ceaușist, regim despre care zelatorii săi de frunte, precum Adrian Păunescu și Corneliu Vadim Tudor, pretind, azi, cu nerușinare, că n-ar fi făcut victime. Tot din familii sorocene, cunoscute de părinții mei, ca și familia doctorului Ursu, tatăl lui Babu, provin politologul de faimă mondială Vladimir Tismăneanu și poetul optzecist Ion Stratan. La Soroca, bunicii mei dinspre mamă și-au pierdut o casă, abia construită, cu mari eforturi, în urma unei vijelioase revărsări a fluviului Nistru, la începutul anilor '30. O altă casă, cumpărată de părinții mei, proaspăt căsătoriți, a fost de asemenea distrusă de o inundație, în cursul dramaticului an 1940, pe cînd locuiam din 1939, cu mama, tata și mama mamei, la Gheorgheni (astfel am scăpat de ocazia de-a fi înregistrat vreodată ca "cetățean sovietic"). O a treia casă, a bunicilor dinspre tată, din Florești, localitate foarte răsărită din județul Soroca, nod de cale ferată (Soroca nu avea, poate că n-are nici acum, acces la calea ferată), am auzit că ar fi devenit sediul colhozului. Iată, prin urmare, că necazurile noastre au început încă din locurile de baștină! Refugiile prin care am trecut - din Ardealul de Nord, în toamna 1940, și din Basarabia, unde am revenit între timp, pe urmele trupelor române eliberatoare, și de unde a trebuit să ne retragem iarăși, odată cu apropierea frontului, în primăvara 1944 - reprezintă, evident, evenimente de natură a marca pentru totdeauna conștiința unui copil. Vrînd-nevrînd, mi-am asumat psihologia unui "refugiat", termen ce, în anii '40-'50, se folosea, în restul "regățean" al țării, cu un accent nu o dată peiorativ. Paul Goma a descris cu un realism acid destule din umilințele și privațiunile pe care au fost nevoiți a le îndura oamenii din această categorie, resimțită de mulți compatrioți drept "inferioară". Am fost siliți a locui în condiții de precaritate și

promiscuitate. A trebuit să vindem și puținele lucruri mai acătării cu care ne salvasem din calea ocupantului, inclusiv haine și perini. Am răbdat de foame, în speță părinții și bunica, ce-mi ofereau mie, organism aflat în creștere, neocolit de boli ,"bucățica cea mai bună" din hrana mizeră la care mai aveam acces. Timpuri trecute, timpuri îndepărtate, dar nu fără dureroase ecouri morale pînă-n ceasul de față! Din Tîrgu-Jiu, unde tata fusese "repartizat" a doua oară (prima dată, locuisem aci mai puțin de un an, în '40-'41) conform unei "raționalizări" a exodului dinspre Est și Nord, mizeria cruntă a anilor '44-'45 ne-a obligat a ne muta, în toamna 1945, în comuna Peșteana-Jiu, unde am înjghebat o mică gospodărie (grădină de legume, păsări), care ne-a adus la limita de plutire. De acolo, în vara 1950, am luat calea Oradiei. Ani în șir, în cochetul oraș baroc de pe Crișul Repede, n-am putut beneficia, practic, decît de o singură odaie igrasioasă, unde dormeam, nu doar în pat, ci și pe jos, patru persoane. Frig, întuneric, gîndaci, hrană scrupulos drămuită, veșminte peticite. Ne-am restabilit, cît de cît, abia în deceniul următor... După perioada de "glorie" a celor cîțiva ani în care mi s-a făcut marea cinste de a fi fost numit redactor al revistei **Familia**, a urmat, după cum știți, strălucitoarea retragere în amarul Tîrg gorjean. Privind lucrurile retrospectiv, cu sentimentul de liniște relativă pe care ți-l oferă un trecut egal cu o viață de om, aș putea aprecia nomadismul meu (și nu numai al meu!) drept unul de analogie semitică. Nu sînt oare basarabenii și bucovinenii din miazănoapte un soi de evrei ai românității? N-am rămas fără patrie? N-a trebuit să pribegim, adesea în condiții ce, din cauza regimului concentrațional, frizau exilul concentric, exilul în exil? N-am fost ,atît de des, suspectați, "rău văzuți" din toate părțile? Dar remarc și o mișcare în nefericirea noastră, ca să zic așa, inițiatică. O trecere dinspre Orient înspre Occident, adică, simbologic interpretînd situația, dinspre suflet spre trup, dinspre formă spre materie. Călătoriile sufiste au ca etapă inițială exilul occidental, care e, în tradiția simbolurilor, o revenire la materia inițială, etapă necesară a purificării în vederea reîntoarcerii la izvoarele răsăritene ale cunoașterii... Frumos, nu-i așa? Dar realitatea dură nu poate fi conjurată prin teorii.

De la un anumit grad, ea rămîne ca un reziduu al trăirilor, ca un stigmat al ființei, pînă la sfîrșit... Nu v-aș putea contrazice cînd afirmați că am avut / am "un complex basarabean", mai exact o mentalitate de marginal greu adaptabil, un spirit critic cabrat, care a încercat / încearcă a se face ascultat prin cultivarea unor virtuți, a unei discipline. Poate că elementele unor atari virtuți, ale unei astfel de discipline, sădite în ființa celui ce vă răspunde de către familia sa și, eventual, prefigurate de mai departe, s-ar fi făcut simțite și altminteri. Dar în anume condiții biografice ele au căpătat un rol aparte, o funcționalitate specifică. E deosebirea dintre cel ce posedă o armă atîrnată pe perete și cel ce e pus în situația a face uz de ea, efectiv. Oricum, n-am dorit nicicînd să-mi ascund originea. La ce bun? A-ți ascunde originea înseamnă a-ți recunoaște o inferioritate imaginară, a te măslui în raporturile cu propria ta conștiință, nu doar în raporturile cu semenii. Noi, basarabenii, evreii românilor, putem lua de la evrei și pilda, atît de clar conturată, de eficientă istoric și moral, a conștiinței etnice. Nicidecum o conștiință șovină, agresivă, ci una a identității distincte. O conștiință mai curînd resemnat-amară și tolerantă, decît ofensivă, belicoasă. Regret că nu mai pot fi "orădeanul Gheorghe Grigurcu", însă nu pot fi împiedicat a fi basarabeanul Gheorghe Grigurcu! În pofida tuturor dezamăgirilor ce uzurpă această obîrșie, fluturînd-o ca pe un steag național-comunist ori pur și simplu ca pe o cartelă a arivismului, aici ori dincolo de Prut. În dezolanta sa carte, intitulată **Scriitorii de la miezul nopții**, Mihai Ungheanu cutează a mă acuza de a fi... străin de pămîntul nașterii mele. Cum adică? Indiferent de ce mîini este scuturat și unde este azvîrlit, un măr rămîne rodul mărului ce l-a produs, purtător al zestrei sale genetice. Nu e nici un merit în sine, nici, probabil, un defect, ci o realitate care trebuie considerată ca atare. Cu atît mai vîrtos, cu cît nu mi-am recuzat niciodată obîrșia și sper că n-am făcut nimic care să-i prejudicieze amintirea. În temeiul acestei împrejurări, aș cuteza a mă pune în cumpănă - dacă n-aș încerca mai întîi un fior de repulsie, precum atunci cînd ești obligat a te întîlni pe scara blocului unde locuiești cu un vecin care face gălăgie, strică rondurile de flori și se arată recalcitrant la vorba

bună - cu Grigore Vieru, cu Leonida Lari, ca și cu liota de basarabeanofili cu voie și cu... bani de la stăpînirea comunistă sau (și) de la cea restaurațiónistă, care au voiajat de nenumărate ori în "Republica Moldova", dintre care unul, fără a renunța la vița sa oltenească, are tupeul a se declara el însuși... basarabean sub pretextul unui act de naștere (ca și cum Barbu Cioculescu, bunăoară, născut în Franța, ar pretinde că e... francez!). Rămîne de văzut vrednicia cu care am reprezentat fiecare destinul, nevoile și idealurile provinciei natale. Cum-necum, nu mi s-a creat pînă azi, cînd stau de vorbă cu dv., prilejul de a-mi revedea, după 1944, ținutul nașterii. Cîți nu s-au perindat încolo și-ncoace, cîți n-au ajuns chiar pînă-n locurile intime ale primelor mele aduceri aminte, ca și ale înaintașilor mei, cu excepția mea, care poate că, ajungînd acolo, aș fi fost ceva mai emoționat. Fel de fel de delegații, comitete, cenacluri, jurii etc., pentru a nu mai vorbi de "mari personalități patriotice", în relații bune cu toate regimurile, vorba poetului: "unii morți, alții plugari", alții nici dintr-unii, nici dintr-alții, mi-au luat-o înainte! O dovadă suplimentară a faptului că cu unele forme de exil nu se glumește!

Se știe că sînteți un iubitor de animale, saint-bernardul dumneavoastră Nero, otrăvit de vecinii din Tîrgu-Jiu, căpătînd o reputație națională. Cum vă puteți motiva atitudinea?

N-aș dori să par ingrat față de semenii mei bipezi, dar trebuie să vă mărturisesc că animalele, pe care le consider așijderea semeni ai mei, îmi inspiră o emoție fără pereche. Viața lor e de o ingenuitate care, e drept, necunoscînd răul (din punctul nostru de vedere), nu poate determina nici binele (moralei noastre), ceea ce nu mi se pare un deficit. Căci ea corespunde unei primordialități fără prihană, reflectînd un plan cosmic mai adînc decît conceptele minții omenești. În viața necuvîntătoarelor pulsează Viața pură, ca o naștere ce se perpetuează la nesfîrșit, ca o copilărie absolută. Înainte de-a ajunge la dificultățile conștiinței noastre oțioase, ființa trece prin stadiile acestei nașteri și acestei copilării, la treapta mirabilă a unei vaste structuri biologice care le fixează, pe care omul o atinge doar în zorii viețuirii sale. M-am pomenit, din anii cei mai fragezi, înconjurat de pisici,

cîini, de păsări de curte. În familia noastră, făpturile lipsite de grai s-au bucurat de o mare dragoste. Pentru nimic în lume n-aş putea omorî un animal. Sînt convins că aş proceda aidoma acelui egiptean, consemnat de Herodot, care a preferat să lase să-i ardă mobila, decît să-şi lase pisica mistuită de flăcări... Nu mi-a trebuit mult timp pentru a intui că animalele simbolizează nevoia de ocrotire, de milă şi nețărmurită dragoste, în spațiul căreia cel mai puternic se întîlneşte cu cel mai slab, Atotputernicul fraternizează cu creaturile sale cele mai umile... Şi pentru a nu-mi ascunde gîndul ce-l nutream încă din copilărie, e cu putință ca Dumnezeu însuşi, dăruind dragoste, milă, ocrotire, să aibă, la rîndul Său, nevoie de dragoste, milă ocrotire. Nu e acesta - mă pot întreba acum, ca adult, unul din tîlcurile transfiguratoare ale Dumnezeului devenit om, ale paradigmei cristice? Nu reprezintă această zguduitoare reciprocitate între om şi Creatorul a toate cele ce sînt însăşi chezăşia mîntuirii noastre? M-am ataşat de animalele dragi şi am suferit nespus la pierderea lor, precum la dispariția unor membri de familie apropiați, am căutat să am grijă de animalele nimănui, părăsite şi hăituite, în virtutea, cred, a unui simțămînt creştin înnăscut, izvorît din straturi instinctive. Prin mijlocirea oamenilor, l-am întrezărit pe Dumnezeu doar uneori, prin mijlocirea necuvîntătoarelor, totdeauna... Mi-am dat seama de timpuriu de un lucru de natură a întări sentimentele mele pe cît de naive, pe atît de intense: dispreţul, ura, manifestările de răutate şi cruzime față de animale se asociază automat cu o fire grosolană, obtuză, impermeabilă la valorile sufletului, agresivă față de oameni. N-am întîlnit nici o excepție în această privință, n-am impresia că aş putea întîlni vreuna. Atitudinea vrăjmaşă față de făpturile fără de apărare include o disociere față de umanitate, ca şi una față de natură, mai precis e o caricatură bivalentă, o bătaie de joc atît în raport cu criteriile omului civilizat, cît şi cu condiția regnului animal, imitat, prin cruzime, în chip grotesc. Individul de acest fel nu e nici om, nici fiară. E un hibrid de cea mai proastă speță, un avorton al Creației divine. M-a bucurat, în schimb, să aflu că numeroase personalități creatoare au îndrăgit animalele. Socotesc că această postură a lor le

sporește indicele de umanitate, reverberînd asupra întregii lor personalități. Schopenhauer și Wagner, Creangă și Ion Barbu au crescut mult în ochiul meu sufletesc, care se încăpățînează a percepe o relație indestructibilă între creație și autor, cînd am constatat că sensibilitatea lor s-a boltit, caritabilă și duioasă, deasupra ființelor fără grai și fără sprijin, în vîrtejul civilizației noastre, încă, sub multe aspecte, îndeajuns de primitive. Ce poate fi mai impresionant decît dorința fierbinte a unui Berdiaev de a-și regăsi cîinele în viața de apoi? Iar în biografia lui G. Călinescu, momentele cele mai tulburătoare mi s-au părut a fi declarația lui, conform căreia n-ar fi putut mînca o pasăre pe care a văzut-o vie, ca și durerea ce l-a copleșit în momentul morții cîinelui său Fofează, cel pe care a ținut să fie imortalizat într-o pînză a lui Corneliu Baba, împrejurare cînd n-a mîncat și nu și-a părăsit odaia cîteva zile. Multe i se pot ierta astfel marelui și nestatornicului om! Urmărind îndelung pisicile, pe care le-am avut mereu în preajmă, am observat individualizarea lor extrem de nuanțată, răspunzînd, surprinzător, unui registru psihologic uman. Sînt încredințat că putem vorbi, în cadrul bestiarului, despre inteligență, temperament și stil comportamental, ca și, bineînțeles, despre o foarte cuprinzătoare paletă a afectivității. Caracterologia omenească precum și diversitatea noastră socială au la temelie, în mai mare măsură decît se acceptă acum, înfățișarea indicibil variată a lumii animaliere. M-am bucurat să-mi văd confirmată supoziția nepretențioasă, întîlnind următoarele cuvinte ale lui Claude Lévy-Strauss ce au ca obiect doctrina lui Jean -Jacques Rousseau: “Tocmai în măsura în care omul se consideră inițial identic cu toți semenii săi (printre care se numără și animalele), va dobîndi el capacitatea de a se deosebi pe sine în societate după cum va distinge diferitele specii animale, adică de a lua diversitatea speciilor (se poate adăuga: și a indivizilor - n.n.) drept suport conceptual al diversității sociale”. Pentru a nu mai vorbi de însemnările amănunțite, atît de simpatetic - substanțiale, ale unui Konrad Lorenz. Iar opere literare precum **Mumu** de Turghenev, **Pudelul alb** de Kuprin, **Stăpîn și cîine** de Thomas Mann s-au constituit în repere ale memoriei mele de cititor.

Care eveniment al vieții dumneavoastră v-a bucurat cel mai mult?

Nu stau pe gînduri pentru a numi răsturnarea regimului comunist din România, petrecută în decembrie 1989. A fost o primenire nu atît a existenței mele - aceasta, vai, nu s-a schimbat prea mult pînă azi, în datele ei concrete, apăsătoare, impuse de represiunea totalitară - , ci a spiritului meu, căci am perceput, zguduit, că neverosimilul se poate preschimba în verosimil, că imposibilul poate deveni posibil. Mi s-a deschis un uriaș orizont, pe care nu șovăi a-l socoti al paradoxului metafizic. Cu toate că am fost mereu conștient de aberația sistemului comunist, nu mai nădăjduiam într-o prăbușire a lui rapidă, nu credeam că voi mai prinde, pe parcursul vieții mele, acea expiatoare zi. Ivindu-se, ea a echivalat, în economia mea sufletească, un miracol. Mai mult decît o strategie umană, sînt încredințat că s-a manifestat printr-însa o strategie a transcendenței. Astfel mi s-a întărit încrederea în putința miracolului. Mi-am dat seama că bucuria poate țîșni din miezul deznădejdii celei mai grele, că o credință într-o cauză dreaptă poate sparge sarcofagul aparent intangibil al necredinței, victorioasă precum o înviere.

Ați trăit momente de mare umilință? Dacă da, ați putea evoca vreunul?

La absolvirea studiilor universitare, în 1958, am rămas șomer, într-un stat în care șomajul era... inexistent. Purtat cu vorba de către redactorii șefi ai revistelor **Steaua** (unde colaboram, singurul dintre colegii mei de an) și **Tribuna**, n-am putut deveni redactor al acestora, așa cum speram. Și nici facultatea n-a fost dispusă a-mi acorda un post de asistent, pe care, date fiind rezultatele obținute (între care un premiu întîi pe țară, în anul penultim), nu mi s-a părut nepotrivit a-l solicita. Nici profesorii mei, nici scriitorii care mă cunoșteau nu s-au sinchisit de ceea ce mi se întîmpla, de ceea ce urma să fac în viață (cu o singură excepție, pe cît de ilustră, pe atît de, în acel moment, ineficientă, dacă nu de-a dreptul... contraproductivă: Lucian Blaga). După un răstimp de un an și jumătate, umplut cu amare așteptări neîmplinite, la finele lui 1959, am căpătat prima mea slujbă, retribuită cu o

jumătate de normă, cea de secretar al Societății de științe istorice și filologice - filiala Oradea (să transcriu, de pe acum, epilogul ei: cînd jumătatea de normă s-a rotunjit la una plină, funcția în cauză mi-a fost "suflată" fără jenă de către un profesor de limba română - chiar cel ce-mi oferise jumătatea de normă - , un ins descurcăreț, care mai dispunea de încă cel puțin două norme în învățămînt!). Eram un soi de curier. Obligațiile mele de căpetenie erau cele de-a duce corespondența la poștă, de-a prezenta membrilor Societății (adică, în principiu, tuturor dascălilor de limba română, de limbi străine și de istorie din oraș) listele de convocare pentru ședințe și, în speță, de-a colecta cotizațiile. Pentru împlinirea ultimelor două se impunea să-i "prind" pe cei în cauză cu prilejul întrunirii lor, adică la ședințele de catedră, la consiliile pedagogice etc., cînd, cu un chitanțier în mînă, eram silit a deveni un încasator mai mult ori mai puțin sîcîitor. Într-o astfel de împrejurare, m-am văzut față-n față cu dirigintele meu din anii liceului, pe care nu cred să-l fi supărat cu ceva și care, an de an, mi-a acordat premiul întîi. Fostul meu dascăl m-a măsurat lung, după care mi-a spus: "Vai de capul tău! Ai vrut să fii profesor universitar și uite ce-ai ajuns!". Mai erau urechi în apropiere...

Ați trecut prin întîmplări hazlii?

Să vă povestesc cîteva. Luînd masa la restaurantul Casei Scriitorilor, prin anii '70, mă pomenesc cu smocuri de fire de iarbă care cad în farfuria mea cu friptură. Întorcîndu-mă, intrigat, să văd cine le aruncă, îl văd pe Florin Pucă. Cu o mină gravă, acesta îmi spune: "Nu te supăra! E iarbă, nu piatră!" La sfîrșitul anilor '50, mă aflam într-o seară, acasă la Vladimir Streinu. La plecare, îmi reține atenția o sculptură. "Cine e autorul ei?" întreb. "Demo", îmi răspunde amfitrionul. "Poftim?" "Demo", repetă acesta. "Vă rog, nu înțeleg." "De-mo", spune Streinu pe un ton mai înalt. "Bine, bine, văd că e un demon, dar v-am întrebat cine a creat-o." "De-mo", a rostit, silabisind, exasperat, roșu la față, importantul critic. Abia atunci m-am dumirit, plecînd cu un hohot de rîs interior, desigur, pe... seama mea. Un moment al anilor '70. Fixasem o vizită la Geo Bogza. Dîndu-mi seama că, din motive de care nu-mi mai amintesc, voi fi nevoit a o

amîna pentru a doua zi, i-am dat un telefon de la o doamnă foarte bătrînă, prietenă a bunicii și fostă profesoară și dirigintă a mamei, la care mă duceam adesea, ca la o rudă. Am făcut imprudența de a-i spune, între altele, academicianului: “Vă telefonez de la o doamnă în vîrstă”. Replica a fost cea cuvenită: “Înțeleg că-mi telefonați de la o doamnă, dar nu înțeleg de ce precizați că e în vîrstă”. În 1976, vara, mă găseam la o ediție a Festivalului G. Călinescu de la Onești (pe atunci orașul Gheorghe Gheorghiu-Dej). Eram frecvent împreună cu venerabilul meu prieten, inclusiv de boemă și de... șotii, poetul Ion Sofia Manolescu. Se mai afla acolo și Alexandru Ivasiuc, logoreic, impunător, umplînd scena și... dîndu-se bine pe lîngă Nicolae Manolescu. Jocul întîmplării a făcut ca, la un moment dat, să ne întîlnim, într-un hol, două cupluri: eu cu Ion Sofia Manolescu, iar Alexandru Ivasiuc de braț cu Nicolae Manolescu. “Ce vreți, d-le Ivasiuc, i-am spus, fiecare cu Manolescul lui!”

Ați avut ocazia de-a cunoaște nemijlocit fenomene paranormale?

Am impresia că da. În timpul studenției mele clujene, locuiam într-o odaie așezată la etajul întîi al unei case de pe o stradă liniștită, cu toate că centrală, Gutenberg (actualmente Tipografilor). Din cînd în cînd, auzeam izbituri puternice într-unul din geamuri. Intrigați, atît eu cît și gazda mea, un jurist pensionar, ne repezeam să vedem ce se întîmplă, dar nu constatam nimic neobișnuit. Strada era pustie. Loviturile păreau inexplicabile. Abia anii trecuți, citind un comentariu asupra fenomenelor de **poltergeist**, mi-am dat seama că ar putea fi vorba de un fapt tipic, în locuințele unor oameni tineri, a căror energie duce la un atare bizar impact cu ferestrele... Mult mai tîrziu, străbăteam, într-o după-amiază, ulițele unui sat gorjean. Aveam în față clădirea veche a școlii. M-a surprins o anexă întunecată, un soi de paralelipiped, precum un horn uriaș, lipit de partea ei din spate. Le-am atras atenția însoțitorilor mei, care au rămas și ei mirați, afirmînd că n-au mai văzut acel adaos al construcției pe care o cunoșteau bine. Peste vreo jumătate de ceas, cînd am revenit la locul cu pricina, hornul fantast dispăruse... Vă rog să mă credeți: aș putea înmulți cu

ușurință exemplele cerute de dv. dar m-am mărginit, deocamdată, a le menționa pe cele mai puțin... tulburătoare! Ar putea fi vorba - dacă nu v-ați înspăimînta! - de un șir de morți! - neîndoielnic presimțite, prefigurate prin acte materiale, ca și de alte morți aș zice, cu groază: punitive, deși cu totul în afara voinței mele! - , în rîndul unor inși care m-au nedreptățit, care m-au lovit pe cînd mă aflam în nevoie, fără să le fi făcut vreun rău. Convingerea mea din ce în ce mai fermă este că există o supralume, care ne trimite, periodic, semnalele ei, care ne îmbrățișează ca pe niște copii înfricoșați, rătăciți în codrul negru, abscons, al durerilor, în hățișul cărora dibuim o cărare inițiatică. O lume care ne veghează din depărtări, ne așteaptă...

Pe parcursul dialogului nostru, ați făcut dese referiri la revista *Familia*. Pentru o clipă, vă rog să uitați episodul acela neplăcut care a dus la îndepărtarea Dumneavoastră din redacție. În *Peisaj critic*(1), aveți un text dedicat lui Ovidiu Cotruș. Iată începutul acestuia: "Cînd l-am cunoscut, în vara anului 1965, la Oradea, cu prilejul reapariției revistei *Familia*, la care avea să fie angajat în scurt timp, alături de subsemnatul, Ovidiu Cotruș mi-a făcut impresia unui om ieșit din comun". În pagina următoare notați: "Intrigat și, pînă la un punct, cucerit, îl măsuram cu atenție, străduindu-mă să descopăr resorturile acestei naturi frenetice și totodată disciplinate, debordînd de o neobișnuită vitalitate, dar și atît de cerebral stăpînite". În ce măsură credeți că v-a marcat întîlnirea cu Ovidiu Cotruș? Se mai pot ele, întîlnirile, repeta astăzi, desigur, cu alți protagoniști, într-o lume care se transformă atît de neașteptat? Iar acest "neașteptat, vă rog să-l luați ca pe un simplu eufemism...

Cum aș putea uita "episodul acela neplăcut" al înlăturării mele din redacția Familia, în 1974, cînd consecințele lui nu s-au sleit pînă azi? Cum l-aș putea uita, cînd mi-e dat a-l retrăi mereu, în ceasurile de reflecție intimă ale unei marginalizări ce-a purces dintr-însul, ca un lăstar dintr-o sămînță otrăvită? N-aș putea spune - aș exagera neîngăduit - că a fost vorba de-o alungare din Paradis. Consider că a fost ceva mai grav: o alungare din normalitate. O izgonire din drepturile

elementare ale fiecăruia dintre noi, decurgînd din aptitudinile, pregătirea și munca sa. După terminarea facultății în 1958, am parcurs o perioadă grea, de șapte ani (simbolici?), în care, fie că am șomat, fie că am fost profesor, mereu îmbrîncit dintr-un loc în altul, în diverse școli din Oradea, începînd cu cea de ucenici-vînzători, unde, fără a fi socotit demn de o încadrare fermă, eram plătit cu ora, n-am mai putut publica aproape nimic. Divinitatea literaturii părea a-și fi întors fața de la mine, pedepsitoare. Nici măcar revista **Steaua**, în care debutasem și în paginile căreia apăream cu o vagă regularitate, nu mi-a mai acordat atenție. Întrucît devenisem exemplul negativ necesar, din rîndul tinerilor, oaia neagră, înscrisă în scenariu, după ce, la finele anilor '50, fusesem din nou "demascat", datorită vigilenței criticilor-monitori ai momentului (Ov. S. Crohmălniceanu, Silvian Iosifescu, Georgeta Horodincă), drept poet mistic și idealist (onorabilul Silvian Iosifescu folosea, spre hazul lui Blaga, termenul "misticoid"), drept critic de salon burghez. Se părea că nu e nimic de făcut. Aveam simțămîntul că am intrat într-o fundătură, pe viață. Vă imaginați bucuria pe care am încercat-o, în vara lui 1965, cînd Al. Andrițoiu, care mă cunoștea încă de pe cînd eram elev, m-a anunțat că intenționează să mă ia în redacția **Familiei** ce se reînființa, împreună cu alte reviste de cultură. Mi se părea un eveniment neverosimil, un soi de miracol. Odată ajuns în redacție, m-am apucat de lucru cu toată însuflețirea de care eram capabil. Titular al cronicii literare, am mai publicat poezie, alte articole și în special numeroase note polemice, susținînd o vreme și poșta redacției. Colecția mensualului stă dovadă a faptului că semnătura mea (uneori recurgeam la pseudonimul Ștefan Lavu) era mai frecventă decît a oricărui alt redactor. În primul an de activitate, aș putea recunoaște că m-am simțit în largul meu. Aveam parte de doi colegi de excepție: Ovidiu Cotruș și Nicolae Balotă, intelectuali de clasă înaltă, foști deținuți politici, pe care nu mă saturam a-i asculta, căci posedau și un remarcabil dar al expresiei orale, dezvoltat, desigur, și în condițiile închisorii, defășurînd o nesecată și strălucitoare cozerie pe temele cele mai diverse. Am aflat multe din gura lor, mai cu seamă în legătură cu o lume prea puțin cunoscută

pentru mine: cea a vieții politice și culturale a anilor '30-'40, a Cercului literar de la Sibiu, a Gulagului, care echivala o universitate și o academie... Cu o lume ce părea scufundată pentru vecie, precum o Atlantidă, sub valul tăcerii ori răstălmăcirii oficiale. Contactul cu Balotă și Cotruș a jucat un rol în formația conștiinței mele și m-a întremat sufletește. Li s-a alăturat, în scurtă vreme, și confratele lor cerchist, Radu Enescu, sosit de la Cluj, nemulțumit de trecerea sa prin cele două redacții de acolo, și el un eminent "cap filosofic". S-ar zice că am început o perioadă de viață în conformitate cu aspirațiile mele, pe care în armonia ei laborioasă, n-ar mai fi trebuit s-o tulbure nimic. Nu doream altceva, în acele zile, decît ca situația pe care o dobîndisem, după o prelungită și aproape lipsită de speranțe așteptare, să dureze cît mai mult... Dar decepțiile n-au întîrziat a se ivi la orizont. Andrițoiu, care îmi promitea marea cu sarea ("pentru că muncești atît de bine, vei fi primul care va primi premiu, primul care va pleca în străinătate"; să mai adaug oare că m-am văzut ocolit cu sistem de la premieri, de-a lungul celor nouă ani de serviciu petrecuți acolo, și că n-am ajuns în străinătate niciodată?), a început să neglijeze redacția. Întreprindea lungi și enigmatice călătorii peste hotare, iar cînd se afla în țară, prefera a rămîne la locuința din București, deși, sprijinit cu larghețe de autoritățile locale pe care le flata cu dibăcie, primise și o locuință la Oradea. La un moment dat, îmi aduc aminte că a lipsit șase luni încheiate. În absența sa, i se substituia secretarul general de redacție, Stelian Vasilescu, om cu posibilități de producție intelectuală modeste, însă foarte prezumțios și ranchiunos, dornic de afirmare în împrejurări tulburi. Destule rele au pornit de la acest personaj. Treptat, el a monopolizat toate activitățile decizionale ale publicației, ca și fondurile ei (e de ajuns să menționez că, de regulă, cheltuia personal 80 la sută din sumele cuvenite pentru deplasările întregului colectiv), comportîndu-se de-o asemenea manieră, încît opiniile celorlalți redactori, practic, nu mai contau. Reavoința sa se îndrepta cu predilecție spre cei doi "lei", Ovidiu Cotruș și Nicolae Balotă, spre François Pamfil, grafician și critic de artă plastică, precum și - cred că bănuiți! - spre cel ce vă vorbește. Satisfacția supremă a acestui

ciocoi redacțional era de-a ne face zile amare. Exponent al culturnicilor locali, neproductivi și geloși pe înzestrările și înfăptuirile celor din preajma lor, îmi reproșa, în ședințe, cu atît mai vîrtos cu cît se aflau de față și niscaiva "organe de îndrumare", că nu scriu în sensul indicațiilor partidului și că mă eschivez a-l cita pe tovarășul Nicolae Ceaușescu și nu ezita să mă penalizeze cu rețineri din salariu pentru "absențe", în circumstanțele în care nu exista un program de prezență strict. Modelul său suprem, după cum declara adesea, prin viu grai și scris, era Eugen Barbu. Mă puteți întreba ce zicea la toate acestea Andrițoiu. Ei bine, în zilele, rare, cînd dădea pe la redacție, ne acorda, formal, dreptate, dar... lucrurile nu se schimbau. Între redactorul șef și locțiitorul său părea să funcționeze o adîncă și mutual avantajoasă înțelegere, dezmințită, aparent, de cîte o ușoară controversă, fără consecințe notabile. Dar adjunctul, Radu Enescu? Acesta a fost unul din oamenii cei mai labili din cîți am cunoscut. Inteligența sa ludică, mergînd pînă la bufonadă, îi îngăduia un fel de tactică a retractilității, ironiile, calambururile și grimasele sale dădeau expresia amoralismului său de fond. Nu se angaja cu nimic precis. Cuvîntul său era în permanență mobil ca și fizionomia sa. Era în stare să critice, aspru, la o șuetă nocturnă, politica partidului, iar a doua zi să înfățișeze, cu seninătate, un text ditirambic, închinat aceluiași partid. Fricos pînă la nota maladivă, a primit porecla de Iepurilă. Să fi reflectat manifestările sale o traumă, un impact cu autoritățile represive care să-l fi înfricoșat teribil, să-l fi dezechilibrat? Nu ni se pare imposibil. Desigur că, pe acest fond, a fost cu putință demiterea lui Nicolae Balotă, care, încrezător și el în laudele și încurajările lui Andrițoiu, îmi mărturisea, scandalizat, că nu i s-a oferit nici o explicație, ci a primit doar un plic cu avizul în cauză, și a fost preparat terenul pensionării lui Ovidiu Cotruș, bolnav într-adevăr, ca urmare a șederii în Gulag, dar și dezgustat de ceea ce se petrecea în redacție. Mai înainte, fusese concediat Ion Popovici, ins de bună calitate, din generația Cercului, care făcuse imprudența de-a accepta funcția de secretar general, în dublură cu necruțătorul Stelian Vasilescu. În vara lui 1974, a venit și rîndul lui François Pamfil și al meu. La cerințele "tezelor din iulie", se adăuga,

după cum vă spuneam, presiunea unor culturali păguboşi şi intriganţi, dinafara şi dinăuntrul redacţiei, adesea un soi de semiactivişti, care petreceau zilnic ore în şir în anticamera "forurilor" şi care îşi găseau în persoana lui Vasilescu o unealtă şi o întrupare pe măsură. Redacţia trebuia supusă unei epurări ideologice radicale. Calificarea şi munca erau din capul locului suspecte, numai mediocritatea şi lenea fiind apte a servi partidul cu devotament şi eficienţă. Pretextul l-a constituit reducerea schemei de personal redacţional. Felul abuziv în care a fost aplicată aceasta, a reflectat clar o tendenţiozitate obtuză şi arogantă, dispusă a arunca la coş principiile "eticii şi echităţii socialiste", mult trîmbiţate în acel timp de lichidare a "liberalizării". În cazul meu, nu s-a ţinut seama nici de vechime, nici de activitatea desfăşurată, nici de titlurile pe care le posedam. Mi s-a spus, cu un cinism memorabil, că am fost dat afară, întrucît, fiind mai cunoscut, mă voi putea descurca mai uşor! Am trăit un moment de nedreptate strident. Date fiind elogiile şi promisiunile cu care mă înconjura, mieros, Al. Andriţoiu, nici nu mi-a venit să cred vestea pe care mi-a dat-o preşedintele Consiliului judeţean de cultură şi artă! Samavolnicia a fost amplificată de ceea ce a urmat. Redactorul şef a încercat să se dezangajeze - aşa de comod, dar şi aşa de puţin bărbăteşte! - de orice răspundere, pretextînd că, atunci cînd s-a adoptat măsura cu pricina, el se afla în Canada, şi punîndu-l pe veşnic disponibilul Radu Enescu să semneze actele în locul său. La insistenţele mele, s-a prefăcut că cedează, declarîndu-mi că sînt reprimit în funcţie, pînă cînd... a trecut termenul pînă la care aş fi putut intenta o acţiune în justiţie. Abil procedeu! Nici unul din memoriile pe care le-am trimis autorităţilor locale, ca şi celor centrale, n-a primit răspuns. Legalitate şi, pe deasupra, etică şi echitate socialistă, nu-i aşa? Am fost iarăşi împins în şomajul... inexistent, pe atunci, în România, căci slujbele ce mi s-au oferit erau inexistente de-a adevăratelea (asistent la Institutul pedagogic din Oradea şi ajutor de secretar literar la Teatrul din acelaşi oraş). M-am văzut astfel prins într-o cursă. În urbea de pe Crişul Repede, unde petrecusem aproape trei decenii, nu mai aveam nici o perspectivă, împrejurare oglindită şi-n necuviinţa culturnicilor, care nu-şi ascundeau satisfacţia,

ocolindu-mă ostentativ și încetînd a mă mai saluta, de parcă s-ar fi constatat că am săvîrșit cel puțin o delapidare. Singura soluție era evadarea. Evadare? În realitate, o altă treaptă a exilului. Intervențiile amenințătoare ale unor organe de partid, care, vezi Doamne, se pretindeau calomniate, prin simplul fapt că mi-am cerut dreptul, în cadrele legal prevăzute, au avut darul de-a clarifica lucrurile, risipindu-mi șovăielile, indicînd etapa următoare a drumului meu în viață. Aceasta a fost domiciliul obligatoriu la Tîrgu-Jiu.

Ce efecte a avut exilul asupra vieții și activității dumneavoastră?

Cred că oricine își poate da seama că, plecînd din Oradea în chip forțat, n-a fost defel ușor să părăsesc un loc pe care-l consideram - prin "reconstituire!" - al meu, azvîrlit iarăși, la amiaza vieții, în incertitudine, precum la terminarea studiilor. Într-un fel, m-am simțit în exil și în orașul de pe Crișul Repede, pentru că nu m-am putut stabili la București ori la Cluj, după ce trecusem prin aceste seducătoare centre, și, mergînd în sus pe firul timpului, pentru că am fost izgonit de pe meleagul meu natal, basarabean. Dar Tîrgu-Jiul a împlinit, a arondat, ca să zic așa, simțămîntul surghiunului meu, aducîndu-l la conștiința unui destin. Aci m-am izbit de un **nec plus ultra**. Aici am fost nevoit a-mi continua mulți ani, în adîncă izolare, ca "liber profesionist", hărțuit de Securitate, activitatea literară, aici am fost silit a elabora o tactică față de propria mea ființă, fixată "definitiv". Un topos al exilului e, prin definiție, un topos neatracțios, desubstanțiat, un pustiu pedepsitor. De aceea se cuvine a-l combate printr-un program riguros, dens. Demonia apatiei și forma ei finală, demonia vidului nu pot fi contracarate decît prin muncă și disciplină. Drept care m-am străduit a-mi spori și a-mi supraveghea cît mai atent eforturile, eliminînd, pe cît posibil, timpii morți, divagațiile, inconsecvențele de tot soiul. Mi-am redus la minimum contactele sociale, e drept, nu dintre cele mai încurajatoare, pe care le puteam practica aci. Am încercat a trăi într-o perspectivă a eficienței, ce leagă, practic, ziua de zi și ora de oră. În ceea ce privește fondul scrisului meu, mi-am dat seama că acesta se centrează, oarecum de la sine, pe valorile

vieții, pe fundamentele ei de care mă văd atras cu naturalețe. Citesc cu satisfacție acest gînd în Mircea Eliade: "Oamenii care au suferit se întorc la o umanitate caritabilă, sînt apărători ai valorilor plate, uzate, dar veșnic vii". În poezie, mi s-au îmbiat sub condei imaginile sensibile ale unor "cotidiene" și "contemplații", formele desolemnizate ale unei năzuințe spre viață, ce nu înțelege a recurge la retorică. Mă fascinează simplitatea aparentă a elementarului, originarului, a anodinului și cenușiului, a anonimatului. Am impresia că aici rezidă speranța marilor profunzimi, șansele noastre cele mai mari de regenerare morală și creatoare. În critică și gazetărie, m-am regăsit tot mai frecvent în ipostaza unui defensor al onestității, sincerității, bunului simț, valori într-adevăr pe cît de "plate" și "uzate", pe atît de "veșnic vii". Primejduite de valurile epocilor tulburi, socotesc că ele se cuvin, în ciuda tuturor riscurilor, scoase la lumină, explicate și apărate împotriva strîmbei înțelegeri, a manipulării și demagogiei, a dușmăniei fățișe din care pîndesc subcivilizația, subumanitatea. Întrucît am suferit din cauza nedreptății, am devenit un acuzator al nedreptății oriunde cred a o constata. Dar îmi șoptește la ureche un spiriduș: oare nu se pretind a fi așa și alții? Oare cutare, poet și gazetar, prosper azi ca și ieri, zelator al totalitarismului, uns cu toate alifiile, și cutare prof. univ. acad., faimos pentru carierism și oportunism, nu jură și ei pe adevăr, justiție, bun-simț etc.? Care ar fi diferența? Păi diferența e poate chiar exilul! Hîrtia de turnesol biografică am impresia că ne poate ajuta, în chip concludent, la efectuarea unor probe de autenticitate.

Cred că una din marile nedreptăți făcute scriitorului în anii socialismului / comunismului e aceea că el a fost înlăturat de la viața politică, refuzîndu-i-se să scrie articole conform conștiinței sale. Desigur, nu ne gîndim la "omagii"... După revoluția din decembrie 1989, dumneavoastră sînteți unul din cei care recuperează, astfel, un teritoriu pierdut ori interzis. Publicistica din *Dreptatea*, *România liberă*, *Cotidianul* demonstrează apetența dumneavoastră față de climatul politic, social, economic și cultural în care am trăit și trăim. Suferă oare scriitorul român de

"microbul politicii" sau este menirea lui de a lua o atitudine deschisă într-o lume în care guvernarea legilor nu se face simțită?

Că românul este un **zoon politikon** nu încape vorbă. Substratul său meridional l-a împins cu deosebire către o prezență în agora, către o implicare în treburile obștești, nu o dată cu acel exces pitoresc, cu acea exultanță ce ajung a se așeza în gratuitate, pe care le-a imortalizat Caragiale. Îndoindu-se de perenitatea creației lui, E. Lovinescu, scepticul, ne idealiza... Acestui caragialism endemic (**O scrisoare pierdută** rămîne un document etno-psihologic de căpetenie), regimul comunist i-a dat o dezvoltare monstruoasă, asociindu-l la îndoctrinarea forțată, la opresiune și la crimă. Ceea ce părea o glumă inocentă, o farsă impenitentă s-a dovedit a fi un mediu prielnic pentru înmulțirea virusului totalitar. Slăbiciunea vesel-inconștientă a nutrit dezmățul minciunii oficializate și al terorii. Agramatismul, ilogismul au devenit piloni ai politicii de stat. Observația, cu aer de butadă, a lui Bellu Silber, potrivit căreia comunismul românesc e opera colaborării lui Stalin cu Caragiale, n-ar putea fi uitată. Febrilitatea participativă a românului, născut, am zice, politician (desigur, în mai mare măsură, decît poet, așa cum își închipuia Alecsandri), a intrat în malaxorul totalitar, precum o materie primă îmbelșugată. Dar ceea ce putea da impresia de relativă candoare la autorul **Momentelor** (de pildă în viziunea lui N. Steinhardt) a devenit un termen de referință al tendențiozității culpabile, al complicității la o sumbră operă destructivă. Nu întîmplător, Caragiale a fost citit, în anii '80, în altă cheie, demonică (Mircea Iorgulescu). Defectele noastre balcanice au fost puse în abis. Ficțiunea caragialescă s-a dezvăluit drept o premoniție a unei mentalități dezumanizante, care a invadat toate planurile vieții publice, blocînd istoria. Nu întîmplător, propaganda comunistă a excomunicat suprarealismul, absurdul, onirismul, căci aceste formule ale creației riscau a concura nu doar "realismul socialist", ci și însuși realul "celei mai înaintate orînduiri din lume". Absurdul se revărsa în comunism cum fierea într-un organism bolnav. Domnia neadevărului căruia nu i se putea da replică, devenit lege și aparat represiv, alcătuia temelia acestui absurd social corporalizat. Comentîndu-l pe Soljenițîn, Ray-

mond Aron scria: "Există ceva mai rău decît sărăcia sau oprimarea. Este minciuna. Ce ne învață secolul nostru este capcana mortală a ideologiei, iluzia de-a transforma dintr-o dată soarta oamenilor și de-a reorganiza societățile prin violență". Decenii de-a rîndul nu i-am putut riposta minciunii decît în intimitate ori, cel mult, prin critici parțiale, prin meșteșugite ocoluri menite a-nșela veghea cenzurii, tot mai sofisticate, mai perfide. Cenzură care, instrumentalizînd minciuna prin interdicție, coopera și ea, generos, cu absurdul. S-a ajuns la interzicerea unor cuvinte doar pentru că sînt de origine maghiară sau slavă, la eliminarea unor nume de persoană doar pentru că ar fi putut aminti niscaiva personaje sus-puse (Elena, Tamara: fotbalistul Constantin Ceaușilă și-a văzut numele "rezumat" sub forma de C. Constantin), ba chiar la suspectarea unor culori precum verdele, brunul etc. Ce puteam face decît să oscilăm, după ocazii, între haz și indignare? Era natural ca după decembrie 1989 să încercăm a recupera tăcerea impusă, vorbind uneori mai mult, pe un ton mai înalt, cu o vehemență în care se răsfrîng torturantele, îndelungatele oprelişti, pronunțîndu-ne răspicat, în numele unei epoci sacrificate. În decursul ei, caragialismul s-a compromis. Prin joncțiunea sa cu stalinismul propriu-zis al perioadei Gheorghe Gheorghiu-Dej și cu neostalinismul perioadei lui Nicolae Ceaușescu, și-a pierdut dreptul la prezumția de nevinovăție. Acum nu mai e o joacă, fie și riscantă, de prost gust, trivială etc., ci de-a dreptul o ticăloșie. Mitică are mîinile pătate cu sînge. Nu-i mai putem strînge mîna, nu ne mai putem amuza de mofturile și tiradele lui patriotarde, de versatilitatea și cameleonismul de care e în stare, de aranjamentele și parvenitismul pe care le dovedește. Trebuie să-l pedepsim, măcar prin verb, fie că se numește, infamant, Adrian Păunescu, Corneliu Vadim Tudor sau Dumitru Popescu-Dumnezeu, fie că e un biet scrib migrator de la o gazetă la alta, fie că e un "apolitic" gomos și academic, fie că e un filosof cinic în "echidistanța" sa.

Prin scrisul și atitudinea dumneavoastră tranșante, fără echivoc, v-ați creat numeroase antipatii, chiar adversități. În fond, adevărul spus pînă la capăt nu are cum satisface pe toată

lumea. Se zice că, uneori, adversarii pot preciza mai bine o personalitate. Tudor Vianu afirma că "o personalitate n-ajunge să se definitiveze decît prin adversitățile pe care le trezește". "Adversarii, spunea același Tudor Vianu, precizează limitele și deci forma noastră". În climatul nostru literar, v-au ajutat aceste "adversități" să vă definitivați personalitatea? Și cum?

Vă așteptați, poate, să subscriu la acea opinie exprimată, între alții, de către G. B. Shaw, care îl caracteriza pe dușman drept "prietenul cel mai bun, pentru că este întotdeauna omul care mă ține treaz". Ei bine, nu pot! Deoarece am fost teribil de mîhnit cînd, încă în zorii vieții, mi-am dat seama, cu naivitate, că există dușmani, că poți fi dușmănit fără să fi făcut vreun rău, fără un motiv aparent. Decît poate doar dintr-un simțămînt că ești altfel, dintr-un alt aluat sufletesc decît semenul tău, că ești cu atît mai vulnerabil cu cît mai inofensiv, mai încrezător în oameni și în crezul lor moral, pe cît de des proclamat, pe atît de rar urmat. Din primii ani ai tinereții, am simțit reaua voință a unor oameni de care, în credulitatea mea, socoteam că nu mă desparte nimic, care n-au ezitat a mă da afară din instituțiile de învățămînt și din serviciu, a-mi face promisiuni neîmplinite, a mă împiedica să public, a-mi întoarce spatele la nevoie, a mă umili, a mă prigoni, a mă lăsa pe drumuri. N-am avut impresia și nu am nici acum că ar trebui să le fiu recunoscător, că i-aș putea socoti, într-un fel oarecare, prieteni. Oare n-aș batjocori conceptul de prietenie aplicîndu-l aici? Scrisul meu critic a luat adesea o turnură polemică, nu știu în ce măsură datorită unei înclinații naturale, unei "gene" satirice, și în ce măsură unor circumstanțe de existență, în care m-am văzut confruntat, peste așteptări, cu falsitatea, reaua voință, lipsa de civilitate. Poate că, în chipul acesta, persoana mea literară s-a precizat, așa cum presupuneți. Poate că a pierdut șansa unui drum mai... contemplativ, pe care m-aș fi putut mulțumi cu scrisul poetic și cu cel moralist, pe care, în critic, i-aș fi putut evoca mai pe larg pe autorii care mi-au forțat admirația... Cum i-aș putea socoti prieteni pe niște inși care m-au dezamăgit, adesea brutal? Mi-am dat seama că, din păcate, destui din cei ce m-au atacat n-au avut puterea a rămîne în sfera discursului

specific, a jocului de argumente adecvate, lunecînd pe o pantă umorală, așadar dînd frîu liber unor porniri iraționale. Deși situația s-a repetat adesea, am rămas totdeauna, în asemenea momente, stupefiat. Nu m-am putut obișnui cu uzurparea resentimentară a rațiunii. Nu m-am putut obișnui cu reacția vanităților ce pretind dreptul la ultimul cuvînt, la un monopol al adevărului. Adevărul! Cîte injustiții nu se comit în numele lui! Cîți dintre noi nu încearcă a-și extrapola adevărul personal asupra altora, a le pretinde închinarea la acel adevăr, ca și cum ar fi o soluție unică, de rezonanță universală! Nu stă în căderea mea a aprecia cît succes a avut (cît am convins) cu polemicile pe care le-am purtat, dar am căutat a respecta totdeauna pluralitatea punctelor de vedere, corolar al libertății de conștiință. Ce candoare viciată rezidă în tendința de a-l obliga pe altul să-ți accepte ideea și să nu îi dai voie s-o rostească pe-a sa? Din ce mlăștinoasă pornire a spiritului degradat purcede o atare atitudine tiranică? Tinzînd a-ți înrobi astfel semenul, te înrobești pe tine însuți unei prejudecăți dintre cele mai primitive și mai respingătoare. Oare nu sîntem cu atît mai liberi cu cît tolerăm mai multe opinii? Oare cultura nu e cu atît mai înfloritoare cu cît dispune de mai multe voci? Ceea ce nu înseamnă că n-am putea combate propozițiile ce ni se par eronate, insuficiente, tendențioase etc., lăsînd însă interlocutorilor dreptul la replică. Ferindu-ne a-i excomunica de pe poziții ideologice sau oficiale. O personalitate se autentifică nu prin înăbușirea disputelor, ci prin acceptarea lor în duh democratic. Refuzul ocazional al discuției denotă o slăbiciune a personalității. Refuzul metodic al discuției reprezintă o primejdie mortală la adresa acesteia.

Nu întîmplător am adus în discuție aceste adversități. Datorită lor ați fost "expulzat" din Oradea, ajungînd la Tîrgu-Jiu. Și aici ați împlinit 45, 50, 60 de ani, asemeni poetului din Alexandria, Kavafis. Să fie provincia un "rău necesar", să fie ea un loc unde un poet, un critic literar (cazul dumneavoastră) sau un pictor , un sculptor, un muzician se regăsesc cu adevărat, își simt plinul în comparație cu vidul ce-i cuprinde pe mulți artiști din capitală? Mai este operantă - ca să vorbim deschis - opoziția, atît de cunoscută, între provincie și centrul politic, cultural, literar?

Vă dați seama, nădăjduiesc, că n-aș fi în stare a vorbi despre "binele" unei provincii în care am ajuns în urma unui abuz și a unei decizii politice, care l-a suplimentat și cîtuși de puțin ca urmare a voinței mele. În care m-am pomenit țintuit, pentru ani mulți, ca iobag ideologic în toată (fără de) legea, lipsit de dreptul de-a lucra în vreo redacție, aflat la cheremul Securității, prezentă pururi în preajma mea, prin agenții săi declarați și nedeclarați, anchetîndu-mă, percheziționîndu-mă, confiscîndu-mi manunscrisele. E, așadar, un "rău necesar"? Dar ce rău e "necesar"? Nu ne putem substitui Providenței pentru a stabili "necesitatea" răului... Aș putea, în schimb, să vă vorbesc despre răul pe care l-am trăit, pe care-l trăiesc sub zodia unui exil ce pare fără termen. N-am nici o legătură cu toposul său, în care am nimerit oarecum întîmplător, deci nu pot încerca nici acel simțămînt de protecție, acea "emoție a rădăcinilor", pe care e în măsură a le degaja, chiar în zile de răstriște, meleagul natal. Nu mi s-a dat posibilitatea de-a rămîne măcar în Ardeal, în acea parte a țării unde, după aproape trei decenii, am crezut că mi-aș putea găsi acel meleag "reconstituit". Locuința mea e cu totul nesatisfăcătoare, strîmtă și igrasioasă, ducînd, așa cum am mai semnalat, la distrugerea bibliotecii și a manunscriselor adăpostite într-însa ca vai de lume, pentru a nu mai vorbi de sănătatea locatarului. Principala bibliotecă publică a urbei, din păcate, nu-mi poate fi de mare ajutor, așa cum e, din ce în ce mai prost dotată. Nu am în preajmă nici prieteni, nici colegi. Relațiile cu aceștia din urmă rămîn pe seama corespondenței și a telefonului, din ce în ce mai costisitoare. Culturalii locali se uită la mine ca la o ciudățenie. Evită cu scrupulozitate a mă invita la programele lor, la care se întîmplă să sosească oaspeți de la sute de kilometri depărtare (altminteri le-aș tulbura jocurile, ierarhiile, importanța, nu-i așa?), însă nu evită a mă "comenta" pe la spate. Fac abstracție de prezența mea în Tîrg cu o consecvență ce, în sine, i-ar putea onora, pînă acolo încît se întîmplă să nici nu-mi dea bună ziua. E adevărat că n-aș avea timp mult pentru mediul de aici, absorbit cum sînt de activitățile mele legate de alte obiective, deja asumate, dar se uită un lucru indenegabil. Și anume că, făcînd o relativă excepție doar

Petru Dumitriu, care a petrecut la Tîrgu-Jiu un scurt timp din viața sa, ca elev de liceu, sînt, vrînd-nevrînd, cel mai cunoscut autor căruia i-a fost dat pînă acum să trăiască și să scrie în numitul oraș. Se știe că nimeni nu e profet în cetatea lui (și apoi chiar credeți că idealul meu ar fi să devin un... oracol al Tîrgu-Jiului publicînd cu regularitate la ziarul orășenesc, perorînd perseverent la **Radio Tg-Jiu**, cel al cărui nume îmi sună la urechi zilnic, de nu știu cîte ori, rostit în... englezește?). Însă, grație mie, Tîrgu-Jiul are o anume circulație în **mass-media** din țară. E mult mai des amintit decît dacă n-ar fi pus în raport cu ignorata-mi persoană. Vreau, totuși, să dau o satisfacție concitadinilor mei (din rîndul cărora, fie spus în treacăt, n-am șovăit a-i ajuta pe unii, cînd au apelat la mine, deși bănuiam - iar bănuiala, de cele mai multe ori, mi s-a confirmat - că nu-mi vor păstra nici un soi de mulțumire, ci dimpotrivă!). Mă gîndesc a lăsa, fie numai și pe această cale, o prevedere testamentară (desigur, de natura unui testament moral, însă avînd pentru mine o relevanță aparte). Aceea de-a nu fi niciodată, sub nici o formă, evocat la Tg-Jiu. Nici un articol, nici o manifestare culturală, nici o comemorare, nici, cu atît mai puțin, - Doamne! - o eventuală atribuire de nume vreunei pietre din Tîrg, să nu amintească de mine. N-aș vrea să pățesc ca, de pildă, un Ion D. Sîrbu, pe care Craiova, asupra căreia a lăsat un anume gen de mărturii, în **Jurnalul** său, încearcă acum a-l recupera, pe cît de postum, pe atît de jenant. Pe cît cu putință, n-aș vrea nici numele să mi se rostească pe-aici! Sper ca astfel nu numai să nu supăr pe nimeni, ci și să ratific atitudinea contemporanilor mei din proximitatea urbei. Să dau girul meu tăcerii cu care au crezut de cuviință a mă înconjura și care astfel se va perpetua, netulburată în veac.

Nu aș vrea să atentez la intimitatea dumneavoastră, mai ales că sînteți un om cu un profund respect față de orice persoană cu care purtați un dialog, dar ceva mă îndeamnă să vă întreb direct: domnule Grigurcu, v-a fost dor de cineva în așa măsură încît să vă lăsați mistuit de această stare, să încălcați convenientele, bunăoară să ieșiți la miezul nopții din casă, pe frig sau ploaie, spre a vă întîlni cu persoana respectivă? De cine - de nu sînt prea indiscret - v-a fost, vă mai este încă dor?

Vă pot răspunde, lapidar, menționînd o singură inițială: E. Dar ating astfel o zonă enigmatică a vieții, care mă tulbură din ce în ce mai mult, cu cît trec anii: cea a neîntîmplatului. Poate că ceea ce nu s-a petrecut ne definește mai adînc decît ceea ce s-a petrecut. Poate că, pe această cale dureroasă, a irealizării veșnice, absolutul ne trimite semnalele sale, pe care mai curînd le intuim decît le înțelegem, prin care confirmăm așteptarea ca o dimensiune infinită a existenței... Dați-mi voie ca, în continuare, să transcriu o poezie a mea.

Vai încă

Vai încă nici un ritm
nu e îndeajuns de convenabil
nici o artă îndeajuns de perfidă
spre-a reface arta celor netrăite
nici o culoare și nici o prozodie
n-ar putea aproxima așteptarea fără țărmuri
nici măcar urzeala slugarnică-a bijuteriilor
și nici al monezilor de aur scîncet sexual
n-ar putea răscumpăra neîntîmplatul.

Stimate poete Gheorghe Grigurcu, mai credeți în inspirația poetică? Întrebare pe cît de naivă, inocentă, descurajantă chiar, pe atît de reală în zilele noastre. Vă întreb pentru că - sînt convins - scrieți numai cînd vă vizitează muzele. În exercițiul critic - uneori impus (un articol cerut de o revistă sau desfășurarea activității de titular al sectorului critic de la o publicație) - i-ați putut dibui (ca să folosesc un verb blagian) cu ușurință pe cei inspirați și, în opoziție, pe meseriași? Joacă viața - de la cea intimă și pînă la cea socială - un rol important, ori credeți că inspirația ni s-a dat o dată pentru totdeauna?

Se știe că poezia și filosofia supraviețuiesc (se regenerează) datorită unor întrebări "naive", "inocente". Dacă oamenii nu și le-ar pune, ei s-ar opri la nivelul unei "înțelepciuni" statice, formale, lipsite de viață. Încercăm a ne întoarce, cu mai mult sau cu mai puțin succes, la o dispoziție a obîrșiilor, într-o zonă în care funcționează uimirile noastre, întrebările noastre, care, oricît de naive, sugerează tinerețea

Existenței, fața perceptibilă a eternității sale. Una din aceste uimiri și interogații elementare are ca obiect inspirația. Să cred sau să nu cred în inspirație? Dacă v-aș răspunde că nu cred, ar fi ca atunci cînd îl negi **de plano** pe Dumnezeu, fără a-ți da seama că dovedirea inexistenței sale e o sarcină practic imposibilă. Inspirația, acel suflu al Muzelor pe care anticii o proslăveau ca pe o stare de grație, n-are oare similitudini, pentru un creștin, cu harul care suflă cînd și unde vrea? Cum să nu cred în zilele, în ceasurile, în clipele în care ea pogoară asupra mea, ca un semn al unei puteri ce mă depășește? Al unei puteri izvorîte din lăuntrica mea așteptare, dar și din lăuntrul lumii, care-mi răspunde, care mă autorizează, așa nevolnic cum sînt, în verb. Îndoielile se mistuie toate și mă simt atins de o lumină fără timp. Mă simt mie însumi suficient, mîntuit prin înlănțuirile de cuvinte ce exprimă, se exprimă. Swedenborg vorbea despre o mîntuire prin creație, prin acel rafinament al spiritului constructiv, trebuitor, pe tărîmul de dincolo de zbucium, înțelegerii convorbirilor dintre îngeri... Desigur, fenomenul inspirației, ca orice mister de ordin spiritual, poate fi - și este - întors pe toate fețele, hărțuit, pipăit cu degetele sceptice ale rațiunii. Și e bine așa, întrucît examenul rațional ne dă certitudinea unui demers de înțelegere rotund, a unei onestități a cunoașterii, ce sînt în măsură a stabili un **nec plus ultra**. Orgoliosul Valéry era tentat a se așeza în afara lui însuși, a-și urmări propria inspirație ca pe un act săvîrșit de altcineva, ceea ce, în fond, nu înseamnă decît o demisie a superiorității cerebrale, o poartă deschisă înspre obiectivitatea, **ergo** impersonalitatea magică a actului creator. Cînd autorul **Tinerei Parce** vorbea despre o "ipoteză ce reduce pe autor la rolul unui observator", nu se situa oare - involuntar - într-o vecinătate mistică? Baudelaire, la rîndul său, aprecia inspirația drept soră bună cu munca ordonată, de toate zilele, adăugînd că este vorba de două concepții ce nu se exclud, asemenea tuturor contrariilor ce alcătuiesc natura. Găsim aici indicat acel aliaj de bun-simț, numit anecdotic între "inspirație și transpirație", care ne îngăduie a aștepta momentele faste de iluminare întru scris, într-o postură activă, de umilitate laborioasă, care aduce ofranda palpabilului efort celui

impalpabil, venit din înalt. E o întîlnire fertilă dintre două lumi. Aidoma majorității bunurilor spiritului în raport cu majoritatea oamenilor, inspirația nu e oferită "o dată pentru totdeauna". În discontinuitatea, în regimul ei fulgurant, de hierofanie estetică, am impresia că se oglindește o trăsătură fundamentală a condiției umane și anume cea de devenire dificilă, sacrificială, în care luminile sînt plătite prin umbre, iar plinurile prin goluri. Oricît de abstrasă, de izolată în strălucirea sa de cristal, de triumf prin anorganic, creația dă seama de o existență și de forma similiestetică a acesteia care este Destinul.

Deși am mai abordat aspecte ale poeziei într-un alt dialog al nostru, apărut în revista *Steaua*, v-aș întreba dacă autorul care transcrie primele versuri comite - să zicem - o impietate la adresa divinității? Ori conjură, astfel, divinitatea să-l inspire? Credeți că inspirația este doar focul care răvășește pînă la treizeci de ani și ceva, lăsînd în urmă un loc ars, o pîrjolire în sufletul poetului, îndemnîndu-l spre alte domenii unde inspirația nu este "materie primă"?

Desigur, se pot afla suficiente argumente pentru o interpretare "satanică" a creației. Mărturisesc că eu însumi, în unele momente rele, sînt dispus a le da crezare. Nu aduce creația o intensificare primejdioasă a conștiinței de sine, mergînd pînă la egolatrie? Nu încalci printr-însa o poruncă biblică, făcîndu-ți chip cioplit? Nu instituie ea, cel puțin la noi, cei ce aparținem de mentalitatea Occidentului, o aprigă stare concurențială? Și, în miezul său însuși, nu conține acea pornire de re-formulare metaforică, de re-zidire a universului întru fantezie, vis, viziune? Dar, din norocire, pe de altă parte, arta rafinează sufletul, ascute conștiința, redă verbului o demnitate demiurgică, amintitoare de Logosul inițial. Ne face mai conștienți de noi înșine, scoțînd din minereul eului metale pure. E o metafizică spontană, operînd la răscrucile abstracțiunii cu concretul, a sensului cu răsfrîngerile lui plastice nenumărate, prodigioase. E o formă nobilă de libertate, ecou al celei mai înalte libertăți care e, în concepția lui Berdiaev, Dumnezeu. Dacă sîntem creați după chipul și asemănarea Domnului, de ce să nu ne bucurăm și de funcția lui creatoare de lumi?

Dacă îi concedem Atotputernicului atributele lui Apolo musagetul, de ce să nu presupunem că de la El ne vine acea extraordinară senzaţie de împlinire, de cumpănire cu absolutul, cînd nimic nu mai regreţi şi nimic nu mai doreşti, care e inspiraţia? Întrucît vă preocupă acest fenomen, să-l apreciem şi în relaţie cu tinereţea. Incontestabil, tinereţea reprezintă o epocă "eroică" a vieţii, un fel de "inspiraţie" biologică. O febricitare, o frămîntare orgiastică, o "beţie fără vin", cum spunea Goethe, care scoate din străfundurile fiinţei, cu aceeaşi mişcare, amintirile îndepărtate şi aspiraţiile în variantă maximală, din care, de regulă, doar o parte, uneori doar o mică parte, se pot bucura de realizare, rămînînd doar concentrări de aşteptare luminoasă. Acestei "inspiraţii" ţîşnind din ţesuturi, făcînd sîngele să clocotească, îi datorăm un model existenţial pe temelia căruia se clădeşte modelul ficţional al creaţiei. Deoarece, ca avînt ilimitat, ca năzuinţă fantastă, ca aventură interioară, producţia artistică îngînă tinereţea, o perpetuează pe un plan simbolic. Arta poate fi concepută ca o reluare a mecanismului moral al tinereţii - vîrstă fără de vîrstă, copie a veşniciei. Dacă ea depăşeşte sau nu decalcul biografic al perioadei ce-o stimulează, e mai puţin important. Intuiţia populară a fixat masca geniului răpus în tinereţe, drept cea mai caracteristică emblemă a creaţiei. Dar admiţînd că tinereţea, aşa cum afirma Leopardi, e "singura vîrstă ce dă roade pentru viitor", o putem presupune implicată în întreaga durată a unui destin creator, pînă la senectute. Rimbaud şi Victor Hugo, Trakl şi Arghezi sînt deopotrivă tineri în intensitatea duratei care îşi depăşeşte marginile, care, nesăţioasă, se năpusteşte către orizonturile din urma şi din faţa sa. Durata poeziei, a cărei paradigmă e tinereţea, metafizică a ciclului vital.

Poezia dumneavoastră este de o rară concizie, cu metafore de excepţie în sunetul lor cristalin. Poezia nu se reţine, am zice că nu "există", dacă nu cuprinde şi versuri memorabile care, adeseori, pot intra într-o memorie afectivă colectivă. Iată cîteva versuri publicate de dumneavoastră în volumul *Salută viaţa*, Editura Albatros, în 1972: "ca un bărbat pe care jocul de bridge/ îl face să uite că picioarele femeilor/ sînt tot atît de frumoase ca lacrimile

lor" (*Sînt poduri*). Vă mai amintiți, uneori, căror momente le sînt îndatorate aceste inspirate versuri?

Raportul dintre viață și poezie, deși dureros de real, e unul ingrat prin necoincidență și nostalgie reciprocă. Entuziasmat, Cocteau îndemna: "Duceți-vă la Cairo să vedeți două minuni: piramida lui Keops și pe doamna Nimet Eloui Bey" (de origine circasiană, ultima dragoste, se pare, a lui Rilke). Dar doamna Nimet Eloui Bey nu putea fi frumoasă decît ca... o femeie frumoasă. În nici un caz ca o poezie frumoasă și nici ca o piramidă. Ne aflăm în fața unor lumi paralele, precum cele teoretizate de către fizicienii moderni. Frumusețea lumii aievea este supusă unui alt soi de percepție decît frumusețea artistică. E captată prin alte antene. E de înțeles pornirea cititorului (chiar a celui avizat, în care sălășluiește, deseori, o "curiozitate" comună) de-a căuta "cheile" unui produs literar. Lucrul e îndeosebi vădit în legătură cu romanele. Dar ce rezolvă aceasta? Întrucît o poezie e mai mult sau mai puțin elocventă în funcție de "Muza" ei in carne și oase? Și ne mai putem întreba: nu cumva viziunea ar fi rămas aceeași dacă biografia autorului, avînd o altă desfășurare, ar fi inclus alte "Muze"? Obsesia vieții ca explicație rămîne însă presantă. Motivul mi se pare mai adînc decît cel al dorinței curente de decriptare a personajelor (un soi de rebus istorico-literar-existențial), ținînd de năzuința spre reconstituirea originilor, difuză, frecvent inconștientă, însă nu mai puțin reală în conștiința cititorilor. "Origine" a literaturii, viața se înzestrează astfel cu un prestigiu mitic. Ea constituie matricea primordială, unitatea în care se varsă "fragmentele" literaturii, instanța superioară în care acestea s-ar cuveni judecate și sancționate. Dincolo de confuziile mai mult ori mai puțin grosolane, care amestecă, vai, codul ficțional cu cel real ori le substituie, se cuvine a înțelege și nevoia reașezării lor la inițial, reducerii la coerență. Literatura complică, viața simplifică. E o cale **sui generis** de restituire a generalității. Și, poate, de reîmprospătare, de tonifiere a ei, prin ocolul efectuat pe tărîmul particularului. În acest sens, Michel Foucault arăta că la generalități nu se ajunge prin mînuirea unor categorii metafizice, greoaie, apriorice, căci, misterioase, generalitățile se ascund "în

cotloanele, în detaliile lumii celei mai imediate". În definitiv, viața nu e maxima generalitate la care putem avea acces? Respingînd tirania "identificărilor", în domeniul ficțiunii artistice, cu indivizii și împrejurările realului, socotesc că putem fi, totuși, toleranți cu impulsul inevitabil ce le face posibile.

Nu cred că a scris cineva mai inspirat despre poezia dumneavoastră ca Marian Popa. Reproduc de pe coperta volumului *Salută viața*: "Dacă ar exista un tablou al elementelor poetice similar celui creat de Mendeleev, atunci opera lui Gheorghe Grigurcu ar trebui introdusă în căsuța metalelor rare, care dau duritatea (...) el este, după opinia noastră, unul dintre cei mai importanți poeți ai generației sale". Formulare fericită. Dacă ar fi să propunem un model pereche, gen Nichita Stănescu-Marin Sorescu și Ștefan Aug. Doinaș-Geo Dumitrescu - neinspirate, cred - dumneavoastră de cine v-ați simți cel mai apropiat, fără ca această apropiere să atenteze cumva la originalitatea discursului dumneavoastră poetic?

Vă mulțumesc pentru atenția de a-mi reaminti amabilele cuvinte ale lui Marian Popa cu privire la poezia mea. Înțelegeți, sper, că îmi e greu a mă judeca singur. Pot, cel mult, a da glas unui simțămînt de insatisfacție - nu știu cît de îndreptățit nici acesta - referitor la felul în care sînt receptat ("înțeles"), într-un climat în care, pe de o parte, funcționează un model liric diferit de ceea ce fac eu (neoexpresionist, conceptual, clamoros, cu un mister cît mai explicit, discursiv, lipsit de interes față de cel implicit, sugerat, un model cu viscerele "metafizice" cît mai la vedere), iar pe de altă parte s-a alcătuit un "comitet reprezentativ" al "generației", un eșalon instituționalizat al ei, nu fără un subtext ideologic, fără o manipulare directă ori indirectă. Deși nu m-aș putea plînge prea tare. Despre producția mea lirică s-au pronunțat, frecvent măgulitor, o serie de critici însemnați și de poeți cu ochi ager și limbaj ductil. Dar frazele lor n-au avut răsunet într-un mediu cu gustul, cu interesele și inerțiile orientate altminteri. Cu toate că nu e totdeauna conștientizată, în literatura română contemporană s-a impus o modă. Pelerinele ori rochiile retorice, care se cer, au o tăietură explicativă, tivuri la vedere și o lesnicioasă fîlfîire biruitoare.

Regimul totalitar a avut nevoie a raporta "succese" proprii și în domeniul literaturii, drept care a acceptat un grup de autori afirmați mai cu seamă în deceniul șapte. Unii au devenit megafoane ale oficialității pur și simplu, alții au făcut compromisuri mai discrete, alții în fine, s-au arătat încă mai rezervați, capabili chiar de unele atitudini inconformiste, rămînînd însă legați, măcar prin relații personale și prin interese materiale, de oamenii puterii. Sînt mîndru că, aflîndu-mă în eșalonul doi, îi am drept "colegi" pe unii din cei mai importanți poeți români din perioada postbelică, neintrați în manuale, situați, din punctul de vedere al marelui public, pe o orbită periferică. Cînd mentalitatea "consacrării" unilaterale va ceda, cînd conștiințele critice libere vor avea raporturi cu valorile libere, aș vrea să cred că se va produce o schimbare de perspectivă, o revizuire (cît de înspăimîntător e, pentru unii mandarini culturali de azi, acest cuvînt!) în beneficiul celor încă pe nedrept tratați ca niște rude sărace. Cărțile vor fi amestecate din nou și orice bănuială de trișerie va trebui înlăturată. În calcul va fi necesar să fie introduși și poeții exilului. Sper într-un succes al tuturor valorilor adevărate, chiar dacă speranța e un risc. Dar oare nu e riscul care merită cel mai mult a fi asumat? - Ați dori să știți de care "pereche" poetică aș fi "mai apropiat". Să precizez, mai întîi, că aș grupa altfel perechile propuse de dvs.: Ștefan Aug. Doinaș-Nichita Stănescu și Geo Dumitrescu-Marin Sorescu. Întrucît perechea numărul unu prezintă un numitor comun al solemnității, al "viziunii" cu toate motoarele sub presiune, pe cînd perechea numărul doi împărtășește un aer ghiduș, de luare peste picior, "demitizant", cum s-a spus și s-a răs-spus. Cunoașteți, probabil, părerea mea asupra binecunoscuților poeți pe care încercați a-i rîndui într-un cadril ce, oricum, nu m-ar putea seduce. Cu excepția lui Doinaș, așezat îndeobște de către comentatori, în mod corect, în tiparele vocației sale livresc metafizice, de un romantism aliat cu impecabilele prozodii, ceilalți mi se par mai mult ori mai puțin supralicitați. Nichita, acel actor, cu succes fulminant, al poeziei, mim genial al geniului, a primit statutul unei stihii, al unui măreț spectacol natural, ca un soi de Niagară danubiană. În duh balcanic, artificiul său a fost luat drept

monedă bună, afectarea s-a văzut ridicată la rangul de valoare absolută. Ploieșteanul Nichita a fost exaltat pe urmele cvasiploieșteanului Caragiale. Cu mica deosebire că, pe cînd autorul **Momentelor** își vindea miticismele drept miticisme, pe marfa succesorului său au fost aplicate etichetele unor produse pretențioase, superlativele profunzimii, strălucitoare aidoma soarelui pe care nu-ți poți ține privirea... Neîndoielnic, un autor inteligent și subtil, în direcția democratizării prin inovație și a inovației prin democratizare, frizînd, după cum am afirmat mai demult, un fel de avangardism popular, Geo Dumitrescu ni se prezintă în mai mare măsură ca un factor al devenirii, ca un ferment care a ușurat "dospirea" aluatului optzecist decît ca un mare poet în sine. Cît despre Marin Sorescu, ieșit și el de sub mantaua geodumitresciană, ce s-ar putea spune decît că, dacă Nichita a fost un actor tragic, un Hamlet valah, care a interpretat, în felul său, adagiul a fi sau a nu fi în "necuvînt", e un histrion de estradă, un comic inventiv și cuceritor în unele show-uri, truculent și lipsit de spirit autocritic în numeroase altele? Un Topîrceanu evoluat, trecut prin absurd, pus în abis, așa cum se cade în acest "sfîrșit de veac la București".

Dacă ați conduce o "școală de poezie" (curs, cenaclu, atelier etc.), cum ați proceda? Ce sfaturi ați da învățăceilor dv.?

Nu știu, nu-mi dau seama acum. Circumstanțele existenței m-au ținut departe de tineri. Cu toate că am început să public încă de pe băncile liceului, cînd am condus și un cenaclu orășenesc, timp de peste două decenii n-am avut nici măcar posibilitatea de-a lucra într-o redacție. Cu toate că posed titlul de doctor, n-am căpătat vreodată nici cel mai modest post într-un institut de învățămînt superior. La începutul anilor '60, am funcționat ca profesor la Oradea, dar, în speță, la cursuri de ucenici vînzători ori la școlile elementare, locuri ce nu prea aveau tangențe cu creația literară. E drept că la **Familia**, între rubricile pe care le-am susținut, a fost o vreme și cea de poștă a redacției. Numeroși tineri și mai puțin tineri autori mi-au trimis și-mi trimit în continuare scrisori, manunscrise, cărți, cerîndu-mi părerea și, nu o dată, sprijinul. Mă ocup de ei, în măsura posibilităților mele de om foarte izolat, pentru care chiar și drumul pînă-n satul vecin,

spre a parafraza o parabolă a lui Kafka, poate reprezenta o bucată apreciabilă de viață, de nu chiar o... imposibilitate. Însă nu-mi pot opri imaginația să-mi construiască o ipostază de dascăl de poezie. Se pare că un atare dascăl a fost, în Statele Unite, confratele Mihai Ursachi. Poate că mă și visam făcînd o asemenea treabă, cînd, fiind foarte tînăr, eram dispus a socoti că viața are o oarecare coerență, o oarecare logică, permițînd cuiva care a învățat cu rîvnă să învețe, la rîndu-i, cîte ceva pe alții. Cred că n-aș putea proceda decît simpatetic, extinzîndu-mi prietenia, al cărei cult l-am avut de timpuriu (nu și satisfacțiile scontate), către mai tinerii colegi **in spe**. Aș fi stat de vorbă cu ei în așa manieră, încît să-i ajut a se descoperi, a deveni ei înșiși. Stilul american, debutonat, lipsit de conveniențe, direct, mi-ar fi convenit de minune. Mi-aș fi mobilizat propria tinerețe - ascunsă, amînată, în orice caz n-am impresia că integral pierdută[1] - pentru a stimula tinerețea lor, a o aduce la acel unghi mirabil din care se pot face **descoperiri**. De unde se re-descoperă lumea fără încetare, cu simțămîntul, echivalent cu absolutul, al unei creații. "Cînd doi adolescenți de șaisprezece ani, notează Jünger, discută cu entuziasm într-o mansardă sau în timpul unei plimbări prin pădure despre un autor pe care l-au descoperit, faptul este mai important decît o adunare a Uniunii Scriitorilor sau o ședință a Academiei". Așa este! N-am uitat ceea ce simțeam în anii fragezi și sper că-i pot înțelege pe junii ce reconstituie feericul traseu către cunoaștere, al cărui început este electrizat de o magie irepetabilă. Aș fi dorit, printr-un reflux în timp, rămînînd eu însumi, **id est** cel de acum, să devin unul din acei adolescenți care peripatizează în zilele noastre, spre a ajunge la naiv-esențialele lor revelații. Spre a fi în stare, aidoma lor, a palpa pulsul originarului. Să-mi asum stîngăcia lor, mai încrezătoare în sine decît în orice experiență dusă la capăt. Oare să răzbată aici propriul meu deficit de trăire, adînca neajungere pe care am încercat-o de tînăr, pe care am trăit-o deznădăjduit-bucuros, aproape din capul locului? O neajungere irezolvabilă, ținînd de destinul devenit conștiință? N-ar fi cu neputință. Amintirea tinereții mele cenușii și umile, petrecută la umbra unor colosale ziduri ce păreau de neclintit, ale societății, dar și ale unor împrejurări

personale, s-a convertit în dorința de-a lumina tinerețea altora, de-a o ajuta cel puțin printr-un avans de luciditate. Am rămas suspendat undeva, între o tinerețe pe care am ocolit-o și o tinerețe care mă ocolește. Între o tinerețe personală, și alta, componentă a lumii, ce nu s-au putut intersecta... Dar să mă întorc pe planul ipotetic propus. Dacă mi s-ar fi dat, la ora de față, prilejul de-a fi mentorul unor începători întru poezie, aș fi ținut seama, cu strictețe, de vulnerabilitatea extremă a ființelor în cauză. Firește, orice făptură tînără e vulnerabilă. Dublu vulnerabilă e însă una ce se pregătește a păși, suplimentar, într-o viață ideală, în care nu mai există acoperirea prin instinct și experiență colectivă, în care nu se află nici certitudine, nici împăcare cu sine. Orice aspirant la artă pășește pe buza unui abis al nesiguranței. Cu cît e mai adevărată chemarea sa, cu atît îndoielile ce-l bîntuie riscă a fi mai răscolitoare. Cu cît darul său are mai mari dimensiuni, cu atît neîncrederea stadiilor împlinirii lui îl poate mai dureros marca. Divulgate brutal, sancționate cu ironie, stîngăciile tînărului poet se pot răzbuna teribil. Dacă o construcție e rău întocmită în provizoratul său juvenil, ea se poate surpa catastrofal, strivindu-l pe nefericitul său autor. Chiar îndreptățită, o observație făcută fără tact riscă a produce o criză și o inhibiție durabilă. Nu trebuie să-i subestimăm pe începători, supraestimîndu-ne. Suferințele tinerilor (și cînd oare se epuizează tinerețea cuiva care simte vocația poeziei?) pot fi atroce. Nu contează motivul declanșator, aparent neînsemnat, ci efectul acestuia în realul psihic. De aceea se impune în cazul celor mai tineri poeți un tact special, ceea ce Ortega y Gasset numește “pedagogia aluziei, singura pedagogie delicată și profundă”. Pedagogie valabilă, am impresia, totdeauna cînd ne apropiem de vlăstarele cele mai fragede ale spiritului, el însuși aluziv și delicat, atît de nesigur la umbra marilor enigme.

În ce măsură poezia, a dumneavoastră și, dacă doriți, poezia în genere, e supunere și în ce măsură e revoltă?

Ambiguitatea funciară a operei de artă o face să ilustreze simultan atît supunerea cît și revolta. Supunerea i se cere prin însăși condiția sa. Poezia trebuie să fie poezie, iar nu nonpoezie, oricît ar fi de

inconformistă, de insolită, de "antipoezie". Aceasta din urmă nu reprezintă altceva decît o reconstrucție a poeziei, pe baza minimală necesară păstrării identității sale. Între evoluție și imuabilitate, poezia își reafirmă rostul cu două fețe, precum figura lui Ianus. Opera, arată Roland Barthes, este esențialmente paradoxală, deoarece constituie, în același timp, "semnal al unei istorii și opoziție la acea istorie". Ea conservă "un miez dur, ireductibil, în masa vagă a evenimentelor, a condițiilor, a mentalităților colective". Acest miez ireductibil e static, "absolut", dar el provine din adiționarea, presarea, densificarea unor date tranzitorii, istorice, relative. Subordonată istoriei pe care o reflectă (în ultimă instanță, propriei sale istorii, ca limbaj instrinsec), poezia se revoltă împotriva aceleiași istorii, își revendică o formă și un loc în orizontul stabilității. Această formă și acest loc nu-i pot fi asigurate dacă poezia nu-și stabilește autenticitatea. Insurgența ei împotriva istoriei posedă și această trăsătură - extrem de importantă - a debarasării de formele insuficiente, caduce, împovărătoare, ale epigonismului, prolixității, inexpresivității, recursului la limbaje inadecvate etc. "Eveniment" sieși, renunță la "evenimentele" pregătitoare, așa cum un croitor șterge de pe haina terminată semnele făcute cu creta. Apare însă, în veacul nostru bulversant, o primejdie: cea a unei false supuneri și a unei false revolte, venite din afară, din mizeria istorică a ideologizării. Creația nu se mai confundă cu propria sa devenire, ci cu criterii străine de natura ei, sub chipul unor teme și tendențiozități. E comandată nu de propria sa instanță, ci de un beneficiar extraestetic, deseori opac, răuvoitor, tiranic. Să vedem cum se înfățișează, în acest plan, raportul dintre subordonare și revoltă. Subordonarea este suverană. Ea înghite revolta, impunîndu-i pseudo-manifestări cum ar fi, în sens textual, antiformalismul, primitivizarea limbajului, iar în sens tematic protestul împotriva imperialismului, lupta împotriva dușmanului de clasă, lupta pentru pace ș.a.m.d. Firește, textele sînt invadate de inautenticitate. Poezia de acest tip exprimă o cădere în contingent, care o malformează, sau pur și simplu o suprimă. Nu se poate vorbi, în infernul în care a introdus-o mentalitatea totalitară, de un organism poetic viabil, funcționînd în cei doi

timpi despre care discutăm. Iată de ce pretinsele atitudini protestatare ale unui Adrian Păunescu, bunăoară, nu sînt decît niște penibile simulacre. Ce-ar putea fi de reținut, ca "revoltă", sub unghi civic-moral, din imensa galimatie subordonată proslăvirii totalitarismului în general și sceleraților săi cîrmaci în particular? Grăitoare e și decăderea discursului acestei producții, covîrșită de acea hidoasă boală a istoriei care este oportunismul, incapabilă a-și menține "miezul dur", nucleul identității. Un discurs eșuat în gazetărie, în sentimentalism lăbărțat, în populism strident. Discursul cetățenesc generos al înaintașilor apare reluat pe bucla unui tendenționism oneros. Tiparele pașoptiștilor sînt umplute cu slogane ceaușiste. Și cazul bardului de la Bârca nu e singular. Naufragiul în obscuritate fastidioasă al lui Ion Gheorghe sau în industria de ilustrate mînăstirești al lui Ioan Alexandru reprezintă alte simptome ale mistificării ideologic programate.

Ați fost acuzat de către răuvoitori că respingeți poeți socotiți importanți, precum Nichita Stănescu și Marin Sorescu, și lăudați în schimb poeți mai puțin însemnați. Cum puteți replica la o atare învinuire? În general, sînteți acuzat de negativism. Cioran scria undeva: "Judecîndu-i fără milă pe contemporani, ai toate șansele să faci în ochii posterității, figură de spirit clarvăzător. Totodată, renunți la latura primejdioasă a admirației, la riscurile extraordinare pe care le presupune". Vă regăsiți oare în aceste cuvinte? Vă mențineți aprecierile favorabile și nefavorabile pe care le-ați făcut asupra poeților ori aveți ceva de retractat, modificat, regretat?

Ceea ce s-a înfățișat, nu chiar rareori, ca deficit în domeniul criticii românești postbelice, a fost spiritul critic ca atare. Altfel spus, tăria de-a respinge, cu excepția, desigur, a proletcultismului (respins și el, pînă la urmă), care, în perioada sa cea mai virulentă, a încercat a demola (interzice!) marea majoritate a valorilor noastre literare, dintr-o înverșunată pornire extraliterară. Afirmația a prevalat din mai multe motive. Mai întîi, odată cu "dezghețul" din jurul lui 1965, ca un factor restaurator al tradiției. Apoi ca un instrument al susținerii și

încurajării "generației '60", cea dintîi manifestare **in corpore** de literatură autentică. Apoi, în fine, ca o formă a inerției afirmațiilor deja făcute, nu o dată în duhul unei benevolențe exagerate, al unui entuziasm primăvăratec ce nu mai putea fi ușor rectificat (exemplu frapant: cultul lui Nichita Stănescu). Nu trebuie pierdută din vedere nici insidioasa infiltrare a triumfalismului oficial, interesat a menține apa liniștită a unor judecăți confortabile, "pozitive". Să ne amintim cu cîtă neîncredere au fost primiți criticii care n-au respectat **stat-quo**-ul, "oile negre" ale disciplinei, precum Marian Popa, Alexandru George, M. Nițescu... Despre cel dintîi, cineva afirma, înspăimîntat aidoma unui prelat habotnic aflat în fața unei diavolești apariții, că e dintre cei despre care nu e bine să se scrie. Greșesc oare dacă socotesc că se străvede aici un efect al deceniilor de represiune, de refulare a tuturor reacțiilor libere? După cum era de prevăzut, mentalitatea s-a păstrat și după decembrie '89, concentrîndu-se în cetățuia conservatorismului interesat, ce-și zice "estetic" și "apolitic", a **Literatorului**, patronat și răsplătit de putere. Dar critica nu se poate reduce la elogii, nu poate fi uniformă în luminozitate cum o litanie permanentă. Fenomen al vieții, nu poate stagna în admirație. Pe bună dreptate, Eugen Ionescu atrăgea atenția, încă în anii '30, că o critică exclusiv pozitivă pare a nu fi critică! Teama de negație e o manifestare primitivă, explicabilă, în vremea noastră mașteră, prin nevoia de apărare a ființei supuse unei agresiuni ieșite din comun, ca și un reflex al celei ce exercită agresiunea. Mediile democratice, evoluate, nu o cunosc. Monstruosul îngheț totalitar, atît de preocupat de "dialectică" la treapta teoriei de sine, a sugrumat, în realitate, negația care nu-i convenea. Așa se explică, pentru a ne întoarce la oile noastre negre, prigoana împotriva celor ce se îndoiau de consacrările, instituționalizările, tămîierile ori de simplele clișee din spațiul cultural al "epocii de aur". Prigoană pe care cel ce vă răspunde la întrebări a simțit-o nemijlocit... Mi s-au adus felurite învinuiri. De pildă că aș fi invidios, ranchiunos. Ca și cum ar conta un resort umoral, presupus, în definitiv, a fi implicat în cauzalitatea umbroasă a **oricărei** poziții critice, fie ea negatoare, laudativă sau echivocă, atunci cînd se află în fața instanței de judecată

un discurs rațional și mai mult ori mai puțin expresiv, care, **acesta**, se cade apreciat în componentele sale specifice, singurele care interesează. S-a mai susținut că n-aș fi obiectiv. Ca și cum, în sfera creației, ar putea fi vorba de o operație neînsuflețită, matematizantă, disprețuitoare, **de facto**, a obiectului său. "Să fii obiectiv, scria Cioran, înseamnă să-l tratezi pe celălalt așa cum se tratează un obiect, un leș, înseamnă să te porți față de el ca un cioclu". Cutez a susține că, exprimîndu-mi rezerve față de Nichita Stănescu sau Marin Preda sau A. E. Baconsky, nu m-am purtat față de acești autori aidoma unui cioclu, spre deosebire de cei care-i supun unei apologii mortificatoare... Și apoi cum să eviți inculcarea unei atitudini personale, a unui timbru individualizator în analiza critică, dacă pînă și fizicienii contemporani recunosc că există fenomene, în zona micromateriei, a căror analiză nu se poate sustrage unei pre-concepții, unei interpretări variabile, în temeiul acesteia, de la cercetător la cercetător? Să fii mai științific decît... oamenii de știință? - Doriți să știți cum împac gestul de a nu fi subscris la admirația pentru autorul **Necuvintelor** cu aprecierile favorabile făcute asupra unor poeți de o valoare mai modestă. Deci, cum ar veni, "capra și varza". Așa cum am arătat în repetate rînduri (aș fi "contestatarul" poetului în premieră, încă din anii '60!), Nichita mi s-a părut supradimensionat de către comentatori, proiectat în chip forțat pe ecranul genialității, cu imprudență socotit un "nou Eminescu" ori... mai mult decît Eminescu. Am resimți drept nefirească această asociere: o simplă inflație conjuncturală. Zic acum: să nu ne grăbim a trage o concluzie în acest litigiu, pe care, cu voia sau fără voia interlocutorilor noștri de altă părere, cred că doar viitorul o poate oferi! Am impresia - și nu pot a n-o comunica cu sinceritate - că ne găsim în fața unei iluzionări colective. În contul acestei împrejurări, trebuie trecută o anume "înrăire" polemică precum și insistența adiacentă. Altminteri, nu intenționez, Doamne, a-l "desființa", după cum s-a pretins, pe glorificatul Nichita (să fim serioși: cum l-aș putea "desființa"?), a nu-i recunoaște o poziție în plutonul caracteristic al șaizeciștilor, comparabilă cu cea, de exemplu, a lui Ion Minulescu, în cadrele modernismului românesc de la începutul veacului. E, așadar,

mai cu seamă o problemă de situare. Dacă Nichita Stănescu e în opinia mea dezavantajat pentru că a fost așezat prea sus (ca și Marin Sorescu, ca și cîteva poete șaizeciste), alți autori despre care am scris cu prețuire n-au cunoscut acest handicap. N-au fost, din fericire, confruntați cu impostura unei poziții superlative, cu aerul de "nu sînt ce par a fi", păstrînd avantajul de a părea ceea ce sînt. Adică niște poeți între poeți, dintre cei ce dau trup unei literaturi, nefiind neapărat "capul" ei aureolat. Laudele au nuanțe, se contextualizează. Există trepte și trepte ale împlinirii. Criticul trebuie să le intuiască și, pe cît îi stă în putință, să nu le confunde în mod grosolan. Fiecare poet autentic își are meritele sale, onorabilitatea sa. A absolutiza o ierarhie a celor din preajma noastră înseamnă nu doar a ne asuma nedreptăți, ci și de a da dovadă de naivitate. Dacă directorul unei întreprinderi se arată incapabil, nu poate exista oare în subordinea sa un funcționar vrednic? Dacă un general incompetent pierde o bătălie, nu se poate ilustra, in cursul ei, un erou din rîndul soldaților? În sfîrșit, mă întrebați dacă am ceva "de retractat, modificat, regretat", în cîmpul acțiunii mele critice. Nu sînt tipul automulțumitului. Cum m-aș putea sustrage simțămîntului că aș fi putut scrie mai exact, mai complet, mai frumos decît am scris? Cu atît mai mult, cu cît nici nu mă pregăteam pentru ipostaza de critic "profesionist". Critica mea s-a constituit "din mers", ca o obligație "de serviciu" a poetului care a primit sarcina de cronicar literar și, în baza unui reflex laborios și metodic, a căutat a-și perpetua și extinde activitatea. Vă mărturisesc, cu toate acestea că, în linii mari, nu-mi pare rău de ceea ce am săvîrșit. Nu regret că sînt "criticul Grigurcu". Nu cred că, în pofida "negativismului" ce mi se reproșează de către unii, am abordat valorile altfel decît în limitele unei discuții argumentate, urbane, dînd și așteptînd replici, într-un angrenaj democratic. Natural că anume momente și aspecte înscrise în devenire, anume detalii sînt amendabile, chiar din perspectiva mea nostalgică, ce-și recunoaște mobilitatea, relativismul, țelul pururi neatins al "desăvîrșirii" magnetice. Dar ansamblul sper că poate fi luat în considerare ca un exercițiu de personalitate și ca o mărturie de epocă. Dacă, totuși, încerc a-mi clarifica insatisfacția, cred că ea s-ar

putea concretiza pe direcţia unei, pe alocuri, atitudini de largheţe excesivă faţă de o seamă de poeţi cuprinşi mai curînd în simptomatologia unui timp literar decît în sorţii lui de durată. "Negativistul" din mine crede că a greşit mai curînd în plus decît în minus... M-am străduit, e drept, a evita, principial, suprapreţuirea acelor autori obişnuiţi cu adularea, care deţineau funcţii decizionale ori făceau figură de influenţi, pînă într-atît încît mi-am redus propriile şanse de devenire socială. De cele mai multe ori, nici n-am scris despre scriitorii-preşedinţi ai Uniunii sau membri ai C.C., iar cînd am scris, s-a întîmplat, nefiind de stînga, să calc cu stîngul... În schimb, s-a întîmplat să încerc un grad de compasiune în faţa cîtorva poeţi nu chiar străluciţi, însă "necăjiţi", luptînd nu numai cu exigenţele scrisului, ci şi cu nevoile existenţei, de regulă tineri ori vîrstnici, în legătură cu care m-am pronunţat cu un dram de bunăvoinţă morală peste ceea ce - strict estetic - socoteam că li s-ar cuveni. E un păcat al criticului? Probabil că da. Al omului? Nu ştiu...

În volumele dumneavoastră de versuri întîlnim mai multe poeme care se cheamă - simplu - *Etică*. Fireşte, exerciţiul critic, cu excepţiile dictate de deformarea pe care trebuie să o suporte "bietul om subt vremi", se desfăşoară sub un imperativ al eticii. Să fie vorba de o etică ce oglindeşte drumul înaintaşilor noştri demni, mîndri de condiţia lor umană, intelectuală, socială? De o continuitate? Pe cele două talgere ale balanţei puneţi talentul şi etica scriitorului? Întrucît incriminaţi mereu dezacordările morale, dezertările scriitorilor şi ale artiştilor, consideraţi că etica unui scriitor reprezintă însăşi onoarea lui exprimată la superlativ?

Cred că aici e o chestiune mai complexă. Ar fi simplu să vă răspund: da, etica este onoarea unui scriitor exprimată la superlativ, sau altceva în genul acesta solemn şi liniştitor. De fapt, conceptul etic ni s-a impus prin vitregiile istorice, asemenea celui politic. Nu noi am hotărît să facem caz de etică. Implicită în "vremurile bune", a devenit, prin forţa împrejurărilor, explicită şi chiar obsesivă. E un antidot la masiva surpare provocată de totalitarism, la intoxicarea ideologică în proporţii de masă. Pînă la instaurarea comunismului, literele noastre

n-au cunoscut nimic asemănător. Cu excepția colaboraționismului, incomparabil mai redus, în timpul primului război mondial, cu autoritățile germane, al cîtorva scriitori precum Ioan Slavici și Tudor Arghezi, care au și fost sancționați penal. Regimul înscăunat de armata roșie a dus la o catastrofă morală, prin încercarea ocupantului și a acoliților săi autohtoni de a pune stăpînire pe conștiințe, de a le transforma în "suflete moarte", ușor de manipulat. "Omul nou" era, în viziunea doctrinei marxist-leniniste, o ființă robot, un Partopithecus, după cum îl botează Zinoviev, în romanul său **Katastroika**. În domeniul creației, s-a ivit cohorta de slujitori-propagandiști, sub egida monstruosului "realism socialist". În felul acesta problematica general umană, dreptul la opțiune, atitudinea spontană, vitală pentru creație, ca și jocul liber al limbajului, au fost, după cum se știe, anulate prin mecanismul așa-numitei "comenzi sociale", dictate de activiștii cu misiuni de "îndrumare și control" în domeniul spiritului. Comandă care presupunea și o obligație a primitivizării expresiei, pînă la sunetul calp, de slogan. Demonizarea creatorilor a fost una dintre cele mai virulente, cuprinzînd în deșănțata-i sarabandă și pe cîțiva dintre cei mai importanți și respectați autori interbelici. Ce se putea face? Cum se putea reacționa la abuz decît prin recursul la principiile moralei? Demn de subliniat e faptul că unii dintre cei care au înălțat bariera criteriului etic erau structuri artiste invederate, care, în timpuri normale, ar fi fost integral absorbiți de mirajul specific al poeziei. De la I. Negoițescu și Virgil Ierunca la A. E. Baconsky, ei au dovedit că **homo aestheticus**, pe care cîțiva exegeți s-au grăbit a-l taxa drept o fosilă inertă, cufundată într-o amoralitate fără leac poate fi capabil de o reacție combativă dintre cele mai eficace. Ceea ce dovedește o dată în plus că nu avem a face cu un ethos suprapus, cu un sistem adăugat din afară, ci cu însăși nevoia artei de a-și apăra condiția, de a supraviețui. Să vedem mai îndeaproape care sînt caracteristicile acelei "est-etici", atît de injuriate de către trepădușii "învățăturii" unice și discreționare, atît de suspectate și bîrfite azi, sub regimul restaurațonist. Întîi de toate, ea se ridică împotriva înrobirii creatorilor, pe care, prin mijloace mai mult ori mai puțin brutale, cîrmuirea comunistă a

practicat-o tot timpul. "O disciplină de sclavi, spunea John Locke, formează caractere de sclavi". Astfel se crea nu doar subordonarea ca atare, ci o dependență mai "evoluată" de "foruri", sub forma unor reflexe condiționate, care constituiau așa-zisa autocenzură. Pentru a nu avea necazuri, scriitorul venea în întîmpinarea cerințelor ideologice, se substituia, în diverse grade, celui ce-l supraveghea și nu șovăia a-i cere mutilarea textului. De prisos a demonstra că o atare mentalitate ascundea atît primejdia inhibării elanului creator și a falsificării benevole a rezultatelor acestuia, cît și pe cea a strivirii caracterului, a deformării conștiinței, în sensul pasivității, abuliei, slugărniciei. Din păcate, o manifestare relevantă a acestui întunecat defetism, cu neîndoielnice rădăcini în subordonarea ideologică, s-a produs chiar cu prilejul primei mari adunări scriitoricești de după răsturnarea lui Ceaușescu, în primăvara anului 1990. Marea majoritate a confraților noștri care au luat atunci cuvîntul s-a mărginit a discuta chestiuni administrative și financiare, formulări ale statutului și subtilități contabile, evitînd abordarea chestiunilor de fond. Ca și cum ele nici n-ar fi existat, ca și cum nu scriitorii erau cei chemați a le dezbate în primul rînd. "Omul nou", în varianta sa literară, a înregisrat în acel moment un succes... Un alt obiectiv al moralei îl reprezintă acum dizolvarea perspectivei singulare, a monopolului de interpretare. Jean-Marie Domenach arată, în volumul său **Le retour du tragique**: "A recunoaște o valoare proprie unei motivări a altuia ar însemna să admiți pluritatea conștiințelor istorice. În această ipostază, doctrina și-ar pierde prestigiul adevărului absolut". Strădaniile, în această direcție, ale îndoctrinării comuniste n-au rămas fără rezultat. S-a produs o neîncredere reziduală în pluralitatea opiniilor și un respect exagerat față de autoritarism. Adevărul multiplu supără. Discuția e nu o dată descurajată, redusă la un monolog pe mai multe voci, ori, fără menajamente, chiar la... una singură. Altfel spus, se încearcă jugularea spiritului critic, în numele unui conservatorism care apără, în mod străveziu, interesele personale ale exponenților săi, fiind corelat cu politica puterii postdecembriste, ce-i răsplătește în văzul lumii. Gruparea din jurul revistei **Literatorul** constituie un exemplu

elocvent al acestei posturi clientelare. Astfel restaurația își trasează o aripă "estetică" și "apolitică", urmînd devierea interesului autorilor de la temele vieții civice, neutralizarea lor în maniera vicleană în care o făcea, în decursul "epocii de aur", și PCR-ul. Noua clasă de politicieni își satisface ambiția unui mecenat a cărui natură meschină, puțin viabilă, are un incontestabil pattern ceaușist. La rîndul lor, oficioșii și, deseori, oficialii "apolitici" țin cu dinții de privilegiile dobîndite, refuzînd cu obstinație revizuirile periodic necesare, mai necesare ca oricînd la o răscruce istorică precum cea în care ne aflăm, evitînd o confruntare cinstită a punctelor de vedere, un dialog autentic. Amuzantă această stagnare total nedialectică a succesorilor comunismului! Ea e legată, pe de o parte, de fetișizarea unor valori ale trecutului, sufocate de elogii stereotipe, valori în rîndul cărora se încearcă și acreditarea unor contemporani aflați într-un comerț mutual avantajos cu puterea, pe de alta de tentativele de intimidare a criticii emancipate de tutela celor cu "autorizație". Critica care-și îngăduie fireștile libertăți ale conștiinței sale e tratată cu o rea voință tradusă într-o circumspecție exagerată, în etichetări jignitoare și, în ultima instanță, în falsificare. "Celălalt, precizează același Jean-Marie Domenach, nu este crezut pentru ce spune; ce spune are un sens diferit de ce crede, un sens pe care numai doctrinarul îl observă, iar acest sens nu poate decît să confirme doctrina". Nu se găsește oare aici, radiografiat, năravul recent al unora dintre "apolitici" de a-i declara pe cei indezirabili drept... staliniști? De a conduce în așa fel jocul sofistic, încît să reiasă că intransigența anticomunistă nu-i altceva decît o formă de... bolșevism? Pentru a înțelege enormitatea unei atari "deducții", să ne închipuim o clipă că cineva i-ar acuza pe anti-hitleriști că ar fi... hitleriști prin simplul fapt de-a combate consecvent hitlerismul. Așa ceva nu este posibil, deorece autorii crimelor naziste au fost și sînt încă urmăriți, în virtutea unei justiții imprescriptibile. Dar, cît privește prăsila comunistă, totul pare cu putință sub soarele democraturii dîmbovițene, mai întunecat decît cel al melancoliei...

Sînteți de părere că morala poetului e specifică, așadar mai mult ori mai puțin deosebită de cea a scriitorului, a artistului în

genere? Cum apreciați că unii mari poeți n-au fost tocmai "ușă de biserică"?

Morala ori lipsa de morală a scriitorilor, indiferent de genul pe care-l ilustrează aceştia, are forme comune de manifestare. Colaboraționismul în favoarea regimului comunist i-a afectat, în egală măsură, pe poeți, prozatori, dramaturgi, critici. Efectul abaterii de la etica profesională este pentru toți, precum o pedeapsă căreia nu i te poți sustrage, alienarea identității. Scriind "tematic" și tendențios, cu gîndul orientat către cerințele partidului, nu poți a mai rămîne tu însuți, căci eului creator îi ia locul schema Partopithecus-ului, cu reacțiile sale automate. Dacă lirismul este o chintesență a creatorului, cred, totuși, că acesta e corupt în cea mai mare măsură de sumisiunea la programarea limitativă și bizuită pe minciună. Un Petru Dumitriu a putut scrie, prin proiecție epică, un roman încă în bună parte viabil, precum **Cronica de familie**, într-un răstimp în care un Mihai Beniuc sau un Dan Deşliu, o Maria Banuș sau o Veronica Porumbescu n-au putut produce decît poncifuri lozincarde, adică deșeuri. Arghezi, căzut sub nivelul valorii sale în **1907** și **Cîntare omului**, s-a reechilibrat doar prin întoarcerea la uneltele-i consacrate. Un poet francez numea etica "estetica dinăuntru". Sugera astfel solidaritatea indestructibilă, condiția de corp unic a esteticului și a ethosului său propriu, ca o garanție, emanată din sine, a autenticității artei. Poate că în cel mai înalt grad, poeților le e dat a proba, în fragilitaea și în exactitatea extremă a textului lor, această coincidență a esteticului cu el însuși, prin morala sa intrinsecă. Desigur, nu toți poeții au fost "ușă de biserică". După cum nu toți au rămas, omogen, poeți autentici, în aventura scrisului ce s-a întrepătruns, imprevizibil, cu cea biografică. Unii, ca Ossip Mandelstam, au fost siliți, la un moment dat, a scrie literalmente cu pistolul îndreptat asupra lor. Cine i-ar putea osîndi? Alții, ca Aragon sau Eluard, au cedat unei propagande abile și insidioase, fără a ne lăsa posibilitatea de a constata în ce proporții se îmbină, în mentalitatea lor, credulitatea cu cinismul aservirii lucide. Alții, în fine, s-au întîlnit cu comanda "realismului socialist", într-un chip aleatoriu și nesemnificativ, fie în climatul de neînchegare al unei

tinereți crude, fie într-un amurg dureros, pecetluit de ostracizare și defăimare. Cine ar cuteza să-l condamne pe Blaga pentru cele cîteva articole convenționale din **Contemporanul** sau pe Ion Barbu pentru poezia închinată Republicii Populare Române din **Viața Românească**? Cine l-ar putea blama pe Gellu Naum pentru un silnic volum "roșu", pe fondul impunătoarei sale opere inaderente la comunism, a existenței sale modeste și marginalizate? Eu însumi am avut slăbiciunea de-a scrie, în anii '50, cîteva versificații pe temă dată, de care era condiționată publicarea mea în revista **Steaua**. Le-am uitat cu desăvîrșire, pînă cînd mi-au fost reamintite de niște implacabili interlocutori, iritați, după cît se pare, nu atît de ce am scris în deceniul șase, ci de ceea ce scriu acum. Acea naivă "(im)prudență" nu i-a împiedicat pe criticii prolecultiști cei mai de vază a mă lua la ochi, indicîndu-mă, încă în acel moment îndepărtat, în care treceam de la copilărie la tinerețe, drept o oaie neagră, drept un exemplu negativ din rîndul celor mai proaspete condeie. Etichetele de idealism, misticism, critică de salon etc. și-au atins, firește, scopul: pînă la mijocul deceniului următor, n-am mai izbutit a publica aproape nimic. Însă e vorba și de o bombă cu efect întîrziat. Reamintindu-și o poezie a mea despre 23 august, o cunoscută poetă încearcă, acum, aidoma proletcultiștilor de odinioară, a mă scoate din circuit, susținînd că n-aș avea "dreptul moral" de a scrie ceea ce scriu. N-am fost oare pedepsit pentru acele nefericite stihuri? Dar justiția cunoaște și o circularitate bizară: "Uneori pedeapsa, spunea Stalislaw Jerzy Lec, atrage după sine vina".

Vă rog să-mi dați voie, d-le Grigurcu, să vă amintesc că în *Critici români de azi* (Ed. Cartea Românească, 1981) acuzați categoric lipsa de etică a unor exegeți. Tonul era apodictic: "Lipsa de etică a criticului e o formă de aservire incoerentă, inavuabilă". Cred că numai o astfel de etică a fost în stare să vă ajute să scrieți sincer, alert, temeinic, profund. Probabil că unii se sînt vexați cînd vă citesc remarcabilele articole din *România literară*. Dar dvs. scriați clar în 1983, cînd nimeni nu avea curajul să se pronunțe astfel nici măcar verbal: "Dar totalitarismele nu sînt oare mai întîi caricaturi ale inocenței, apoi infernuri ale

acesteia?". Bănuiați atunci că veți avea posibilitatea de-a asista la prăbușirea dictatorului, că se va sfîrși un "ev aprins" și că veți putea da în vileag toată minciuna din acei mulți ani care s-au adunat?

Cu adevărat, nu mai nădăjduiam ca în decursul vieții mele să se producă marea surpare. Cînd încerc a-mi da seama ce s-a întîmplat, nu pot a nu reflecta la un miracol. Cu toate marile decepții provocate de regimul postdecembrist, nu putem a nu prețui libertatea cuvîntului, pe care am dobîndit-o prin jertfa de sînge a revoluționarilor din decembrie '89. E un progres enorm. Grație inestimabilului sacrificiu al tinerilor idealiști ce s-au ridicat cu mîinile goale împotriva dictaturii înarmate pînă-n dinți, ne putem lepăda de acele precauții, ocoluri, păienjenișuri de aluzii etc. la care eram nevoiți a recurge, pentru a dejuca, pe cît ne stătea în putință, rigorile cenzurii, chipurile desființate printr-unul din actele fariseice care caracterizau politica geniului Carpaților, devenită, în realitate, tot mai absurdă și mai neîndurătoare. Dar, după cum aveți amabilitatea a remarca, n-am stat cu mîinile în sîn nici atunci. Cine mi-a urmărit activitatea critică, poate constata că obiectivul ei major l-a constituit promovarea valorii estetice și că instrumentele de care s-a servit au fost deseori polemice. N-am avut în vedere, desigur, acel estetism sterilizat, fals, teleghidat de oficialitate cu scopul de a sugruma nemulțumirile față de realitatea ambientală tot mai întunecată, ci conceptul lovinescian, pe care m-am silit a-l sluji în mod activ, leal, neconjunctural. Concept care, după cum se știe, conține o notă militantă. Astfel am ajuns la un impact cu mentalitatea ideologică și cu preaplecații ei servitori. N-am dat înapoi. Prin cronicile mele, însă în special prin numeroase interviuri, răspunsuri la anchete și note combative, m-am străduit a releva și respinge racilele unei literaturi, ale unei vieți culturale aservite, intimidate și denaturate: politizarea obligatorie, bunul plac al culturnicilor, patriotismul de paradă, incompetența, promovarea falselor valori, înăbușirea spiritului critic ș.a. Nu i-am cruțat nici pe marii tenori ai colaboraționismului, n-am acceptat nici ierarhia de valori binecuvîntată de autorități. Nimeni, în țară, n-a scris ca mine, la

începutul anilor '80, despre omnipotentul, temutul bard de curte Adrian Păunescu. Eugen Barbu și Mihai Ungheanu, Ion Gheorghe și Ioan Alexandru, protocroniștii în genere, au primit nu o dată ripostele mele. Înaintea altora, am dibuit generoasele latențe oportuniste, impulsurile carieriste întrucîtva pitite, ale unor Marin Sorescu și Eugen Simion. M-am asigurat astfel, de timpuriu, de "amiciția" lor... Pe atunci, comentariile mele păreau unora singulare, ciudate. În raport cu evoluția autorilor în cauză, am impresia că pot fi citite acum cu alți ochi. Am vorbit cel dintîi despre supraevaluarea lui Nichita Stănescu, proclamat un geniu național, un soi de Eminescu al socialismului, nu fără dedesubturile de megalomanie ale unei propagande ce poftea a-și înscrie, la toate rubricile, un bilanț victorios. Respingînd ceea ce am socotit a fi topul oficios al autorilor, bizuit pe o prețuire deseori în exces, n-am ostenit a atrage atenția asupra unor însemnați poeți care, din pricina neînregimentării lor, a unui plus de valoare și de demnitate, jenant, erau îndeobște neglijați, marginalizați. Am scris prima cronică literară despre Leonid Dimov. La fel unele dintre primele comentarii asupra lui Mircea Ivănescu pe care, cel dintîi, l-am propus, în **România literară**, pentru un premiu al Uniunii Scriitorilor. În mai mare măsură decît alți confrați, m-am ocupat de Emil Brumaru, Aurel Rău, Petre Stoica, Florin Mugur, Cezar Ivănescu, Șerban Foarță, Constantin Abăluță ș.a. De asemenea am fost între primii comentatori ai unor talentați opzeciști. De ce se "uită" această fața afirmativă a scrisului meu critic? De ce o trec cu vederea cei ce țin morțiș a mă proclama "negativist", "demolator", oferindu-mă vindictei publice? Am luat cuvîntul nu doar în Piața Universității, ci și, cu un deceniu mai înainte, la efervescentul Colocviu de poezie de la Iași, spunînd exact ceea ce credeam, în răspăr cu prescripțiile oficialilor descumpăniți, și în consonanță cu cele rostite acolo de un Dorin Tudoran sau de un Ștefan Aug. Doinaș. Dați-mi voie să afirm, fără falsă modestie, că am reprezentat, în viața literară din România, unul din punctele cele mai avansate ale opoziției la regimul totalitar. Am hărțuit toate înfățișările aberante ale acestuia în domeniul meu de activitate și nu numai, pînă la ultimele limite pe care le îngăduia

cenzura, profitînd uneori, am impresia, de momentele ei de defecțiune “tehnică” ori de somnolență... Făcîndu-mi o faimă de independent, de “original” intransigent (sporit de aprecierile favorabile de care, de-a lungul multor ani, m-am bucurat din partea postului de radio Europpa Liberă, care îmi indicau că mă găsesc pe drumul cel bun și mă îmbărbătau), am îndurat - și îndur în continuare! - consecințele de rigoare. Chiar plecînd de la biografia mea, sper că s-ar putea vedea că i-am stînjenit îndeajuns pe cei cu putere de decizie, adică pe nomenclaturiștii de care a trebuit să depind în sens administrativ, iritați la culme că n-am acceptat a depinde de ei și în sens moral. Prin intermediul persoanei mele, aceștia s-au răfuit cu principiile estetice și etice pe care m-am străduit a le sluji. Oare nu constituie exilul intern ce mi-a fost hărăzit, încă din anii '70, o oglindă limpede a unui comportament asumat și a consecințelor sale?

Nimeni nu are dreptul - cred că nici n-ar încerca - să vă acuze de lipsă de curaj la momentul oportun, adică în anii totalitarismului, cînd, în legătură cu Dumitru Popescu-Dumnezeu, despre care ați scris recent pe larg, erați extrem de dur în formulări privind așa-zisa creație a bardului ideolog. După cum pe “corifeii” liricii comuniste îi expediați într-un capitol cu un sens profund peiorativ, “Patosul civic”, cu E. Jebeleanu, M. Beniuc, Adrian Păunescu, M. R. Paraschivescu etc. De ce se opune o parte a criticii la buna așezare a valorii unor scriitori după trecerea timpului? Mai ales că această critică beneficiază și de aportul unor critici universitari, adică al unor oameni care susțin cursuri, examinează studenți, eliberează diplome. Să existe în cultura noastră, în literatura română contemporană o miopie avansată, ori, într-adevăr, lumea (o parte a ei) nu vrea cu nici un chip să se despartă de trecut?

Avem a face acum cu un conservatorism aparte. Nu e doar acea inerție pe care, oarecum predictibil și explicabil, o întîmpină procesul “mutației valorilor estetice”, orice noutate de oarecare anvergură, dacă vreți, ci și rezistența, de natură ideologică, a structurilor și mentalităților totalitare. De unde “monstruoasa coaliție” dintre cîțiva

“literatori” și cîrmuirea postdecembristă. O coaliție profitabilă și pentru o parte și pentru alta, conform tradiției “literaturii angajate”. Stereotipiile nu s-au pierdut, fiind susținute de personaje doar în parte primenite. Dacă personalul e vicariant, principiul se dovedește neschimbat. Pe bună dreptate, Virgil Ierunca vorbea despre cotrocenizarea unui grup de autori. Nu e decît o variantă tîrzie a turcirii, nume dat de către același critic colaborării cu puterea instaurată de armata sovietică invadatoare. Refuzînd a se despărți de trecut, tunînd și fulgerînd împotriva revizuirilor, excomunicînd pluralitatea de opinii în cel mai clar duh nomenclaturist, un exeget precum Eugen Simion își divulgă o îngustime de vederi care prezintă și o jenantă implicație etică. “Morala unui om, scria Camus, nu are sens decît prin cantitatea și varietatea experiențelor care îi sînt date să le acumuleze”. Or, actualii “apolitici”, jurînd pe o scară axiologică în bună parte perimată, măcar controversabilă, construită în condițiile omisiunilor, a supra și subevaluărilor proprii climatului totalitar, nu renunță tocmai la “cantitatea și varietatea experiențelor”? Nu vădesc o suficiență pe care, grație pozițiilor lor universitare, academice și ministeriale, se silesc a o impune la scară publică? Nu manipulează o sărăcire a valorilor conjugată cu un tendenționism incontestabil? Desigur, nu ne cramponăm de împrejurarea că, în plină maturitate, autorul **Scriitorilor români de azi**, confesîndu-i-se lui Adrian Păunescu, se declara critic marxist-leninist. Poate că a fost vorba de o atitudine ocazională, deși nu știm s-o fi retractat vreodată. Dar însăși comportarea sa prezentă ne obligă a-i citi conotația ideologică, reducționismul, dogmatismul, intoleranța, atît de specifice. Nu ne-am fi gîndit la ce a spus criticul ieri, dacă azi nu s-ar fi manifestat într-un anume fel... Miopia, spre a relua cuvintele dvs., nu alcătuiește nici pe departe o explicație consolatoare (implicînd o dispensă) a dificultăților despărțirii de trecut, ci un efect al încăpățînării paseiste, cu neîndoioase note ale egolatriei ori pur și simplu ale egoismului. Vedem rău, pentru că nu voim a vedea bine. Nu trecem de lungul nasului, pentru că așa ne convine. Istoria va trebui să facă un pas peste astfel de capete vanitoase și mărginite la interesul personal. Spre a ne asorta cu fondul lor de

referințe, să remarcăm că dacă Marx recomanda să ne despărțim de trecut rîzînd, în bună logică postcomunistă literatorii se agață de trecut cu o mină gravă, saturniană. Ceea ce nu înseamnă că nu au hazul lor involuntar.

Sînteți un polemist activ și cunoscut. Cum apreciați polemica și cum vă autoapreciați în calitate de polemist?

Polemica! Aș fi ipocrit dacă aș susține că-mi displace, că ar fi o obligație oneroasă, o caznă ș.a.m.d. Mai cu seamă în condițiile epocii noastre atît de dezechilibrate, mare consumatoare de falsuri, proteguitoare a imposturilor, scrisul polemic se impune la tot pasul. Dar el face parte, am impresia, și din zestrea înclinațiilor mele. Pentru că sînt un poet, un introvertit, un ins mai greu adaptabil care e nevoit să se apere? Ori și pentru că... m-am născut în Basarabia? B. P. Hasdeu, C. Stere, A. E. Baconsky au scris adesea și cu voluptate în răspăr. Pentru a nu mai vorbi de Paul Goma. N-au avut cumva fibra nativă a unor marginali, a unor "meteci"? A unor rău înțeleși și rău iubiți din capul locului? Îmi vin în minte acum și alte nume de autori originari din Basarabia, dotați cu un condei incisiv, de la Gheorghe Ursu și Alexandru Lungu la Vlamir Tismăneanu... Mijloc de apărare, văzut din afară, polemica poate constitui, subiectiv, un mecanism incitant, un stimulent. Totul este s-o practici cu convingere și cu mijloacele adecvate. Polemistul, nota N. Iorga, cînd e convins e un soldat, cînd e plătit e un călău, iar cînd e diletant e un pervers. Evident, te pune pe gînduri mai ales ultima ecuație... De fapt, orice artă, cînd e practicată fără vocație, din simplul snobism al afirmării, poate fi socotită o formă de perversitate. Aș caracteriza polemica drept un exercițiu de întărire morală, un soi de yoga scriptică. N-o poți executa decît într-un climat de purificare, printr-un efort ce te eliberează de tensiune, te redă ție însuți. Consecința sa e catharsisul. Formă de disciplină și de rigoare prin excelență, polemica reprezintă un aspect ascetic al scrisului. E nevoie să te concentrezi, să ai o maximă exactitate a reacțiilor, cea mai mică mișcare greșită poate duce la urmări grave. Nu-ți poți permite deriva, inconsecvența, incoerența. Ai nevoie de o înaltă precizie a spiritului, tradusă în precizie logică și verbală. De o forță

morală tradusă în forța textului. Din mîna ta nu pot ieși decît obiecte perfect omologabile la orice control. Indiscutabil, axul polemicii îl alcătuiește o identitate cu sine a practicantului său. Un soi de lirism, însă unul orientat spre exterior, avînd un scenariu epic, derulat sub chipul unor lovituri imparabile, ce dau o beție justițiară. Polemica e o chestiune de onoare, cu rădăcini în codul cavaleresc și în cel al duelurilor. În cîmpul său, ești tu însuți, cu convingerile, idealurile și umorile tale, ghem de energie incandescentă, însă raportabilă la lume într-un fel riscant, sacrificial. Un critic care evită metodic controversa vădește un deficit de bărbăție. Pentru a și-l masca, unii comentatori din această speță încearcă diversiuni, răstindu-se la cîte un minor inofensiv. Un polemist ce se respectă nu șovăie a se confrunta cu staturile amenințătoare, cu temele importante și de actualitate, din care, la ciocnire, sar scîntei primejdioase.

Vă temeți de dușmani?

Nu mai pot, vai, la vîrsta aceasta, a mă mai teme de vreun "dușman" mai mult decît m-aș teme de mine însumi. În raport cu mine, pe "dușmanii" din afară îi resimt în tot mai mare măsură drept convenții, drept imagini pure. În bună parte, s-au irealizat. S-a produs, în sufletul meu, un soi de antiquijotisn. Dacă Don Quijote vedea în morile de vînt niște uriași, eu îi văd deseori pe mai mult ori mai puțin uriașii mei contemporani ce nu mă agreează sub înfățișarea unor mori de vînt. Fără această "dezamorsare" a lor, poate că aș face un efort mai susținut spre a-i înfrunta. Așa cum stau lucrurile acum, nu e o confruntare umorală și, cu atît mai puțin, una viscerală, ci o simetrie de noțiuni, o tensiune de principii, un joc de cuvinte. Angajate și acestea la nivel existențial, incontestabil, însă într-o sferă din care teama a dispărut, dizolvată într-o accepțiune abstractă a lucrurilor. M-am detașat de mine însumi, izbutind, poate, a-mi reprezenta mai bine credințele. Deficit de vitalitate, probabil. Dar și rezultatul unei destul de îndelungate căliri ce mă determină a privi, cu un surîs sceptic, acele foarte onorabile, chiar clasice îndemnuri, cu care mă întîlnesc uneori, de-a ne trata dușmanul ca pe un " învățător", ca pe un "prieten", chiar ca pe un Buddha ce veghează asupra noastră, ajutîndu-ne a ne

mîntui întrucît ne semnalează slăbiciunile și greșelile. La ce bun atîta onoare? La ce bun atîta bunăvoință pe o cale atît de întortocheată? Dacă nu-mi descopăr singur slăbiciunile și greșelile, dacă nu mi le pot îndrepta singur, să aștept mărinimia adversarului?

Revenind la poezie, ați dori să aproximați dezvoltarea acesteia? Nu vă întreb dacă lumea va mai crede în poezie: fără poezie nici nu se poate trăi. Se poate, în schimb, supraviețui. Mizați pe apariția unui talent deosebit în primii ani ai mileniului următor? Desigur, nu impus, cum s-a întîmplat de atîtea ori, de oficialitățile zilei, ci în ordinea firească a recunoașterii valorii.

Revine din cînd în cînd, în preocupările noastre descumpănite, înfricoșătorul motiv hegelian al morții artei. Nu-l putem resimți decît ca pe un fior al morții ființei, al dispariției personale. Căci poezia, proiecție misterioasă a ceea ce sîntem într-o presupusă lume a valorilor, făcînd parte din noi, va dispărea ori va supraviețui odată cu noi cei ce o citim și, uneori, ne străduim a o produce. Profețiile teribile au măcar un merit. Cel de-a ne îngădui, terifiați, să ne circumscriem mai exact existența, să percepem mai clar ceea ce sîntem. Exaltînd, într-un fel, prezentul, ele acordă viitorului șansa de-a pune la contribuție latențele cele mai caracteristice, nostalgiile cele mai arzătoare ale acestuia. Adică de-a nu se împlini decît cel mult... deviat, amestecînd nenorocul cu pulsațiile cele mai puternice ale existenței, apocalipsa cu fatalitatea a ceea ce ne-a fost dat a fi. Cum să vă răspund eu, în aceste cîteva rînduri, “dacă lumea va mai crede în poezie”? Dacă poezia va mai rodi vreun talent deosebit ori va trece sub zodia perfecțiunii moarte a computerelor, ca o hierofanie ozenistă! Simt poezia, deci exist. Regret că nu vă pot spune mai mult.

Redactor: *Cassian Maria SPIRIDON*
Tehnoredactor: *Florentina VRĂBIUȚĂ*
Culegere computerizată: *Carmen LAZĂR*

Tipărit la *SL & F* IMPEX SRL Iași, Tel.: 032-114800

Perspicacitatea diagnozelor critice ale lui Gheorghe Grigurcu, informația largă și corectă, fericitele sale formulări, deseori memorabile, perfecta sa conștiință europeană și, last but not least, *conștiința sa civică, constituie pentru mine inventarul virtuților unui critic exemplar.*

Alexandru Paleologu

Stilul elegant are, la Gheorghe Grigurcu, o surprinzătoare eficacitate polemică. Criticul vorbește ceremonios de la tribuna unui imaginar parlament al literaturii, învingîndu-i pînă la urmă, unul după altul, prin demonstrațiile lui impecabile, pe toți comunistoizii care tropăie și fluieră în sală.

Alex. Ștefănescu

Colecția

Critică și eseu

I.S.B.N. 973-9210-97-X

